

Jiho česká univerzita v českých Budějovicích
Zdravotní sociální fakulta

**System v časné intervence a jeho implementace do struktury sociálních a
právních vztahů ve společnosti**

Disertační práce

v oboru

Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky dětí a mládeže

Specializace ve zdravotnictví

Autor: Mgr. Milan Kučera

Školitel: doc. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D.

Rok 2008

Abstract

System of Timely Intervention and its Implementation into the Structure of Social and Legal Relations in the Society

The thesis deals with delinquent behaviour of adolescents. Delinquency is defined as serious behaviour disorders of children up to the age of 15 and crime and law offences of adolescents between the ages of 15 and 18. The author is trying to find out reasons for these acts. He is proceeding from criminological research and findings of many social sciences. At present this problem is being solved within various humanities and their methods and findings should be compared and coordinated.

The research part is concerned with the System of timely intervention in aid of delinquent adolescents, and especially its integration into the structure of social and legal relations in the society. This system represents a new model which can solve lingering crisis of system care for adolescents at risk. It should optimise the measures of all institutions which take care of delinquent children and their social control by means of urgent and complex use of all legal ways in common practice. It should also find out if the bodies engaged in helping children and adolescents at risk know about the System of timely intervention. Moreover, it analyses positive and negative aspects of the conception and describes mutual interactive processes among all parts of the System of timely prevention. The facts resulting from the research form the basis for suggesting specific measures which can help optimise the implementation and further functioning of the strategy.

Methodology of the research consisted in quantitative approach, namely a technique of multi-case study. In the framework of problematics mentioned above, structured interview with open questions and document examination and observation were applied.

The thesis is concluded by measures and recommendations which resulted from the research work and correspond with the objectives stated at the beginning. Before the system is implemented the researcher suggests to analyse local situation in details and pay special attention to staff in all institutions of the system. He also recommends to form a team of instructors who will provide information service. Regular monitoring of the activities and control mechanisms should be implemented. The system of timely

intervention in aid of the adolescents at risk of delinquency was found to be a suitable way how to provide a wide range of information important for solving their delinquent affairs. With its help it is possible to deal with crime of children and adolescents and provide effective support so that their problem behaviour could be corrected and they could be integrated into society.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma *System v asné intervence a jeho implementace do struktury sociálních a právních vztah ve společnosti* vypracoval samostatně a použil jen prameny, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce – a to v nezkrácené podobě Zdravotní sociální fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 1. dubna 2008

Mgr. Milan Kuera

Pod kování

Dovoluji si vyjádřit pod kování školiteli doc. JUDr. Vilému Kahounovi, Ph.D. za pomoc při tvorbě disertační práce. Moji úctu zaslouží za podporu odborného studia prof. MUDr. Miloš Velemínský, CSc. Díky náleží i všem pracovníkům, kteří se svými v domostmi účastnili výzkumu provedeného v této práci.

Mgr. Milan Kučera

OBSAH

Obsah	6
Úvod.....	9
I. Obecná část disertační práce.....	11
1. Současný stav.....	11
1.1 Závadová jednání mládeže.....	11
1.1.1 Sociální patologie.....	11
1.1.2 Sociální deviace.....	13
1.1.3 Sociální maladaptace.....	16
1.1.4 Poruchy chování.....	18
1.1.5 Sociálně patologické jevy.....	21
1.1.6 Porušování sociálních norem.....	23
1.2 Příčiny kriminality mládeže.....	30
1.2.1 Sociální initeré.....	30
1.2.1.1 Selhání funkce rodiny.....	30
1.2.1.2 Selhání funkce školy.....	35
1.2.1.3 Vliv charakteru sídelních celků	37
1.2.1.4 Vliv vrstevnických skupin.....	38
1.2.1.5 Působení médií.....	39
1.2.2 initeré biologické povahy.....	41
1.2.3 initeré psychické povahy.....	42
1.3 Teorie etiologie kriminality.....	47
1.3.1 Biologické teorie kriminality.....	49
1.3.2 Psychologické teorie kriminality.....	51
1.3.3 Sociologické teorie kriminality.....	54
1.3.4 Multifaktorové teorie kriminality.....	67
1.3.5 Kritická kriminologie.....	69
1.3.6 Interdisciplinární přístup k příčinám kriminality dětí a mladistvých.....	75

1.4	Prevence kriminality	81
1.4.1	Obecná specifikace a základní principy preventivní politiky	81
1.4.2	Stratifikace prevence kriminality	83
1.5	Delikventní chování mládeže a společenské reakce na něj, soudní legislativní úprava v této oblasti (zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže)	
1.5.1	Obecná teoretická východiska soudní právní úpravy	85
1.5.2	Základní principy a instituty soudní právní úpravy	86
1.6	Systém veřejné intervence	91
1.6.1	Úvod do problematiky	91
1.6.2	Multidimenzionální koncepce systému	96
1.6.3	Projekty prevence kriminality realizované v ČR	98
1.6.4	Cíle Systému veřejné Intervence a jeho cílové skupiny	101
1.6.5	Struktura systému	103
1.6.6	Realizace SVI v lokalitě	105
1.6.6.1	Postup při vytváření SVI v obci	105
1.6.6.2	Zřízení Týmu pro mládež a jeho složení	106
1.6.7	Koncepce společenské komunikační platformy SVI	107
1.6.7.1	Informační propojení subjektů	107
1.6.8	Postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí	108
1.6.8.1	Metodika vkládání informací	108
1.6.8.2	Poskytování informací	109
1.6.8.3	Uchovávání informací, archivace a skartace v systému	110
II.	Výzkumná část disertační práce	110
2.	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	110
3.	Metodika	111
3.1	Právní etapa výzkumu	111

3.1.1	Oblast výzkumu.....	112
3.1.2	Definice pojm	113
3.2	Realiza ní etapa výzkumu	114
3.2.1	Výzkumný plán.....	114
3.2.2	Výb r.....	115
3.2.3	Metody získávání dat.....	118
3.2.3.1	Procedurální aspekty.....	119
3.2.3.2	Posouzení validity výzkumu.....	120
4.	Výsledky.....	121
4.1	Analýza dat.....	121
4.1.1	Teoretické vymezení jednotlivých etap interpretace dat	121
4.1.2	Typologie metod analýzy kvalitativních dat.....	122
4.1.3	Analýza informací zjišt ných výzkumnými technikami	123
4.1.4	Provedení záv r o p ípadech, modifikace teorií, návrh implikací pro praxi	138
4.2	asový plán výzkumu.....	155
4.3	Výzkumná zpráva.....	155
5.	Diskuse.....	158
6.	Záv r.....	165
7.	Seznam použitých zdroj	168
8.	Klí ová slova.....	180
9.	Seznam zkratek.....	181
10.	P ílohy.....	181

Úvod

K úspěšnému zvládnutí zvoleného tématu je nezbytné provést na vlastním poátku práce důkladné studium širších souvislostí dané oblasti sociální problematiky spočívající v definování pojmů a provedení úvah, analýz a porovnání pravidel výskytu kriminality mládeže a forem úsilí o její prevenci. Záležitost není možné postihnout bez stanovení obecných východisek společenské teorie, která budou řídit, usměrňovat a orientovat postupy zkoumání společenské praxe. Konstatování dosavadní úrovně humanitního poznání je východí základem hledání praktických možností reálného rozvoje účinných nástrojů zkoumání delikventního chování mládeže a variant jeho účinné regulace. Vzhledem ke složitosti věci se musí jednat o interdisciplinární přístup zahrnující poznatky oborů sešších sféru adaptace mladé části populace do společenského života se zvláštním zaměřením na problémy s tímto zaoblením spojené. Přehlížení komplexnosti zadání by bylo spojeno s rizikem zkreslování a deformace přístupu a nebezpečím přijetí jednostranných či neobjektivních závěrů. Specifika a konkrétnost nám tu práce zaměřené na mládež vyžaduje i zkoumání celospolečenského kontextu, který posléze umožní odvodit generační zvláštnosti a nuance charakteristické pro nastupující populaci.

Výzkumy kriminality dětí, mladistvých a případně mladých lidí po dovršení zletilosti jsou významnou oblastí interdisciplinárních zkoumání společenských nauk. Vycházejí z pochopení významu nastupující generace pro další perspektivu lidské společnosti, ale i z přesvědčení o reálných možnostech nápravy narušených osobností mladých delikventů. Tolerantní společnost chápe složitosti vývojového období dětí a mladých lidí, ze kterých vyplývá nebezpečí psychických, sociálních a mravních deformit, které detekují obavy z budoucí kriminální kariéry. Podmínkou zjednání nápravy narušených adolescentů je cílená a individuálně aplikovaná resocializační a reedukační terapie spojená se zabezpečením systémových záležitostí takového postupu.

V Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Praha proběhlo v letech 1999 až 2000 rozsáhlé empirické šetření zaměřené na zmapování, popis a analýzu základních charakteristik dětí s prekriminálními rysy. Východiskem zkoumání byl všeobecně akceptovaný názor, že dlouhodobou garancí regulace trestné činnosti je adekvátní socializace nejmladší generace. Jde o zjištění a rozbor hlavních negativních faktorů ovlivňujících zaoblením dítěte ohroženého delikventním vývojem do společnosti. Náprava výchovných chyb v pozdějším věku je již velmi problematická. Poruchy a problémy dětí představující příčiny (podmínky) kriminality jsou koncentrovány

p edevším v osobnosti a dispozicích dít te, v rodin , ve které dít vyr stá, v širším sociálním okolí dít te, do kterého se postupn za le uje (škola, kamarádi, susedé, obec) a v sociálních, ekonomických a kulturních problémech spole nosti. Rodina je nezastupitelným prvkem socializa ního procesu. Vytvá í základy mravního profilu dít te. Spole nost je zatížena rozpadem rodiny, d tí asto vyr stají v neúplných nebo nefunk ních rodinách. Osam lí rodi e zpravidla volí nevhodné výchovné strategie. D ležitá jsou i otázky atmosféry a klimatu rodinných vztah . Rodi e problémových d tí mají asto nízkou úrove vzd lání a z ní vyplývající špatné možnosti pracovního uplatn ní. Takoví rodi e mají zpravidla intelektový i volní deficit a nejsou schopni dít ti pln zprost edkovat informace o okolním sv t , nesta í na výchovu a selhávají v socializa ního procesu. Rodiny problémových d tí jsou velmi asto po etn jší než pr m rné rodiny, mnohdy zahrnují i nevlastní sourozence. D sledkem bývá nedostatek p im ené pé e a pozornosti. V rodinách problémových d tí se frekventovan vyskytují sociáln patologické jevy. Jedná se zejména o majetkovou trestnou innost, alkoholismus, toxikománii, psychiatrické poruchy, gamblerství, prostituci, vandalismus, sebevraždy aj. V chování samotných problémových d tí se asto vyskytují záškoláctví, nezájem o výuku, krádeže, kou ení, verbální agrese, neúcta k u itel m, fyzická agrese, šikanování, pití alkoholu, experimentování s drogou, mravnostní problémy i sklony k hazardu.^{1, 2}

Krom v domých motiv trestné innosti mladiství pachatelé intuitivn sledují i svoji skrytou pot ebu vlastní realizace, vlastního vnímání a prosazení se ve skupin . Taková psychologická pot eba je mnohdy dominující. Jedním z vysv tlení násilné trestné innosti mladistvých se jeví nízká úrove jejich právního v domí a p edstava, že je možné brát spravedlnost do svých rukou. Významnou skupinou motivace kriminality mladistvých je nuda a nestrukturovaný volný as, reakcí na tyto skute nosti je pot eba aktivní innosti. K tomu p istupuje touha po dobrodružství, h e, kreativit a adrenalinu chybn hledané v páchání trestné innosti. U kriminality mladistvých dominuje skupinovost jednání.^{3, 4}

¹ ŠT CHO VÁ, M., VE ERKA, K., HOLAS, J. Rodinné zázemí d tí s poruchami chování. *Kriminalistika* [online]. 2000, . 2, s. 1-18 [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2000/00_02/stechova.html>

² VE ERKA, K., et al. *Sociáln patologické jevy u d tí : Záv re ná zpráva z výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 210 s. [cit. 2008-1-10]. Dostupný z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/252.pdf>>. ISBN 80-86008-74-6.

³ HOLAS, J., VE ERKA, K. Základní rysy delikvence mladistvých v R. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 3, s. 1-18 [cit. 2008-2-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/03/holas.pdf>>.

I. Obecná část disertační práce

1. Současný stav

1.1 Závadová jednání mládeže

1.1.1 Sociální patologie

Současná moderní společnost se aktuálně potýká se stále vysokým počtem nežádoucích chování svých příslušníků, která ohrožují nejen jednotlivce, jež jsou jejich přírodními aktéry, ale též celé sociální skupiny, které jsou s nimi v kontaktu, rovněž tak i celou společnost, jejíž fungování je takovými konflikty narušováno a paralyzováno.^{5,6} Uvedená problémová jednání jsou základem negativních jevů, pro které je charakteristické, že se jedinci odchylojí od platného obsahu celého spektra norem chování lidí a jimi vyjádřených pravidel mezilidských vztahů.⁷ Nejde pouze o souhrnné zvyšování sumy takových projevů, ale i o rostoucí množství druhů takových problematických postojů. Pokud konkrétní společnost uzná určitý společenský jev spouštějící v opakovaném (typickém) chování jejích příslušníků za nebezpečný, potom je její přirozenou reakcí na dané ohrožení snaha o jeho řešení a potlačení. Výchoziskem takového postupu je nalezení společného rizikového aspektu těchto jednání a přirozená obranná reakce komunity i celé pospolitosti.⁸

⁴ VEJERKA, K., et al. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí* [online]. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s. [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>>. ISBN 80-7338-033-1.

⁵ SCHREIBER, V. Otázky pro psychiatry: násilí 2000. *Psychiatrie [online]*. 2000, Iss. 3. [cit. 2007-12-15]. Dostupné z: <<http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/PSYCH300/11dopisy.htm>>.

⁶ KOUKOLÍK, F. *Lidský mozek. Funkční systémy. Normy a poruchy*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2002. 456 s. ISBN 80-7178-632-2.

⁷ ONDREJKOVIČ, P., et al. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.

⁸ KUREŠ, M., KUREŠOVÁ, B. Společnost a porušování sociálních norem. In KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 172-189. ISBN 978-80-7387-064-5.

K označení závadového chování lidí ve společenském životě se v teorii i praxi užívá řada odborných výrazů. Tato termínová rozmanitost je spojena se specifickým obsahovým pojetím takových jevů jednotlivými v daných oborech, které se jimi zabývají. Kriminologie je definuje jako negativní společenské jevy, jako delikvenci a v neposlední řadě jako kriminalitu. Sociologie používá výraz deviance, sociální pediatrie výraz sociální maladaptace, psychologie, medicína a speciální pedagogika výraz poruchy chování.⁹

Problémy mládeže mají rozmanitou podobu. Poruchy jejího chování jsou popisovány různými odbornými termíny. Terminologie vztahující se k dětem a k mládeži, jejichž chování se vymyká všeobecnému očekávání majoritní společnosti a které porušuje sociální normy mravního jednání se v průběhu doby mění. Studium odborných textů potvrzuje závěr, že terminologie není unifikována.^{10,11,12,13}

Vysvětlením je to, že filosofie pohledu na problematiku chování mladých lidí vychází z dosažené úrovně společenského vývoje. Vojtová uvádí, že dalšími důvody rozmanitosti termínů problematiku chování dětí a mládeže jsou různorodost a variabilita působení různých vlivů, relativita očekávaného chování, která souvisí s normami daného sociálního prostředí, interpretace problematiky z různých pohledů a různými v daných oborech, různé kombinace názvů.¹⁴ K dokreslení pojmové rozmanitosti v uvedených potížích v chování dětí a mládeže Vojtová příkladem zmíní nejčastěji používané výrazy: porucha, postižení, handicap, nedostatek, nedostupnost, nepříznivost, narušení, oslabení, speciální potřeba, chování, emoce, emocionální, osobnostní, sociální,

⁹ KU ERA, M. sr., KU ERA, M. jr. Význam násilí pro společenský život. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Násilí z pohledu společenských v dění 20. září 2007*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. s. 75-88. ISBN 978-80-7251-253-9.

¹⁰ POKORNÁ, V. *Poruchy chování a jejich náprava*. 1. vyd. Praha: PF UK, 1993. ISBN 80-7066-600-5.

¹¹ REYNOLDS, C. R., FLETCHER-JANSEN, E. *Encyclopedia of Special Education*. 2nd ed. New York: John Wiley and Sons, 2000. ISBN 0-471-25323-5.

¹² KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7th ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. 624 s. ISBN 0-13-083283-9.

¹³ ONDRÁ EK, F. *Františku, přesta konečně zlobit, nebo ...* Praha: ISV nakladatelství, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.

¹⁴ VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Příklady k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2005. s. 43. ISBN 80-210-3532-3.

atd.¹⁵ Rozmanitostí variací a kombinací výraz se zabývá i Kauffman, který vytvořil grafickou tabulku kombinací názvů pro poruchy chování dětí. Kauffman obrazně popisuje chaos a zmatek v názvosloví k chaosu v chování dětí.¹⁶

1.1.2 Sociální deviace

Deviací (lat. deviatio – odchylka, úchylka) je vybočení z mezí normy. Sociální deviace je chování, které porušuje nebo se významně odchyľuje od pravidla určeného sociální normou.¹⁷

Formální respektování a faktické dodržování společenských zvyklostí a zavedených pravidel chování lidí je základem sociální normality.¹⁸ Tato normalita je měřítkem očekávaného jednání jedince ve společnosti. Kolize předpokládané normality a skutečného projevu v realitě vede k sociálním střetům. Normalitu vnímáme ve dvojím smyslu.

Jako sociologický stav představovaný lidským jednáním a lidskými vlastnostmi korespondujícími obecně přijatým normám společnosti, tj. odpovídající (nevymykající se) průměru (normálu) dané pospolitosti. Takovou definici normality lze označit za srovnávací a průměrnou. Podle názoru autora práce zde však nemělo jít o pouhé matematicko-statistické porovnávání všeobecných hodnot typického chování. V rámci nutného rozvoje společnosti se při definování průměrného jednání uplatňují i inovativní a emotivní a myšlenkové postupy, které modelují vhodnost a správnost postupů jedince nejen z hlediska jejich vlastních individuálních zájmů a potřeb, ale i z pohledu priorit celku. Zde se odrážejí objektivní přírodní a lidské vlivy a potenciály, kterými rozumíme lidmi vnímané společenské zájmy.

Na rozdíl od tohoto ryze zevšeobecnujícího vymezení normality vnímáme i tzv. hodnotové pojetí normality, které chápe normalitu jako shodu se vzorem nebo jako

¹⁵ VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2005. s. 45. ISBN 80-210-3532-3.

¹⁶ KAUFFMAN, J. M. *Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 6th ed. New Jersey: Simon and Schuster, 1997. 612 s. ISBN 0-13-515974-1.

¹⁷ HRÁČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Slon, 2000. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

¹⁸ MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

maximální přiblížení reality ideálu.¹⁹ Toto zdánlivé teoretické definování dilema není v sociální praxi žádný praktický problém, nebo je nutné pomyslně formálně rozlišovat proces vytváření nové normy a proces aplikace již přijatého normativu chování jako relativně oddělené procedury společenského života. Rozlišení není příliš významné ani patrné a je pouhou konstrukcí pro vysvětlení domnělého vymežovacího statusu. Jde spíše o dílčí časové oddělení, o neúplnou synchronizaci dvou spolu souvisejících fází jednoho sociálního jevu. Otázku, které pojetí normality uplatíme v praxi sociálního chování regulovaného sociálními normami lze vyřešit následující úvahou. Sociální normy se ve společenské praxi generují ze standardního průměrného chování lidí, které je úspěšným modelem řešení uspokojování jejich cílů a zajištění jejich společenského života. Normy tedy vznikají z obvyklých a automatizovaných rutinních postupů osvědčených v rámci života různých velkých komunit. Stanou-li se modelem chování, získávají i charakter optimálního vzoru (ideálu). Z této pozice se poté ve společenské praxi uplatuje i hodnotové pojetí normality jako absolutizace návodu transformovaného do praktické činnosti. Obě hlediska je proto nutné vnímat ve vzájemné vazbě a souvislosti, nikoliv v protikladu.

Sociologie, obecně vzato, registruje negativní, ale též pozitivní typy deviací (např. encyklopedická paměť, absolutní hudební sluch, inteligence v pásmu geniality, výrazný tvůrčí talent). Těmito variantami jednání nesoucí znaky odchylky – deviace je extrémní odevzdanost normě ignorující společenskou souvislost, tzn. její zcela nepřiměřené uplatnění. V oblasti lidského chování je veřejností celkem standardně chápáno nedodržení a porušení normy (negativní deviace), ne zcela obvyklé je pro společnost extrémní vnímání sociální normy fanatickým lpěním na jejím provedení v podobě přehánění a krajností hranicích s ortodoxním dogmatismem jako chtěná afektovaná pozitivní deviace. Respekt k vlastnímu pravidlu chování a jeho osobní akceptace jsou založeny na přirozenosti a spontánnosti konání vedeného porozuměním jeho užitečnosti a potřebnosti. Exhibice a odevzdanost zpochybují schopnost vlastního názoru a přirozeného výběru z mozaiky možných žádoucích jednání. Lidské chování proto můžeme pro účely této práce monitorovat jako škálu projevů, kdy žádoucím standardem je spontánní dodržování sociálních norem v duchu jejich skutečného obsahu a

¹⁹ *Normalita* [online]. 2006-09-13 [cit. 2008-03-15]. Dostupné z: <<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/75776-normalita>>.

nežádoucí deviací je jejich porušování ve smyslu nerespektování a opovrhování nebo ve smyslu jejich ortodoxního uplatnění nad rámec úelu a pirozenosti. Negativní jsou p ekro ení v duchu nerespektování nebo naopak ultra fundamentalistická vybo ení extenzivní povahy, ob s problematickými d sledky pro ádné fungování dí í lidské komunity nebo celé spole nosti. Je mimo vši pochybnost, že výše zmín ná osobní autorská invence a nadání jdou mimo rámec práce, protože jsou prvkem osobnostních vloh a nejsou v kolizi se zájmy spole nosti.

Pro ešení deviací mládeže je d ležitě vnímat, že deviace na sebe mohou navazovat, i spolu mohou souviset. V takových p ípadech hovo íme o primární a sekundární podob patologického chování. Primárním je chování vyvolané p vodním podn tem, sekundárním je chování, které je odezvou osoby na reakci okolí hodnotící prvotní selhání. Negativní reakce ve ejnosti, namísto pot ebné a jist i o ekávané podpory, vyvolává opakované a umocn né negativní chování, které je d sledkem prvotního pochybení a následného odep ení pomoci. V praxi jde nap íklad o za azení mladého jedince ešícího náhlý životní problém nadm rnou konzumací alkoholu nebo farmak do kategorie závislých osob. Takové ozna ení m že deviaci postiženého dále prohloubit a p ípadn vyvolat i další navazující problémy s chováním. Jiné len ní deviací je diferenciace podle kritéria chrán ného spole enského zájmu (objektu), který je daným typem jednání ohrožen nebo narušen, nap . podle oblastí spole enského života (kultura, hospodá ství, politika, zdravotnictví, právo atd.), podle sociálního za azení (d tí, mládež, nemocní, handicapovaní, senio i, etnické skupiny, názorové proudy, náboženské orientace), podle konkrétních chrán ných hodnot (lidský život, lidské zdraví, est, nedotknutelnost, svoboda, d stojnost). Deviace je možné lenit i podle nositele chování, kdy jejím initelem m že být náhodný jedinec, typov vymezený jedinec, formální i neformální skupina, ur itá spole enská minorita, profesní uskupení atd. Deviace lze kategorizovat i podle povahy sociální normy, která není chováním dodržena. Typ normy (zvykové, morální, náboženské, právní) ur uje postup p i ešení kolize, tzn. zp sob projednávání, posuzování i uzavírání nevhodného chování zahrnujícího i obnovu žádoucího stavu a p edcházení recidiv nesprávného jednání.

Negativní deviace chování mládeže jsou etné, mají rozmanitou povahu a tvo í širokou škálu nevhodných jednání rozdílné míry závažnosti. U d tí a mladých lidí mohou následn gradovat až do krajního stádia kriminality, v dnešní dob zejména násilného, majetkového a drogového charakteru. V této souvislosti lze uvést, že sociální deviace mají

úzké propojení s analogickým frekventovaným termínem sociální patologie. Kriminalitu lze chápat jako nejextrémnější láněk sociální patologie. Ze srovnání vyplývá, že sociální deviace lze považovat za komplexnější skupinu jevů než sociální patologii. Kategorie sociální deviace je neutrální (neuvádí, zda odchylka je pozitivní nebo negativní), rovněž tak je indiferentní (nehodnotí správnost nebo nesprávnost chování). Pokud k tomu v praxi dochází, jde se tak spíše intuitivně než cíleně. Teorie sociálních deviací automaticky nesměruje k jednoznačnému odsouzení a trestu, spíše nabádá k toleranci a porozumění.²⁰

Zjistíme-li indexy deviací u protichůdných specifických skupin mladistvých ve věku 15 až 18 let, docházíme ke značnému rozptylu hodnot. Skupina mladistvých odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody má index 9,48, skupina mladistvých závislých na drogách 8,04, skupina mladistvých umístěných v diagnostických ústavech 6,04 a skupina běžných mladistvých 2,30. Skupiny běžné standardní populace napříč v širokém spektru mají srovnatelné úrovně hodnot indexu deviací. Skupina 15-18 let má index 2,30, skupina 19-23 let 2,89, skupina 24-30 let 2,76, skupina 31-45 let 2,49, skupina 46-56 let 2,43 a skupina 56 let a více 1,79.²¹ Na zvýšení indexu deviace se podílí 15 vybraných znaků. Některým hodnotám znaků jsou přiděleny body deviace. Jejich součet je získána hodnota indexu deviace.

1.1.3 Sociální maladaptace

Sociální maladaptace znamená sníženou schopnost začlenit se přirozeným způsobem a obvyklou formou do kolektivu vrstevníků. To je nejcitlivější problém v období dětství a dospívání. Vnímáme ji jako nevhodnou nebo nedostatečnou formu přizpůsobení se vnějšímu svetu. Je poruchou nebo dokonce neschopností adaptace mladého člověka na okolní společenské prostředí. Synonymem či ekvivalentem maladaptace je výraz maladjustace ve smyslu nepřizpůsobivosti jedince společnosti. Jev je zpravidla vyvolán sociální narušeností nebo psychickou deprivací. Jeho projevy jsou rozmanité poruchy chování jako například skrytá či viditelná snaha vyhýbat se a unikat řešení problémů, celková rezignace, návaly destruktivní agresivity atd. Takové děti a adolescenti

²⁰ SKOPALOVÁ, J. *K problémům sociálních deviací* [online]. 2004 [cit. 2007-01-16]. Dostupné z: <http://mujweb.cz/www/pedagogika/5_rocnik/deviace.htm>.

²¹ SAK, P. *Kvantifikace sociální deviace mládeže a populace* [online]. [cit. 2007-03-17]. Dostupné z: <<http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk4.htm>>.

zaznamenávají také problémy v oblasti svého sociálního života, které se projevují neschopností řešit běžné životní situace prosociálními formami jednání. Vývojoví ji lze diagnostikovat jako mezistupeň mezi normálním stavem a již zjevnou závažnou poruchou chování.

Jde o školní problémy typu nezvládnutí prospěchu, psychickou deprivaci v podobě nespokojování psychických potřeb, jednorázové nebo náhodné poruchy chování typu úlového lhaní, útek z domova, drobných krádeží, důlního šikánování. Její vyhraněnou formou je asociální chování jehož praktickou podobou jsou nepřítomnost při výuce, nepřítomnost v práci, výskyt únikových reakcí a postojů, sklony k alkoholismu a drogové závislosti, sebepoškozování včetně sebevraždy (pasivní forma asociálního chování), vandalismus, narušování veřejného pořádku, deliktů a juvenilní delikvence, trestná činnost mladistvých (agresivní forma asociálního chování), labilita chování, neuspokojenost postojů a osobních poměrů, ztráta smyslu života, výrazná a dlouhodobá nespokojenost (neurčitá forma asociálního chování). Takové jednoznačné případy jednání již vykazují znaky společenské nebezpečnosti a znamenají přechod do oblasti antisociální činnosti ve sféře kriminality a v podobnosti kriminologických zkoumání.

Maladaptace může být znakem defektivní jedince. Důvodem takové patogeneze je většinou konkrétní a dominantní fyzická (somatická) porucha. Komplikujícím následkem maladaptace bývá i sekundární narušení osobnosti vedoucí při větší závažnosti problému ke vzniku neuróz a psychóz. S celosvětovou prevalencí 3 až 9% se ve všech věkových skupinách mládeže od dětství až do dospělosti vyskytují i hyperkinetické poruchy, které mají výraznou genetickou komponentu a v případě nepodchycení i výrazný negativní sociální dopad. Jedná se o vývojovou poruchu zahrnující vývojové opožďování doprovázené častým organickým poškozením kombinované s kumulací zevních stresorů vedoucí k maladaptivnímu chování. U dětí a mládeže vede sociální dezinhibice a maladaptace k neschopnosti vytvářet přátelské vztahy, udržet si kamarády a vybudovat si pozici v kolektivu. Neschopnost souhry s vrstevníky způsobuje odmítání adolescent nejen mezi dětmi, ale i mezi dospělými. Frustrace ze sociální neúspěšnosti vyvolává poruchy chování a v 60 až 75% případů následnou delikvenci.²²

²² MALÁ, E. Hyperkinetické poruchy (ADHD). *Lékařské listy* [online]. 19.11.2007 [cit. 2008-03-17]. Dostupné z: <<http://www.vuppraha.cz/media/423>>.

1.1.4 Poruchy chování

Poruchy chování jsou významnějšími tolerancemi od standardního jednání v tělesné části společnosti se značnou závažností projevů a následků, dlouhou dobou existence a vyšší četností výskytu. Chování je souhrn projevů a činností jednotlivce nebo skupiny. Osobnost nebo kolektiv pozorovatelným způsobem reagují na reálné situace vznikající v jejich okolí. Chování je v domě, emotivní, kognitivního charakteru, je zaměřeno na dosažení cíle. Chování konformní respektuje sociální normy, chování nonkonformní se od sociálních norem odchyluje. Důraz je kladen na trvalý výskyt poruch, náhodné skutky nejsou pro tyto stavy jednoznačně určující. Poruchy chování předpokládají negativní významnost projevů směřující až k jednání extrémně překračujícímu pomyslné hranice sociálních modelů. V takových případech se jedná o duševní poruchu podle mezinárodní klasifikace duševních nemocí.²³ Jedná se zejména o projevy agrese, vyvolávání konfliktů, ústup na práva, týrání lidí a zvířat, poškozování a ničení majetku, žálost, páchaní násilné trestné činnosti a jiné. Jde o závažné psychiatrické stavy vyžadující léčbu. To je považováno za společensky závažnou formu poruch chování, ke které předstupuje podle všeobecně přijímaného názoru ještě další méně významná a společensky nebezpečná forma spočívající v celkové problémovosti, neodpovědnosti, nedisciplinovanosti a záškoláctví.

V kontextu společenské konformity a dodržování právního rámce je možné rozlišovat poruchy chování jako následující na sebe navzájem navazující kategorie.

Nonkonformní sociální chování představované drobnými každodenními prochy nebo morálními poklesky. Nápadné, provokující sociální chování typu zjevného extravagantního a provokativního jednání s cílem upoutání pozornosti za každou cenu. Lze jej řešit běžnými prostředky výchovy, usměrňujícího působení a korigování.

Disociální chování je spatřováno v drzosti a vzdoru, bývá napravitelné pedagogickými prostředky. Ve své typické podobě je charakteristické pro úroveň v kolektivní skupině, je časově omezené, pohybuje se na hranici sociální normy, nemá patologickou podstatu. Jeho dominantním prvkem je neposlušnost. Má podobu drzého vzdoru, neposlušnosti, nekázně, poruch afektivity, špatných návyků a drobných předstupků proti společenským normám. Pokusy a projevy chování tohoto typu jsou četné, zasahují v tělesnu mladé populace. Podle Sejmákové téměř 90% dětí v období vývoje

²³ Kříž, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotní sociální fakulta, 2004. 76 s. ISBN 80-7040-724-7.

p ekra uje hranice disociálního chování.²⁴ Jde o děti, které experimentují nebo o děti, které jsou h e zvládnutelné. V procesu socializace získali nesprávné nebo nevhodné návyky, dovednosti, postoje a v domosti, nebo nezískali nic, co se mohli naučit, pop . nezískali to, co se mohli, ale vzhledem k okolnostem svého vlastního prostředí se nemohli naučit. Zjednání po ádku lze zpravidla dosáhnout v rámci běžné intenzivní a cílené individuální výchovy. Při absenci adekvátní rehabilitace hrozí riziko rozvinutí selhání do vyšších a závažnějších stádií poruch chování. Taková gradace stádií platí v kategorii rizikových chování typu sociálně patologických jevů u mládeže všeobecně .

Asociální chování je porušováním morálních norem, při tom však ještě nejsou porušovány normy právní. Jde o činy nespolečenské, takové, které narušují běžná pravidla společenského soužití. Jde o poruchy sociálního citění, jedinec nebo skupina jsou vyloučeny ze svého přirozeného sociálního prostředí. Charakter a míra poruchy chování ještě neohrožují společenský život, neohrožují zásadní společenské instituty. Až na výjimky (suicidální pokusy) nepoškozují lidské životy, lidské zdraví, majetkové zájmy. Příkladem jsou útoky, toulání, záškoláctví, individualismus, negativismus, sebepoškozování. U takového chování již registrujeme patologickou bázi. Jejich náprava probíhá v rámci nástrojového a postupové speciální pedagogiky.

Antisociální chování je pokročilejší a kvalifikovanější fází chování asociálního, v tomto duchu registrujeme i nástup genezi od jednání asociálního k jednání antisociálnímu s negativní individuální vývojovou prognózou pěstupce. (viz výše) Objektem narušení již nestávají pouze etické zásady, předmětem útoků jsou i normativy právní povahy. Činy lze označovat za protispolečenské. Společnosti a jejím chráněným zájmům je takovým jednáním přisobena citelná újma. Jedná se o porušování právních předpisů všech odvětví platného práva s výjimkou norem trestního práva. Konflikt s normami trestního práva má vzhledem ke kolizím s ostatními oblastmi právního řádu povahu vztahu jevu speciálního s jevem obecným. Ob citované kategorie mají shodnou povahu a podstatu, jsou kategoriemi jednoho principu, mají stejnou institucionální základnu. Z důvodů detailního zkoumání procesu chování mládeže provádíme vnitřní diferenciaci, která nám umožní vytvořit v této přehlednost v rámci dané množiny společenských jevů a dojít k přesnějšímu a relevantnějšímu vyjádření zkoumaných skutečností. U antisociálních poruch chování lze konstatovat vysoký stupeň morální devastace delikventů, závažnost a intenzita defektu

²⁴ Malá, E. Hyperkinetické poruchy (ADHD). Lékařské listy, 19.11.2007 [online]. [cit. 2008-03-17] Dostupné z <http://www.vuppraha.cz/media/423>

chování, riziko opakování závadového jednání (recidivu), obtížnost aplikace rehabilitační péče. Náprava všech poruch chování antisociální povahy je složitým a komplikovaným postupem vyžadujícím odbornou péči. Uplatňuje se zde etopedie jako zvláštní část speciální pedagogiky zabývající se vyučováním, vzdáváním, výchovou, prevencí a nápravou mládeže a dospělých s výraznějšími poruchami chování. Poruchy chování uváděného druhu již často vyžadují ústavní péči.

S přijímáním a výměnou násilných modelů chování je spojen i pobyt mladých lidí ve věznicích. To si uvědomuje Gilligan, když říká, že jedinou cestou ke zjednáání nápravy v penologii mládeže je odstranění tvrdé represe, vlídnost zacházení, možnost výchovy a vzdělání, izolace od dospělých zloinců.²⁵

Kriminální chování je jednáním, které nese znaky společenské nebezpečnosti ve smyslu materiální stránky trestného činu podle trestního práva. Jedná se o naplnění n kterých ze skutkových podstat trestního zákona zaviněným jednáním pachatele. Má povahu antisociálního chování, na rozdíl od ostatních jednání této skupiny se projevuje vysokou mírou společenské nebezpečnosti a závažností následků takových jednání. Tomu odpovídá i druh a výše ukládaných sankcí. Výkon trestu odnětí svobody se provádí v zařízeních Vězeňské služby České republiky. Využívá se při tom poznatků penologie, která je vědomou o trestání, o výkonu trestu a o jeho účincích. Cílem jejího působení je dosažení korektivních změn v jednání pachatelů. Důraz je kladen na poznání individuálních potřeb odsouzených, na stanovení individuálních programů a postupů při zacházení s jedinci ve výkonu trestu. Penologie zkoumá psychosociální realitu pachatelů, metody zacházení s odsouzenými, efektivitu trestů a metod jejich provádění. Hledá nové, účinné, moderní a sofistikované alternativní sankce. Zkoumá otázky související s výkonem trestů a jejich působením na odsouzené.^{26,27}

Výše uvedená disociální chování, asociální chování, antisociální chování a kriminální chování lze souborně shrnout do podmnožiny poruch chování označené názvem

²⁵ GILLIGAN J. Violence in public health and preventive medicine. *Lancet*, 2000, vol. 355, no. 9217, p.1802-1804.

²⁶ HÁLA, J. *Teorie a praxe v vězeňství II. Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. 1. vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 1999. 103 s. ISBN 80-7040-376-4.

²⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe v vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. ISBN 80-86708-30-6.

deviantní chování v pojetí zásadnější odchylky od sociálních norem. K tomu lze připojit poznámku o obecném vnímání termínu delikventní chování zahrnujícího rozmanité formy poruch chování charakteristických porušováním obecně akceptovaných vzorců lidských projevů a hodnot s následkem způsobením společenské újmy. Delikvencí se konsensuálně vnímá činnost, která porušuje právně upravené normy chování a tím způsobuje jednotlivci nebo společnosti újmu. Delikvence je v sociálním kontextu zpravidla vnímána v širším významu než vlastní kriminalita podle trestního práva. V praxi se výraz delikvence nejčastěji používá pro označení trestné a nepostupkové činnosti mládeže. Tato činnost souvisí s nedokončeným procesem biologického, mentálního a sociálního zrání. Není pochyb o tom, že na delikvenci mládeže má velký vliv rodina, škola, pracoviště, dále pak neformální skupiny a způsob trávení volného času.²⁸

Samotnou vyhraněnou delikvenci mládeže dělíme podle věku dětí a mladistvých na dvě části. První z nich je tzv. dětská delikvence, označovaná též jako predelikvence, prekriminalita popř. jako dětská kriminalita, která zahrnuje v širší kategorii děti do 15 let. Jejím převažujícím symptomem je skupinovitost a spontánnost páchaní (malá promyšlenost a nepřipravenost), což odpovídá nevyzrálosti dětí. Většina takových skutků má majetkovou povahu, stále více se setkáváme i s násilnými činy. Druhou částí delikvence mládeže je kriminalita mladistvých označovaná též jako juvenilní delikvence. Zahrnuje mladé lidi ve věku 15 až 18 let. Období dospívání je z hlediska rizik kriminální kariéry všeobecně považováno za kritické. Přesobí zde silný vliv vrstevníků, vytvářejí se neformální uskupení – party. Lze konstatovat společenskost, organizovanost a promyšlenost. Nejčastěji se jedná o násilné skutky, opilství a výtržnictví, krádeže, vandalismus, toxikomanii a gamblerství.

1.1.5 Sociálně patologické jevy

Jako souhrnné vyjádření společensky negativních jevů se přezně používá tradiční výraz sociální patologie.²⁹ Jeho novější podobou je slovní spojení rizikové chování. Shodný obsah je částí autorit připisován i výrazu sociální deviace. Sociální patologie (z řeckého pathos – utrpení, vzrušení) představuje souhrnné označení atypických,

²⁸ SKOPALOVÁ, J. *K problémům sociálních deviací* [online]. 2004 [cit. 2007-01-16]. Dostupné z: <http://mujweb.cz/www/pedagogika/5_rocnik/deviace.htm>.

²⁹ NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 99. ISBN 80-7251-033-9.

problémových a kolizních nežádoucích společenských jevů, rozmanitých forem společensky nebezpečného deviantního chování, obecně označovaných jako sociálně patologické jevy. Sociální patologie je také označení v rámci disciplíny zabývající se studiem práva a pravidel existence sociálně patologických jevů. Výraz sociálně patologické jevy pochází z 19. století a podle názoru jeho autora Herberta Spencera vyjadřuje analogii mezi problémy lidské společnosti a nemocemi biologických organismů. Sociální patologie je souborný pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí (dysfunkční) společenské jevy, pro společnost nebezpečné formy chování lidí. Jde o jednání lidí, jednotlivců nebo skupin, které porušují sociální normy.³⁰

Hubáková definuje sociálně patologické jevy v širším slova smyslu na negativní společenské jevy (nezaměstnanost, fluktuace, bída, nemocnost, úrazovost, populační nerovnováha, rozvodovost a další), asociální společenské jevy (výtržnictví, vandalismus, šikana, sprejství, sekty, extrémistická hnutí a skupiny, projevy xenofobie a rasismu, atp.), a sociálně patologické jevy v užším slova smyslu (kriminalita, závislosti, prostituce a sebevraždy).³¹ Kategorie sociálně patologických jevů jsou vytvářeny podle míry společenské nebezpečnosti a míry akceptovatelnosti, respektive podle podoby faktického vnímání a následného přijetí či odmítnutí majoritní společností. Z uvedené diferenciací vyplývá souvislost a vazba mezi jednáním lidí a systémovými sociálními nedostatky společnosti (bída, nezaměstnanost, bezdomovectví, nemocnost, úrazovost, poškození životního prostředí), kdy sociálně patologické jevy jsou komunitou vnímány jako objektivně existující projevy civilizace s omezenou možností úspěšného řešení, jako daň, kterou je nutné platit za blahobyt elit a dobrou životní úroveň a kvalitu života úspěšných vrstev lidské populace. Za nejvíce vyhrcovanou součástí sociální patologie je považována kriminalita. Češíme-li kriminalitu mládeže, uvidíme si souvislost práva, které jsou jejím iniciátorem. Zdroje kriminality mají obecně tendenci být především v oblasti sociální, úřední a mladistvých k nim navíc přistupují zejména situace příležitosti využívané k negativnímu vyniknutí a dominanci v kolektivu.

³⁰ VEJERKA, K, et al. *Sociálně patologické jevy u dětí : závěrečná zpráva z výzkumu*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 215 s. ISBN 8086008746.

³¹ HUBÁKOVÁ, J. *Objasnění vybraných pojmů* [online]. 2005-04-04 [cit. 2007-01-27]. Dostupné z <<http://www.zskola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevyajejichprevence/12342.aspx>>.

1.1.6 Porušování sociálních norem

Normou (lat. norma – měřítko) rozumíme vše, co je ve společnosti, popř. její části považováno za obvyklé a osvědčené, přípustné nebo správné a potřebné. Sociálními normami rozumíme pravidla v doméně chování lidí ve společnosti.^{32,33,34,35} Mají podobu normativ sociálního konání s proměnlivým výrazem kategorického příkazu. Přijatelné zjednodušení dovoluje rozlišovat dvě základní úrovně jejich závažnosti: chování očekávané a chování vyžadované. V praxi však nad rámec tohoto tvrzení vnímáme širokou škálu naléhavosti sociálních norem, od vzorců volně doporučených, ke vzorcům dogmaticky příkazujícím i zakazujícím. Rovněž tak jejich povaha a formální vyjádření jsou rozdílné. Společenský život je ovlivňován řadou normativních systémů, normami morálními, náboženskými, etnickými, estetickými, právními a dalšími. Systémy spolu úzce souvisejí a často se vzájemně překrývají. Odvíjejí se jeden od druhého a vytvářejí souvislý a ucelený harmonický celek. Mohou mít podobu neformálně myšlenkově tradovanou, zvykovou s větší mírou konkrétnosti nebo podobu právní. První dva soubory mají zpravidla ústní vyjádření, zatímco má v moderní společnosti psanou podobu. Právní kodifikace vyjadřuje zásadní důležitost pro fungování lidské společnosti, je také vyjádřením složitosti předepisovaných vzorců chování. Neumožňuje pochybnosti o její existenci, její podoba musí být jednoznačná a konstantní. Součástí každého modelu chování jsou tři složky. Hypotéza, kterou je stanovení předpokladů jejího uplatnění, dispozice, kterou je vlastní pravidlo chování a sankce, která je trestem za nedodržení předepsaného postupu. Sociální normu také můžeme považovat za obecné pravidlo, které je vzorem chování. Norma může určovat co je obvyklé, co je přípustné nebo co je správné. Norma je obecným návodem chování, vymezuje jeho hranice, považujeme ji za abstraktní model s vysokou mírou generalizace. Z logické úvahy lze dovést teoretický závěr, že s existencí normy je spjata i obava z jejího porušení (norma předpokládá deviaci), naopak neexistence normy vylučuje její porušení (nedostatek normy neumožňuje vznik deviace). Uvedená zásada je potvrzována každodenní praktickou činností lidí.

³² KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. 79 s. ISBN 80-7554-662-7.

³³ MATOUŠEK, O., et al. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X

³⁴ MATOUŠEK, O. Hodnocení sociálních služeb. In *Sociální práce na prahu 21. století*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005. s. 7-11.

³⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

Normy jako vzorce chování jsou kolektivně vnímané zásady, které mají obecnou objektivní podobu shodně ztvárněnou a vnímanou komunitou jako celkem, jsou vyjádřeny v podobě univerzálního skupinového v domění. Normy umožňují předvídat sociální jednání a formovat sociální role. Všechny sociální normy jsou nástrojem kontroly sociálního chování lidí. Jejich kontrolní funkce spočívá v tom, že stanoví pravidla lidského chování a tím zprostředkovávají jeho hodnocení. Podle výsledku zjištění některá jednání preferují (respektující jednání), jiná jednání sankcionují (nerespektující jednání). Normy jsou flexibilní, zpravidla připouští více variant řešení, které jsou v souladu se společenským doporučením. Vznikají z kasistiky jednotlivých dějů, které jsou v souladu se společenskou realitou registrovány, analyzovány, porovnávány a zobecňovány. Norma se aplikuje subsumací obecného pravidla na konkrétní reálné skutkové situace. Normy jsou souvislé, komplexní a uzavřené soubory, které mají jednotná pravidla, vyjadřují vzájemné souvislosti, garantují relativní jistotu a stálost. Vztahují se ke konkrétní komunitě, vyjadřují její historické postavení, dosažený stupeň rozvoje a podobu kultury. U společenských norem registrujeme stálost trvání, která je výrazem jejich významu. Významné atributy života společnosti nelze změnit a aktualizovat přibližně a nahodile, tempo změny musí odpovídat rychlosti vývoje společnosti. Kromě prvotní funkce stabilizace a optimalizace společenských vztahů přebírají normy i jako specifická konzervativní a retardující síla vyjadřující zvyk a tradici. Ke změně dochází s jistou časovou prodlevou, v době, kdy změna sociální situace je natolik výrazná, že jejímu vývoji musí korespondovat i změna modelů chování. Dogma je ve společenské praxi pod tlakem vývojových scénářů měnitelné, zpravidla evolučně generuje modernizaci nebo výjimečné zlomy v období epochálních historických zvratů.³⁶

Stěty vlastních a skupinových zájmů se zabývají Van Lange a De Dreu.³⁷ Uvědomují si, že skupinová spolupráce ustupuje do pozadí s narůstajícím pojetím a že spolupráce mezi skupinami je méně kooperativní než mezi jedinci. Vystupují zde do popředí termíny kooperace-spolupráce (cooperation), kterou rozumíme chování

³⁶ KU ERA, M., KU EROVÁ, B. Společnost a porušování sociálních norem. In KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 172-189. ISBN 978-80-7387-064-5.

³⁷ VAN LANGE, P. A. M., De DREU, C. K. W. Sociální interakce: kooperace a kompetice. In HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. s. 389-418. ISBN 80-7367-092-5.

maximalizující výsledky (prospěch) skupiny a soutěživost-kompetice (competition), kterou je chování maximalizující relativní výhody jedince nad druhými. Konflikty tohoto druhu jsou součástí každodenní reality a velmi úzce souvisejí i s tématem práce. Jde o ztotožnění se se vzorem chování obsaženým v sociální normě, o její akceptaci a praktické respektování. Škálu sociálních norem je nutné vnímat v celé rozmanitosti společenského života. Problémy s dodržováním norem jsou všeobecného rázu, delikventní jedinec ve svém vývoji prochází přesovými konflikty s jednotlivými komoditami sociálních modelů podle etap životního cyklu. Autor práce zdrazňuje, že poátek sociálních konfliktů u jednotlivce je již v dětství, v průběhu jeho života pak může zpravidla následně docházet k mutaci a gradaci stětí. Výzkum problematiky vede k závěru, že lidé jsou sice od přírody vedeni k zajištění vlastních individuálních zájmů bez ohledu na prospěch jiných, jsou však musí z existencí dít respektovat i širší sociální souvislosti, dbát na dlouhodobé perspektivy a dopady chování a v konečném důsledku respektovat objektivní potřeby a pomáhat druhým i společnosti jako celku. Uplatňuje se zde globální rámec mezilidských vztahů. Mluvíme o systému vzájemné podmíněnosti (Interdependence structure), o situacích v nichž osobní cíle jsou závislé na zcela podmíněných jednáních druhých. Jde o teorii vzájemné závislosti a sociálních interakcí, ve které byly provedeny značné výzkumy.^{38,39}

Taková pravidla dít a mladí lidé pozitivně vnímají a snadno a ochotně je rozvíjejí. Je to dáno jejich mentalitou, vzkoušenými osobnostními předpoklady. Ty mohou být v průběhu života modifikovány v duchu rostoucí individualizace a uzavírání osobnosti, tento změnový faktor je však dostatečně kompenzován získanou životní zkušeností o potřebě nutné spolupráce. V tomto segmentu mezilidských vztahů se uplatňují sociální normy, které jsou vzorci chování lidí. Tyto modely chování plní sociální cíle. Jejich smyslem je zajišťovat funkčnost komunity, dávat perspektivu jejímu trvání. Proto vytyčují pravidla kooperace a regulují procesy kompetice. Sociální normy dbají o potlačení egoismu, o ochranu slabých, o restrikcii mocných, o intervenci ve prospěch těch, kteří jsou

³⁸ RUSBULT, C. E., Van LANGE, P. A. M. Interdependence processes. In HIGGINS, E.T. & KRUGLANSKI, A.W. (Eds.). *Social psychology: Handbook of basic principles*. New York: Guilford Press, 1996. pp. 564-596.

³⁹ KELLEY, H. H., THIBAUT, J. W. *Interpersonal relations: A theory of interdependence*. New York: Wiley, 1978.

v krizi a pot ebují pomoc. Lze tvrdit, že jsou nástrojem dosažení společenské rovnováhy a kompromisu. Jsou koncipovány na principech slušnosti, taktu a ohleduplnosti. To je dáno hledáním konsensu, taková shoda musí mít masovou podporu a časovou stálost. Militantnost je z pohledu vlnění v tšiny a pr b hu asu pouze relativní zárukou úspěchu. Masa populace představuje průměr, společenská etnost adových není elitou individuí, počet b žných svou vahou eliminuje význam mocných. Takové pravidlo garantuje jistotu, že v historii nemohou mocní trvale ovládnout existenci lidstva. K naplnění svého úelu sociální normy obsahují i partie hodnotící a ovlivňující chování lidí, regulující distribuci produktů a výsledků společností, v těchto souvislostech se nemohou vyhnout ani nezbytným procedurálním záležitostem.

V kontextu práce vystupují do popředí tři distribuční normy. Jde o normu distribuční spravedlnosti, o normu vzájemnosti a o normu sociální odpovědnosti. Distribuční spravedlnost je založena na porovnání kvality výsledků jedince s kvalitou výsledků druhých. Podle tohoto porovnání se v rámci distribuční spravedlnosti mohou ve společnosti uplatnit zejména dva druhy distribučního kritéria. První typ je představován normou rovnosti, která znamená stejný podíl pro každého bez přihlídnutí k jeho vlastnímu přínosu. Druhý typ je prezentován normou spravedlnosti, tj. dělením výsledků v poměru vlastní investice a příspěví. Čím je příspěví větší a důležitější, o to je větší podíl individua.⁴⁰ Lze si představit i jiná kritéria spotřeby než je uvedená rovnost nebo spravedlnost. Ta jsou však spojena s rozpaky a se společenskou kritikou.⁴¹ Podle normy vzájemnosti by chování v jeho dvou protikladech (velkorysosti a kooperativnosti i sebestřednosti a nekooperativnosti) mělo být vyrovnané. Jde o reciproční přístup.⁴² Podle normy sociální odpovědnosti by všichni schopní měli všeobecně pomáhat relativně slabým, závislým a obecně vzato málo schopným jedincům. Podle názoru Deutsche norma sociální odpovědnosti vyjadřuje princip potřeby spočívající v tom, že prospěch by měl být

⁴⁰ ADAMS, J. S. Inequity in social exchange. In BERKOWITZ, L. (Ed.). *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic Press, 1965. Vol. 1, pp. 267-299.

⁴¹ MESSICK, D. M., SENTIS, K. P. Estimating social and non-social utility functions from ordinal data. *European Journal of Social Psychology*, 1985, no.15, pp. 389-399.

⁴² GOULDNER, A. W. The norm of reciprocity. A preliminary statement. *American Sociological Review*, 1960, vol. 25, no. 2, pp. 161-178.

zprostředkován a poskytován především tím, kteří jej potřebují nejvíce.⁴³ Nejde pouze o vlastní distribuci výsledků a její principy, jak je uvedeno výše. Sociální psychologie věnuje pozornost i protokolárním pravidlům samotného vzájemného rozdělování výsledků mezi subjekty. Z tohoto pohledu mluvíme o dalším aspektu sociálních norem, který označujeme za tzv. procesní spravedlnost. Podle Thibauta a Walkera můžeme rozumět jako kritérium pro posuzování kvality rozhodovacího procesu i rozdělování prospěchu mezi účastníky.⁴⁴ Lind s Tylerem jsou přesvědčeni, že správnost takového postupu je mimořádně důležitá pro navození pocitu nestrannosti. Pocit nestrannosti je podmíněn nejen rozdělením výsledků jako takových, nýbrž i postupem rozdělování, přičemž postup může někdy mít vyšší hodnotu než konečný výsledek dělení.⁴⁵ Jsou-li postupy spravedlivé, je pro jedince mnohem méně důležité, dojde-li k porušení vzájemné distribuční spravedlnosti, než jsou-li tyto postupy nespravedlivé.⁴⁶

S tím souhlasí i další autoři, kteří zdůrazňují význam možnosti vyslovit vlastní názor o vnímání situace a o její spravedlnosti ve vztahu k formální postupový řád bez ohledu na výsledek meritorního rozhodnutí, bez určujícího faktoru konečného výsledku v cíli.⁴⁷ Porušení normy přináší reakci subjektů takového vztahu, v mnoha případech má i širší společenskou odezvu. Komunita reaguje souhlasem i nesouhlasem, ať se jedná o otázku viny a odpovědnosti. Normy se tak při jejich aplikaci stávají zdrojem konfliktu mezi členy skupiny.⁴⁸ Ze společenské praxe vyplývá, že porušování norem naráží s rizikem obtížné odhalitelnosti. Kde je pravděpodobnost odhalení deliktu malá, popřímo tam,

⁴³ DEUTSCH, M. Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice? *Journal of Social Issues*, 1975, vol. 31, pp. 137-149.

⁴⁴ THIBAUT, J. W., WALKER, L. *Procedural justice: A psychological analysis*. New York: Wiley, 1975.

⁴⁵ LIND, E. A., TYLER, T. R. *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press, 1988.

⁴⁶ BROCKNER, J., WIESENFELD, B. M. An integrative framework for explaining reactions to decisions: Interactive effects of outcomes and procedures. *Psychological Bulletin*, 1995, vol. 102, no. 2, pp. 189-208.

⁴⁷ VAN DEN BOS, K., LIND, E. A., VERMUNT, R., WILKE, H. A. M. How do I judge my outcome when I do not know the outcome of others? The psychology of the fair process effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1997, vol. 72, no. 5, pp. 1034-1046.

⁴⁸ PRUITT, D. G. *Negotiation behavior*. New York: Academic Press, 1981.

kde není možné spravedlivé dělení zdrojů, tam se jedinci zpravidla chovají sobecky.⁴⁹ Úkolem společnosti je zprostitkovat pravidla spravedlivého dělení produktů a nutnosti osobního nasazení pro jejich tvorbu s ohledem na individuální možnosti srozumitelným a přístupným způsobem dětem a mladým lidem tak, aby se s nimi, pokud možno, v co největší míře, ztotožnili. To je platformou jejich úspěšného začlenění do společnosti a maximalizace jejich osobního přínosu celku. Nejedná se pouze o ekonomickou oblast, v dané souvislosti lze zmínit například sobectví a bezohlednost mladých lidí zejména při narušování veřejného pořádku při akcích typu technoparty.^{50,51}

V základním členění sociálních norem vystupují do popředí normy zvykové, normy morální, normy náboženské a normy právní. Normy zvykové mají podobu rozmanitých tradičních zvyků, zvyklostí, rituálů, tradic, forem a dalších protokolárních událostí. Mají svoji historii, nesou svoji dobovou péče, jsou dodržovány spontánně, dlouhodobě a dobrovolně. Zpravidla vyjadřují národní, kulturní, místopisnou, stavovskou a jinou příslušnost. Jsou klasickou, stále opakovanou, po generace tradovanou reprodukcí typického chování, které se předává z pokolení na pokolení. Důsledkem jejich porušení jsou morální odsudky spočívající ve snížení uznání, v hlasu, reputace, v ironizaci, v pohrdání, v omezení kontaktu a vztahů atp.

Morální normy jsou pravidla chování vycházející z morálky a z její sociální funkce při určení pravidel chování lidí navzájem. Jde o chování individuí podle mravních zásad, podle pravidel etiky. Morální zásady ovlivňují vnitřní motivaci lidského chování, jejím prostřednictvím, prostřednictvím tzv. morálního soudu, pak i vnější jevovou stránku regulace chování lidí. Morální normy vycházejí z morálních hodnot, kterými jsou myšlenky dobra a zla, myšlenky spravedlnosti a křivdy, myšlenky pomoci a násilí. Jejich porušení přináší odsuzující hodnocení chování okolím a přímé pocity lítosti a výitek u chybujícího subjektu.

⁴⁹ ALLISON, S. T., McQUEEN, L. R., SCHAERFL, L. M. Social decision making processes and the equal partitionment of shared resources. *Journal of Experimental Social Psychology*, 28, pp. 23-42, 1992.

⁵⁰ KU ERA, M. Technoparty. In Kahoun, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 237-240. ISBN 978-80-7387-064-5

⁵¹ KU ERA, M. sr., KU ERA, M. jr. Vývojové tendence technohnutí v České republice. In Sborník příspěvků z konference: *Vzdělávání poskytovatelů a zadavatelů sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže dne 19. února 2008*. České Budějovice: Zdravotní sociální fakulta, 2008. 8 stran. ISBN 978-80-7394-062-1

Náboženské normy jsou vyjádřením pravidel chování stanovených autoritou nadpřirozené povahy. Určují co je v souladu s vůlí nadpřirozené bytosti (zbožné jednání) a co je v rozporu s takovou vůlí (hříšné jednání). Stejně jako abstraktní vyjádření model chování jsou abstraktní i sankce za nesplnění příkazů a porušení zákazů. Jde o idealistické pojetí svatosti, které má významnou tradici a značný faktický vliv na chování věřících. Hodnocení chování a života lidí podle liturgie probíhá ve zvláštním iluzorním svatostní virtuální povahy.

Právní normy jsou obecně závazné, mají zvláštní předepsanou formu, jejich dodržování je garantováno státní mocí a je vynutitelné. Právo je souhrn právních norem, které vyjadřují převládající vůli občanstva. Taková vůle se vyjadřuje v rámci odborné činnosti nazývané legislativní proces, kdy v rámci zastupitelské demokracie vyjadřují názory ve veřejnosti voliči a zvolení zástupci. Právní řád vychází z principů ústavnosti a zákonnosti. Pro potvrzení vzájemného prolínání a ovlivňování normativních systémů je možné uvést i jednu z tezí teorie práva, že právo je minimem morálky.

Principiálním problémem sociální patologie je vnímání a definování standardního chování zahrnujícího všeobecně akceptované společenské normy, v kontrastu s ním pak je chování, které tato pravidla nerespektuje a porušuje. Protikladem a hodnotícím kritériem deviantního chování se tak stává chování respektující normativy, chování konformní. Podle Durkheima lze pochopit abnormalitu pouze jejím porovnáním s normalitou. Ondrejkoovi k tomu uvádí, že pojem sociální normality se dává nejlépe vysvětlit prostřednictvím společenských vztahů, převládajících společenských rolí, postojů, vzorců chování a případně kultury.⁵² Výjimečnost humanitních věd je ve složitosti definování jevu, jejich příčin, podstaty, projevu, důsledků a souvislostí, v empirickém a datově jednoznačném vyjádření jejich hodnot a procesu. Chápání sociální patologie je vázáno na kulturní prostředí, na sociální prostor a na bezpečí. Její posuzování je spjata se sazením hodnotícího subjektu, s pojetím vnitřní a vnější společnosti hodnotitelem. Vnímáme základní schéma diferenciací společnosti, na většinovou a menšinovou část. U převládající části společnosti splývá vnitřní pojetí společnosti se společností celkovou, u menšinové části společnosti není její vnitřní pojetí totožné se společností vnější. V tomto smyslu je s ohledem na subjektivitu posuzování v cíli možné ve společenské praxi pozorovat stavy, kdy je konkrétní náboženská, ideová, mocenská, kriminální, i jiná minorita považována a

⁵² ONDREJKOVI, P. Sociálna patológia, alebo deviácia? *Filozofia*, 2001, ro. 56, . 6, s. 398- 413.

odsuzována majoritou jako deviantní se shodným vnímáním majority minoritou v duchu opa n vyznávaných skupinových hodnot a vzájemn p isuzované protikladné deviace.

Existuje ada teorií d vod patologického chování, které vysv tlují p í iny takových deviací. Pro ú ely práce lze stru n zmínit teorii kulturního p enosu, která vychází z myšlenky, že model m chování se u íme ve vzájemné reakci s jinými lidmi. Takto si lze osvojit nejen chování konformní, ale i chování deviantní. Teorie p í pouští, že deviantní subkultury produkují deviantní chování, které je uvnit interního systému považováno za b žné a standardní. Teorie strukturálního tlaku je založena na p edpokladu, že v rámci každé spole nosti ve všech probíhajících situacích vznikají konfliktní situace, na které vyhran ná ást spole nosti reaguje atypickým chováním odchylným od b žných normativ . Teorie spole enské kontroly koncipuje deviantní chování jako selhání vycházející z áste ného oslabení í totálního výpadku institutu tzv. sociální kontroly. Podle jejího pojetí je klí em konformního jednání úsp šné fungování systému sociální kontroly (normy, pravidla, zvyky, oby eje, sankce, odm ny a pobídky, instituce a ú ady), její p í padný kolaps pak p í nší deviaci vyjád enou v podob sociální patologie. Teorie etiketizace vnímá deviaci v chování jako vynucený dopad opakovaného a systémového za azování do kategorie deviant (ozna ování za devianta – tzv. labelling). S tím je spojena teorie sekundární deviace, kterou považujeme za vynucenou reakci na ozna ování zpo átku možná problémového chování individua nebo skupiny za trvale deviantní. Postup takového objektu zájmu je zm nou vlastní p í rozené a z ejm áste n více í mén narušené identity, neboli negativní trvalou sebereflexí sebepojetí, která je vynucenou reakcí na postoj ú ad a ve ejnosti. Pod tlakem všeobecné odsuzující odezvy ve ejného mín ní tak dochází k reakci prvku chování primární deviace sm rem k systémové deviaci, k p echodu od primární k sekundární patologii.

1.2 P í iny kriminality mládeže

1.2.1 Sociální í nitelé

1.2.1.1 Selhání funkce rodiny

Rodina je nejd ležit ěším prost edím v n mž probíhají procesy socializace a sociální integrace, a proto má pro ádný vývoj jedince st žejní význam. Lovasová uvádí, že rodina je v podstat í mikrosv t, vzorová spole nost, ve které si dít osvojuje základní

vzorci chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, především v interpersonálních vztazích.⁵³ Rodinné mikroklima tak představuje pro jedince jakési prvé, zkušební prostředí všech základních sociálních postojů, konfliktů a svazků. Rodina utváří základy jeho výchovy a je primárním initelem v oblasti citové a intelektové výbavy. Selhání procesu socializace v mikroprostředí rodiny má často za následek vážné poruchy chování, které mohou vyústit až v delikventní jednání. Úspěšné fungování rodiny je tak patrně rozhodujícím initelem prevence kriminality. Ve Erka v této souvislosti konstatuje, že zdravý psychosociální vývoj dítěte úzce souvisí se stabilitou sociálního prostředí v němž se pohybuje, tedy především rodiny.⁵⁴ Mitl hner považuje rodinu za nejdležitější sociální faktor v životě člověka, který má zásadní význam pro normální sociální vývoj dítěte. Dítě v rodině získává první sociální zkušenosti pro další praktický život, učí se v závislosti na chování rodičů, rolím, hodnotám a normám, které v budoucnu napodobuje a postupem času s nimi identifikuje.⁵⁵ Rodina plní řadu funkcí, mimo jiné uspokojuje potřebu spolehlivého citového vztahu důležitého pro další mezilidské vztahy v životě. V rodině se vytvářejí morální představy dítěte, které formují jeho budoucí názory, přesvědčení a sociální chování.⁵⁶ Galbavý uvádí, že sociální mikroprostředí má určitý význam pro formování osobnosti a pro životní postoje mladých lidí. Za hlavní zdroj asociálního a antisociálního chování mladistvých pachatelů proto považuje špatně fungující rodinu, školu, pracovní kolektiv a partu kamarádů.⁵⁷

Rodinné zázemí mladých delikventů je velmi často vážně narušené. Narušení spočívá v tom, že se rodiče o děti často nestarají, vychovávají je nesprávně, například na

⁵³ LOVASOVÁ, L., et al. *Dítě a jejich problémy, sborník studií*. Praha: Sdružení linka bezpečí, 2005. s. 16. ISBN 80-239-4482-7.

⁵⁴ VE ERKA, K., et al. *Sociálně patologické jevy u dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 102. ISBN 80-86008-74-6.

⁵⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Slon, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.

⁵⁶ MITL HNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In *Riziková mládež v souasně společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 87. ISBN 80-7041-044-2.

⁵⁷ GALBAVÝ, L. Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou. In *Riziková mládež v souasně společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 94-95. ISBN 80-7041-044-2.

n nemají dostatek času. Dítě tak vyrůstá ve špatném rodinném prostředí nebo v podmínkách rozpadajících se rodinných svazků, což nepochybně ovlivňuje jejich přípravu pro život a jejich vývojovou perspektivu. K úspěšné výchově dítěte je nezbytné řádné naplnění funkce rodiny, opakem ináší rizika narušení osobnosti dítěte s vývojovou tendencí k asociální orientaci a přiklonu k rizikovým chováním. Funkce rodiny má několik základních významů. Jde o roli biologicko-reproduktivní, pečovatelskou, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializační výchovnou.

Významnou vadou výchovy v rodině je její neúplnost spočívající v absenci jednoho z rodičů při dlouhodobém působení na dítě a při vytváření přirozené dílky výchovných funkcí mezi matkou a otcem, zároveň při tvorbě kompaktnosti a homogenity rodinného celku jako přirozené ucelené základní sociální jednotky. Klíčovým faktorem rodinného prostředí se ukazuje funkčnost i nefunkčnost základního výchovného uskupení – formální i ne zcela formální vytvořené rodiny. Úspěšná faktická rodina nesezdaných partnerů je pro výchovu dítěte nepochybně lepší než nefunkční rodina tvořená sezdanými rodiči.

Neadekvátní socializační procesy a poruchy výchovy v rodině lze spatřovat v prezentaci nesprávných hodnot, pravidel a modelů chování jako jsou agresivita, hrubost, násilí, egoismus, lhostejnost, cynismus, bezohlednost, krutost a další. K tomu přistupuje i špatná atmosféra a vzájemné vztahy představované neporozuměním, nepochopením, napětím, konflikty a hádkami, napadáním a stěty. Důvodem zamyšlení nad nesprávnou výchovou dítěte a selháváním rodiny jako přirozeného sociálního a kulturního celku je i existence chyb v režimových vztazích při vedení dítěte jako jsou nejednotnost, nedělnost, rozporuplnost, nevyváženost, preference nepřiměřené přísnosti nebo volnosti, extrémnost nebo absence poskytované podpory i neekvivalentní způsoby kontroly dítěte atp. Tyto skutečnosti vytvářejí nepřívětivé psychosociální klima rodiny, kdy rodinné vztahy a atmosféra jsou významně narušeny. Dalšími rušivými momenty výchovy dítěte mohou být nevhodné způsoby využívání volného času, atribut všeobecné nespokojenosti jako základní životní postoj rodiny, nízká kulturní a vzdělanostní úroveň rodiny, příslušnost k minoritám s atypickými hodnotovými systémy a modely.

Poněkteré otázky, jak se vyhnout sociálně agresivnímu chování dítěte. Odkazuje na Blackmooreovou, která uvádí, že rodiče při výchově dítěte v domě i v domě odmítají a trestají svoje potomky, čímž posilují některé způsoby chování. říká přitom, že nejlepší

odm nou pro dít je pozornost rodi , a sou asn to, že odm ny fungují lépe než tresty.⁵⁸ Pon šický to akceptuje myšlenkou, že nulová reakce vede spíše k vyhasnutí sociáln nevhodného chování než reakce, která je spojena se zákazem, vý itkami i protiagresí anebo která dokonce n jakým zp sobem chování dít te udržuje i podporuje, nap . výprask s následným politováním, slibováním odm ny za ukon ení vzteklé reakce dít te atd. Zárove však klade otázku, zda je takové nep irozené nereagování skute n nejlepším výchovným postupem. Dilema spo ívá v tom, zda se nejedná o ješt horší trest, když rodi nereaguje a p eruší tím emo ní kontakt. Ignorance má za následek nevytvo ení p íslušné interakce a výpadek konfronta ní zkušenosti. Navíc nelze p ehlížet riziko p echodu frustrace a hn vu v nep í etnost s následným vy erpáním a rezignací dít te. I taková reakce m že být d sledkem rodi ovského p ehlížení prvotního problémového chování dít te. V domým p ehlížením d tské agrese rodi i je dít ochuzováno o p irozené mezilidské zkušenosti týkající se ú inků vlastního chování na druhé. P ehlížení nevede k vymizení a zániku disociálního chování, dít se v jeho d sledku nenau í konstruktivn zacházet s násilím ve spole enském život .⁵⁹

K negativním d sledk m ostentativního p ehlížení problémového jednání a s tím spojeného p erušení komunikace lze p í ítat celou adu komplikací. Dít m že ze svého života zcela eliminovat vše, u eho se obává, že by mohlo vést k nepochopení a nedorozum ní a k následné ztrát kontaktu, na kterém mu záleží. Dít je p íliš submisivní, postrádá vlastní názor a schopnost prosazovat jej a obhajovat. Neustálé obavy z konfliktu a odmítnutí mohou být p í inou pozd jších neuróz. M že také jít o jiný zp sob ventilace agrese. P ípustíme-li, že regulovaná a kontrolovaná agrese je sou ástí lidské osobnosti⁶⁰, m že být tato projevoována i jinými skrytými a komplikovan jšími cestami než je transparentní, p ímá a otev ená agrese, která není jediným negativním aspektem mezilidských vztah (neschopnost naslouchat, prosazování výhradn vlastních názor , absence jakékoliv míry tolerance, pojmání všech vztah jako vztah výhradn

⁵⁸ BLACKMORE, S. *The Meme Machine*. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 69. ISBN 0-19-286212-X.

⁵⁹ PON ŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004. s. 147-160. ISBN 80-7254-593-0.

⁶⁰ KU ERA, M. sr., KU ERA, M. jr. Význam násilí pro spole enský život. In *Sborník p ísp vk z mezinárodní konference Násilí z pohledu spole enských v d 20. zá í 2007*. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2007. s. 75-88. ISBN 978-80-7251-253-9.

konkurenční). V takových případech jde o zastírání otevřeného nepřátelství a o jeho kamuflovaný průchod nepřijatelnými způsoby osobnostní, v domovní a situační dominance, kde se účastník dále stává složitým, konfliktním a ztížitelným subjektem sociálních dějů, aniž by používal násilných metod agresivního projevu. Tato situace nastává často v důsledku toho, že jedinec v důstojném vzhledem k rodičovskému přehlížení možnost poznat otevřenou stránku a příznaky svojí agrese a svoje potlačené modifikované militantní chování s agresí neztotožňuje.

Součástí tohoto problému jsou i výrazná nedorozumění ve vztazích lidí, nebo dítě se zablokováním průběhu svojí agrese přehlížením rodičů dostává do nevhodné domovní situace, kdy není schopno vnímat a rozlišovat svoje agresivní city (zlost, vztek, mstivost, ponížení, zlost, zloba). Tak jako nechápe problémy svého chování, nerozumí ani mechanismu vzniku a průběhu agrese svého protivníka, což mu neumožňuje adekvátně reagovat a odvracet napětí daného interpersonálního vztahu. Jestliže je dítě nesnesitelné, aniž by používalo otevřeného násilí, bude stejně nesnesitelné i v pozdějším věku, což znamená pro nás gradující konflikty tentokrát již s riziky vztahu dospělých osob v sociální oblasti a případně i v trestně právní rovině. V běžné reakci, která standardně nastává (s výjimkou zde posuzovaných případů v doměho nereagování rodičů na agresi dítěte) dítě v interakci s okolím zjišťuje jaké má jeho nevhodné jednání následky pro rodiče, jaká je podoba sociálních norem upravujících chování lidí, co představuje osobní odpovědnost za porušení pravidel, jak zjednává autorita nápravu situace a průchod práva. Dítě se konfrontuje s disciplinou, učí se sebeovládání a po řádku, je vedeno k dodržování svých povinností. V souvislosti s tím se učí v rámci sebereflexe projevují známky vnitřní se starostí, kterou způsobilo svým rodičům, pocitu viny, empatie, touhy po odpuštění a udobnění.

V případě zkoumaného cíleného v doměho ignorování důstojného problémového chování mohou nastat dvě situace. Pro obě je shodné, že rodiče přes svoji snahu nereagovat nepřetlačí zcela svoji reakci a dítě pocítí faktickou odezvu. Rodiče nezstanou neteční, absenci reakce pouze neúspěšně předstírají, ve skutečnosti dojde k interakčnímu učení dítěte na nevhodné úrovni, dítě podvědomě vycítí reakci rodičů. Dítě vnímá, že postoje rodičů mohou mít různou podobu. Emoční odmítnutí, chladnou disciplinovanost, racionalitu nebo i zhroucení rodičů z jednání dítěte. Pokud rodiče vzdorují a odmítají nastává první situace, kdy se dítě koriguje, pokud se rodiče hroutí a kolabují, jde o druhou situaci, kdy je dítě přestává respektovat. Ponšický říká, že rodiče přestávají být

hmatatelní, mizí jako opora.⁶¹ Pokud se dítě nesetká v době s reakcí svých rodičů na svoje nevhodné chování, pak není schopno zjistit, kde je prostor pro jeho chování, jaké jsou jeho meze, dle sledkem je problém jeho korekce. Vytváří se jedinec s nekomunikativními egoistickými rysy a negativní perspektivou budoucího osobnostního vývoje, kdy je bez regulace chování k okolím téměř nemožné předpokládat odpovídající sebekontrolu v jeho projevu v dospělosti. Rodiče si musí uvědomit, že za svoje nezletilé potomky nesou sami před sebou, ale i před celou společností plnou odpovědnost a že jejich péče a zájem o dítě je pro jeho osobnostní vývoj nenahraditelná.⁶²

1.2.1.2 Selhání funkce školy

V moderní občanské společnosti mohou školská zařízení fungovat jako sociální útvary, v jejichž rámci lze vykonávat účinnou formální i neformální výchovu a kontrolu, přičemž se ukazuje, že základní funkce takových institucí je jedním ze základních socializačních prvků a jako taková hraje zásadní význam v životě výchovného jedince a jsou vnímány jako nástroj prevence delikventního jednání. Tyto instituce mohou položit základy sociální integrace mladých jedinců, přispívají k rozvoji jejich základních sociálních dovedností a schémat a motivovat je k seberealizaci a pozitivním studijním výsledkům. Průcha, Walterová a Mareš uvádí, že škola je společenskou institucí, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům prostřednictvím skupin v organizačních formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb. Škola se stala místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujícím je na život osobní, pracovní a občanský. Škola pečuje o celkový rozvoj jedince, poskytuje zdravé a příznivé prostředí, vychovává žáky ke kulturním a sociálním hodnotám, formuje osobnost, je nástrojem politiky státu a součástí sociálního prostředí.⁶³ Škola plní funkce personalizační (formování osobnosti), kvalifikační (získání

⁶¹ PON ŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004. s. 149. ISBN 80-7254-593-0.

⁶² FALTUSOVÁ, J. Nejzávažnější trestná činnost dětí a mladistvých. In *Riziková mládež v občanské společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 105. ISBN 80-7041-044-2.

⁶³ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. uprav. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 292. ISBN 80-7178-772-8.

do pracovního procesu), socializa ní (formování hodnot, názor , postoj) a integra ní (za azení do spole nosti).

Na po átku školní docházky každé dít ztrácí výlu né postavení, které do té doby m lo ve své rodin . Sou asn je nuceno p izp sobit se novému životnímu rytmu a akceptovat nové povinnosti. D tí si velmi záhy za ínají ve t íd vytvá et svou vlastní subkulturu vyzna ující se zvláštním jazykem, specifickými zvyklostmi a rituály. Ve t íd se utvá ejí i skupiny zvláštních mikrokultur, jež jsou k bližšímu kontaktu motivovány spole nými zájmy a spole nými innostmi. V n kterých p ípadech mohou být tyto skupiny zárodkem asociálních part, a to už u d tí na prvním stupni základní školy. Jejich vzniku napomáhá neangažovanost u itele, resp. jeho z etelné preferování i negativní hodnocení n kterých jedinc . U itel je tak velmi významným subjektem vystupujícím v rámci socializa ního procesu mladého jednotlivce. Je proto d ležité, aby s dít tem dostate n komunikoval a posiloval tak vzájemný vztah a podporoval vst ícnou, kooperativní atmosféru rozvíjející osobnostní potenciál dít te. Nep íznivé podmínky ve škole, konflikty mezi dít tem a u itelem, nep izp sobení se kolektivu d tí, mohou zp sobit problémy se zvládnutím u iva, ztrátu motivace a následn mohou vést k záškoláctví, požívání alkoholu a drog a páchání trestné innosti. Matoušek uvádí, že vývoji sm rem ke kriminalit m že bránit, resp. mu m že napomáhat i reakce na zjišt né asociální chování jednoho i více d tí. Již zp sob vyšet ování a zejména udílené sankce jsou pro všechny d tí významným signálem o tom, jak škola dbá d stojnosti jednotlivce, která pravidla hry opravdu platí, zda jsou pouze deklarována, do jaké míry jsou opravdu dodržována, zda se všem m í stejným metrem atd.⁶⁴

Seebauerová s odkazem na Baackeho a Ferchhoffa⁶⁵ charakterizuje sou asné d tství jako medializované, ovlivn né reklamou, institucionalizované, svěhlové, orientované na budoucnost, zdomácn lé, konzumní, multikulturní, sportovní, m stsky st edostavovské, citov zatížené, zeškolšt lé, pod ídivé, prvoplánové i úkolované,

⁶⁴ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.

⁶⁵ BAACKE, D., FERCHHOFF, W. Kinder und ihre Probleme verstehen. In HAARMANN, D. (ed.) *Handbuch Elementare Schulpädagogik*. Beltz: Weinheim, 1994, s. 58–79.

izolované.⁶⁶ I proto narůstá delikvence, kriminalita a agresivita dětí a mládeže, i proto se ve školách stále více setkáváme s konzumací alkoholu a drog, se zneužíváním léků, s nezdravou výživou, s chováním, které vede k úrazům a s projevy nápadného chování a poruch.⁶⁷ Pro úspěšné fungování školských systémů jsou nutné nové kultury učení vycházející z rozmanitých individualit dětí založené na rozšířeném pojmu výkonu a nahrazující strnulé struktury a pevné organizační formy. Spolu s proměnou společenských vztahů se mění i podoba a činnost školských institucí. To lze uskutečnit především cestou jejich transformace spočívající v jednoznačné deklaraci funkce škol ve společnosti, ve vytvoření odpovídajících nástrojů realizace výuky a činnosti škol, v definování komplexního modelu vnímání světa s národní, evropskou a globální dimenzí, v pojetí výuky v rámci centrálního rámcového projektu založeného na mezidisciplinárních vztazích a na integraci témat.

1.2.1.3 Vliv charakteru sídelních celků

S povahou aglomerace a územního sídla a jejich charakterem souvisí také nápad kriminality. Lze konstatovat, že úměrně s velikostí územního sídla a jeho průměrným a výrobním charakterem roste i rozsah a závažnost páchané trestné činnosti, kriminalitu mládeže nevyjímaje. Kriminologická praxe ukazuje, že delikventní děti a mladiství pocházejí nejčastěji z velkých městských nebo průměrných aglomerací. Důvodem takového stavu je především masová produkce, vysoký počet a koncentrace obyvatelstva, jeho sociální rozlišenost a protikladnost, značná migrace lidí a jejich faktická anonymita. Kromě nedostatku vzájemné kontroly a nutné sebekontroly se uplatní též časté situace iniciace kriminálních skutkových dějů spojených s nedostatkem regulačních mechanismů menších kolektivů a uzavřenějších územních sídel. Touze po okamžitém spontánním uspokojení osobních potřeb nestandardní povahy a kriminálního charakteru zde nebrání stavovské, sousedské a osobní zábrany a limity tak, jak je tomu v přehledných a vnímatelných strukturách a uskupeních lidí. Chápeme-li sociální strukturu společnosti jako velmi složitý a hluboce strukturovaný agregát specifických sociálních skupin, etnických

⁶⁶ SEEBAUEROVÁ, R. Kultura učení jako výuková metoda. *Pedagogická orientace*, 2002, . 1, s. 35-45. ISSN 1211-4649.

⁶⁷ HURRELMANN, K. Anspruch auf die „Lebensphase Kindheit“. *Deutsche Jugend*, 1990, 38, c. 1, s. 13–24.

celk a národnostních spole enství, s rozdílnými zájmovými, majetkovými, spole enskými a kulturními pot ebami, musíme si být v domi i obtíží p i jejich integraci do celkového sociálního systému spole nosti, jejíž složitost roste p im en komplikovanosti územního sídelního celku. Pr myslový rozvoj, hromad ní obyvatelstva do velkých celk a tomu odpovídající urbanizace prost edí znamená p echod od malých a opticky p ehledných sídelních celk s pln stabilizovanou bezpe nostní situací k rozsáhlým sídelním konglomerát m s vysokou mírou zlo innosti a pouli ní kriminality. V takovém prost edí se stav adekvátní sociální kontroly navozuje pouze velmi komplikovan a obtížn s neuspokojivými a prom nlivými výsledky, které nejsou adekvátní vynaloženým prost edk m a úsilí. To konstatuje i stanovisko Evropského hospodá ského a sociálního výboru k tématu „Evropské metropolitní oblasti – socioekonomické d sledky pro budoucnost Evropy“ když uvádí, že v metropolích se soust edí hlavní nesnáze, které bude muset Evropa p ekonávat v p íštích letech. V metropolích se setkáváme zejména s jevy chudoby, sociálního vylou ení a prostorové segregace se všemi d sledky pro zam stanost a kriminalitu. Otázky snižování nebezpe í, kriminality a hrozeb mezinárodního terorismu pat í podle stanoviska mezi nej ast ji projednávané otázky výboru.⁶⁸ M stské aglomerace (metropole), stejn tak jako jejich uskupení – metropolitní oblasti, vytvá ejí p íznivé podmínky pro páchání kriminality obecn , platí to pln i o prekriminalit d tí a juvenilní kriminalit mladistvých.

1.2.1.4 Vliv vrstevnických skupin

Mladí lidé jsou ásto manipulováni názorem svého bezprost edního okolí, jsou ovládáni atmosférou a pravidly skupin vrstevník , která zpravidla bezvýhradn respektují. Pokud se nachází v nep íznivé životní situaci, pokud jim chybí pochopení, vztah a podpora, vyhledávají souzn ní, uznání a respekt, což vede vzhledem k jejich situaci k nekritickému p ejímání cizích vzor a model chování bez zvážení jejich p ípadných následk . Mladí jedinci cht jí vyniknout, prokázat své schopnosti, upoutat pozornost. Mnohokrát za každou cenu, bez zvážení správnosti zp sob chování, které aplikují. Život v part je dynamický, supluje nedostatek cit a odezvy z jejich p irozeného prost edí, do té doby opomíjeného jedince vtahuje do kolektivu a iní z n j aktivního initele s vlastním

⁶⁸ *Stanovisko Evropského hospodá ského a sociálního výboru k tématu „Evropské metropolitní oblasti – socioekonomické d sledky pro budoucnost Evropy“* ECO/188-CESE 600/2007-FR-RV/VV/jvFR-VV/mlFR-VV/jv z 25.4.2007.

podílem na průběhu děje. V případě uplatnění nestandardních postupů neakceptovaných majoritním názorem je příčinou kolize se zavedenými normami chování a možným spouštěcím mechanismem aplikace regulačních nebo sankčních postupů.

1.2.1.5 Působení médií

O vlivu masmédií, zejména televize a celosvětové sítě Internet na socializaci dnešních dětí a mladistvých nemůže být pochyb. Výzkumy, realizované v této oblasti odhalily alarmující zjištění, ze kterého vyplývá, že sledování televize a „surfování“ na webových stránkách v nutnosti více času než všem ostatním mimoškolním činnostem dohromady. V důsledku toho u nich pak významně klesá zájem o etiku, kulturu, ale také o sportovní aktivity. Televize má však jednat jako významný informační zdroj a prvek integrace, ale i dezintegrace, který narušuje normální vývoj individua. Konkrétní užívání televize se stalo integrální součástí domácí rutiny. Děti se s televizí seznamují velmi záhy jako součástí rodinného prostředí. Dětské publikum má málo zkušeností a v domostí z reálného světa, má akcelerovanou potenciál k užití z jakýchkoli dostupných zdrojů, má málo zkušeností se samotnými médii. Kombinace těchto vlastností činí děti obzvláště zranitelnými vůči negativním vlivům sledování televize.⁶⁹ Elektronický internet je nepochybným společenským fenoménem posledních let téměř ve všech zemích světa. I toto médium má však působit na vývoj a socializaci mladých jedinců kladně, když dítě má z jeho prostředí přístup k nepřeberné množství informací, rozvíjejících jeho intelektuální možnosti a pohled, ale i zcela opačně, zejména prezentovaným násilím a vulgárním zobrazováním sexu. Takové působení má u mladých lidí narušit jejich zdánlivě psychický, morální a sociální vývoj. Negativní účinky televizního a internetového násilí se projevují především u dětí, které jsou k násilnému jednání predisponovány důležitými a konstitučními faktory, nezájmem rodičů a příslušností ke skupinám, které sdílejí deviantní normy.

Problematikou mediálního zpracování všeobecné prezentace kriminality se intenzivně zabývá kulturní kriminologie. Média masivně vstupují do oblasti zločinu, uvádí je jako atraktivní artikl na mediální trh. Ovlivují tak veřejné mínění, vytvářejí scénáře a chápání trestné činnosti. Mediální zprostředkování u dětí lidí konstituuje chápání

⁶⁹ ŠEŤOVÁ, K. Televize v rodinách předškoláků. In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání, 11. konference APV*. Brno: Paido, 2003. s. 51-70. ISBN 80-7315-046-8.

zloinnosti, lidé automaticky s absencí vlastního myšlení přebírají nabízený obraz zločinu. Ve veřejné debatě o kriminalitě stále více závisí na tom, jaké mediální obrazy zločinu a jeho kontroly nabyly převažující. Tyto představy nejsou trvalé, dalším pokračováním vytvářejí spirálu stále nových obrazů. Spirála se stává součástí ideologie a moci, prostřednictvím společnosti ovlivňujeinnost policie, justice a veřejnosti. Bezprostředně přispívá zejména na děti a mladistvé, kteří mohou mít pouze vlastní názor. Mediální produkce tak ovlivňuje veřejné programy vnímání zločinu a jeho kontroly.⁷⁰

Pod mladými lidmi jsou moderní společnosti rozprostřány materiální hodnoty, které obchodní společnosti pomocí vhodné zvolené mediální marketingové strategie prezentují jako nepostradatelné pro život a mladí jedinci je často za nepostradatelné skutečnosti považují. Tyto konzumní hodnoty, společenské postoje a životní styly přináší nejen masivní reklama, ale i komercializace celé společnosti v etn mediích. Sociální postavení v kolektivu mladých lidí je tak velmi často definováno vlastnictvím předmětů tzv. statusotvorného charakteru (například značkové zboží, elektronika, sportovního vybavení apod.) a množstvím finančních prostředků, které této mládeži umožňují provozovat oblíbené aktivity (například návštěvy koncertů, sportovních záležitostí, diskoték, restaurací a barů). Jejich dosažení je však možné pouze pro část populace, nikoliv pro majoritní část jedinců z nižších sociálních sfér. Tato nedosažitelnost je pro nedospělé jedince deprimující a demotivující a některé z nich dovede až k myšlence, že jim nezbývá, než přinutit se, podle jejich vnímání, „přerozdělení“ materiálních statků. Děti a mladiství ze sociálně slabších rodin a dětí a mladiství, kterým rodiče neposkytují dostatečně vysoké finanční částky pro úhradu jejich výdajů a nákladů, si pak finanční prostředky na tyto potřeby mnohdy opatřují prostřednictvím trestnéinnosti. Obzvláště nebezpečné se v této souvislosti jeví, že si tento model vytváření a uspokojování potřeb často přenesou i do dospělosti. K uvedenému jednání jsou často vedeni rodinnou (asociální i přímo kriminální) tradicí. Odborná literatura hovoří o tzv. kriminální infekci, když pod tímto pojmem chápe přenos asociálních vzorců jednání na mladého jedince z jeho nejbližšího sociálního okolí, umocněný ve většině případů degradujícím etiketizačním tlakem sociálně závadového okolí a vlastní, pozitivní výchovou neregulovanou, osobnostní dispozicí. Nelze však bez dalšího konstatovat, že mládež jedná pouze na základě výše uvedených

⁷⁰ Cultural Criminology. In WRIGHT, R. A., MILLER, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. New York: Routledge, 2005.

racionální ekonomické motivace, když stimulem závadového jednání může být postavení ve skupině vrstevníků a potlačení stereotypu.⁷¹

1.2.2 Inuitelé biologické povahy

Lidské tělo a jeho genetické dědičné vybavení je objektivním předpokladem psychické činnosti člověka a jeho chování ve společnosti. První zmínky o biologicky aktivních inuitelích jako determinantách kriminálního chování lze zaznamenat v dílech vzešlého lékaře a psychiatra Cesare Lombrosa, který vypracoval teorii, podle které je delikventní jednání důsledkem vrozených biologických anomálií. Ve studii *Zločinný člověk* (*L'Uomo Delinquente*), jejíž první vydání z roku 1876 mělo 252 stran a páté vydání z roku 1895 dosáhlo 1203 stran, Lombroso vypracoval koncepci zločineckého typu (*homo criminalis*), který se vyznačuje specifickými definovatelnými antropometrickými parametry a jenž pochází především z nižších deklasovaných vrstev urbanizovaného prostředí. Zločinci jsou podle Lombrosa evolučními přežitky – sociálními atavismy. V tečtých letech 20. století tento předpoklad podrobili výzkumnému ověření angličtí badatelé Goring a Pearson. Měřili fyziognomické znaky tváře 3000 zločinců a srovnávali výsledky se stejnými znaky vysokoškolačů a důstojníků a mezi oběma skupinami nenašli žádné prkazné rozdíly. Z tohoto výzkumu a z dalších kritických analýz psychologové vyvozují, že diagnostické závěry fyziognomiků mají jen omezenou platnost. A to ještě pouze tehdy, jsou-li tvrzení ověřována dalšími nezávislými diagnostickými informacemi.

Biologická báze jako příčina kriminality je dokládána některými způsoby poškození centrální nervové soustavy, které jsou vrozené, vzniklé v průběhu porodu nebo v období ranného dětství, kdy je zejména mozek mimořádně citlivý na různé mechanické nebo chemické vlivy. Defekty mozkuvého centra mohou nastat při nedostatku kyslíku u novorozence v průběhu porodu, při úrazech hlavy nebo důsledku infekčních nemocí. Uznává se vliv dědičnosti dokumentovaný u duševních chorob, slabomyslnosti, epilepsie a alkoholismu. Dědičné dispozice patologických rysů osobnosti spojené s chováním jako jsou temperament, agresivita, mstivost, zákeřnost, a další je rovněž nutné uznat jako faktory související s kriminálním chováním. Racionální prvek takových úvah je přípustný

⁷¹ VE ERKA, K, et al. Kriminologické charakteristiky dětí s narušenou ústavní a ochrannou výchovou. *Sociologický časopis*, 2001, ro. 37, . 1, s. 89-102. ISSN 0038-0288.

také u genetické chromozomální struktury, se kterou je rovněž spojována kriminální kariéra jedince.

1.2.3 Inerentní psychologické povahy

V dané souvislosti je nutno vzít v úvahu, že dítě se během poměrně krátké časové periody maturation, fyziologicky, psychicky i společensky v dospělém jedinci. V období dospívání mladý jedinec zobecňuje a přijímá vnější podmínky a hodnoty, které se individuálně transformují ve své domosti, dovednosti, názory, preference a principy jednání. Na kterými projevy dospívání prochází s ustálenou frekvencí a intenzitou všichni mladí lidé daného věku (ukončení povinné školní docházky, rozhodování o budoucím povolání) jiné změny zahrnují rovněž celou populaci, avšak s různým způsobem uspořádání a intenzitou průběhu (pohlavní dospívání, rychlé skoky, osamostatování). Existují i procesy, které zasahují jen u některých dospívajících (sklon k pocitlivosti, sugestibilita, pasivita, agresivita, kolísavému sebevědomí). Z hlediska vývojové psychologie charakterizuje Taxová dospívání jako vývojový proces, který je typický svojí variabilitou, dynamicitou, provázaností, typicitou i individualitou a přítomností extrémních stavů a mezních situací. Dospívání je obdobím multiprocesů, za které považujeme stavy zrání, dospívání a vyspívání, vývoje, socializace, osamostatování, vyhranění a formování. Ty probíhají pozvolně i bouřlivě, souasně i následně, intenzivně i tlumeně, harmonicky i disharmonicky, komplexně i jednostranně. Procesy probíhají dynamicky a jsou nakupeny do krátkých časových úseků.⁷²

V rámci vývojové psychologie je podáváno vysvětlení vývojových determinantů života člověka. Tyto determinanty se rozumí souhrn faktorů, které určují a spoluvytvářejí psychologický vývoj jedince v průběhu jeho biologického a psychologického zrání. Uvedené faktory se dělí na vnitřní (vrozené) a vnější (vliv prostředí, výchovy, socializace). Tato konstrukce je významná pro pochopení a vysvětlení způsobů chování lidí všeobecně, pomáhá nám též při zkoumání jednání dětí a mládeže. Fürstová uvádí, že vývoj člověka je proces navzájem souvisejících změn, kterým dochází v důsledku postupného zrání a procesu učení. Za důležitou považuje souhrn všech biologicky předem určených faktorů, tu část vývoje, která je dána genovou strukturou. Procesem zrání

⁷² TAXOVÁ, J. Na které pedagogicko psychologické předpoklady ohrožení zdravého společenského vývoje dospívajících. In *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996. s. 53-69. ISBN 80-85981-22-X.

rozumí vývoj lidského organismu, organické změny spojené s fyzickým růstem. K takovým biologickým procesům nemusí nutně postupovat u dětí, probíhají v organismu člověka automaticky. Jde o dědičné vývojové pozice různých fází a specifických způsobů chování, které přetrvávají ještě dlouho po narození.⁷³ Z jejího názoru lze dovodit, že vývoj člověka je určen dvěma prvky, kterými je zrání a učení, popř. jejich kombinace. Fürstová tvrdí, že například dítě nemusí učit, začít chodit ve vývojové fázi, kdy jsou dostatečně rozvinuty svalovina a nervové dráhy umožňující pohybovou koordinaci. Na rozdíl od chůze se ale například dítě učit musí. K tomu jsou nutné zdi dědičné dispozice k mluvení, zralost mluvicích svalů úst, jakož i schopnost myšlení. Úroveň učení se odvíjí od vrozených schopností učení. Zrání a učení mají úzkou vzájemnou souvislost. Jsou vzájemně podmíněny, jedno je předpokladem druhého. Umožňuje-li zrání určitou schopnost, učení z ní vychází, rozvíjí ji a zdokonaluje. Pro řádný a úspěšný vývoj dítěte je nezbytně nutný dostatek podnětů vnějšího světa, podnětů okolí dítěte. Pokud tomu tak není, dítě je vývojově retardováno, zaostává za svými vrstevníky. I v této skutečnosti lze spatřovat pozdější problémy delikventního chování. Jedná se o dostatečnou škálu úrovních a zážitkových možností dítěte.⁷⁴ Jde i o vytváření emocionálních vazeb v nejtělejší věku, které je základem komunikačních dovedností pro celý pozdější život. Klíčový význam prvních let života pro vytváření mezilidských vazeb jako základny pro veškerý proces učení a přizpůsobování zvýrazňuje i Schenk-Danzinger.⁷⁵

U mladých lidí se jako kriminogenní faktory jejich psychiky projevují zejména nevyzrálost, nezkušenost a nestálost. Struktura dynamicky vyvíjející se osobnosti je velmi labilní a otevřená negativním vlivům. Jako rizikové prvky jsou vnímány nedostatečný stupeň perspektivního (prediktivního) myšlení s neschopností předvídat důsledky vlastního chování, nestálost citové a emocionálně dynamické sféry osobnosti charakterizovaná impulsivními nástupy citů a afektů, jejich nedostatečnou korekcí a regulací, sklony k dobrodružnosti, nedostatečně konstituovaný systém hodnot a jejich priorit, resp.

⁷³ FÜRSTOVÁ, M. *Psychologie. V etn. vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 135. ISBN 80-7198-199-0.

⁷⁴ FÜRSTOVÁ, M. *Psychologie. V etn. vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 137. ISBN 80-7198-199-0.

⁷⁵ SCHENK-DANZINGER, L. *Entwicklungspsychologie*. Wien: Österr. Bundesverl., 1988.

proporcí, manipulovatelná ovlivnitelnost, sugestivita, ovlivnitelnost dojmy a emocemi, extrémní submisivita autorit party a její v d í osobnosti, disproporce vlastního psychosomatického vývoje p edstavovaná rozdílnou úrovní t lesného a duševního rozvoje v oblasti psychiky, sexuality a osobnosti.

erníková a Štablová popisují strukturu a genezi osobnosti d tí a mládeže inklinujících k drogám jako adjusta ní rigiditu spojenou s vysokou regula ní variabilitou (nez ízenost, spontánnost v chování, nep ízp sobivost, nezvladatelnost chování v nových situacích); jako nedostate nou anticipa ní regulaci, kdy nevidí nebezpe í, i ho p ehlíží, bagatelizují, neaktivizují volní úsilí a mají nízké autoregula ní zábrany; jako vyšší emocionální vzrušivost, kdy se uplat ují nepatrné podn ty, které jsou siln emocionáln prožívané, dochází k silnému vnímání situa ního nap tí, úzkosti, zlosti a hn vu, pojících se se sníženou kognitivní kapacitou a vyús ujících v nezdrženlivé emocionální chování; jako nízkou vnit ní integrovanost, která je ovlivn na nízkou úrovní sebepoznání a volních vlastností, kdy se jedinec nenau il kompenzovat n které své vlastnosti; jako nedostatek vnit ní pohody, inorodosti a je p itom diagnostikováno zvýšené vnit ní nap tí, deprese a vy erpání; jako výraznou frustraci v celkovém životním pocitu; jako silnou frustraci v oblasti rodinného života, kdy mají pocit, že jim nebyla poskytnuta dostate ná pé e, pozornost a láska ze strany rodi í, i když do t chto vztah investovali, dochází k rozporu mezi o ekáváním dostávat a dávat.⁷⁶

Sou asn tyto autorky upozor ují na skute nost, že mladí lidé asto nejsou schopni posoudit následky braní drogy, špatné životosprávy a hazardování s vlastním zdravím. Dochází u nich k nevyváženosti mezi povinností a zábavou, mezi právy a povinnostmi, kdy si jsou v domi pouze svých práv, nikoli však svých povinností. Projevuje se u nich bezd vodná prom nlivost nálad, kdy dochází k nepodloženým stav m neklidu, vy erpání, rozt kanosti a astým zm nám rozhodnutí. Systém interiorizovaných hodnot života je velmi chudý s nedostatkem hodnotných motiv jako cíl a regulativ chování. Charakteristické je rovn ž nízké volní úsilí, zvýšená stresogenost, nep im ený postoj k realit , který je zkreslený v d sledku používání únikových ochranných mechanism k ešení situací. Poznatky získané výzkumy drogov závislých osob s kriminální minulostí potvrzují p edpoklad, že k návykovému chování predisponuje p edevším asociální porucha

⁷⁶ ERNÍKOVÁ, V., ŠTABLOVÁ, R. Mládež a drogy. In *Mládež a sociáln negativní jevy*. Praha: Policejní akademie eské republiky, 1996, s. 93-113. ISBN 80-85981-22-X.

osobnosti, projevující se v období před adolescencí záškoláctvím, toulkami, útoky, krádežemi, v době adolescence pak v podobě profesionální maladaptace, absence ve škole a zasmětaní, konflikty ve školských zařízeních a na pracovištích, spojením s kriminálními toxikomanickými subkulturami.

Také Nakonec při studiu poruch chování dítěte dochází k názoru, že jde o velmi širokou problematiku s aktivní účastí celé řady oborů. Část poruch je vyvolána lehkou mozkovou dysfunkcí, tj. vrozeným lehkým poškozením mozku. Jejím důsledkem bývá dyslexie školního dítěte, kterou rozumíme obtíže při čtení pro neschopnost jemné percepční diskriminace tvarů tištěného písma s nutností péče neurologa, specializovaného pedagoga a rovněž i psychologa, protože neúspěchy ve škole vedou u dítěte zpravidla k sekundárním psychickým poruchám (neurotizaci). Další poruchy chování typu záškoláctví a tuláctví vyplývají z nežádoucích zkušeností dítěte a z jeho výchovné zanedbanosti nebo ze stresujících poměrů v rodinném prostředí. Tyto vyžadují psychoterapeutickou a speciálně pedagogickou péči, jde o posouzení toho, zda mají psychopatologický základ.

Mluvíme o nepříjemných způsobech chování, o selhávání dítěte v základních společenských funkcích, příklady jsou různé druhy nekázně ve škole, na veřejnosti, v kolektivu a v rodině. Teorie i odborná praxe zde mluví o konceptu obtížně vychovatelného dítěte. To je charakterizováno negativním vyladěním, silnými reakcemi na vnější podněty, relativním nezájmem o nové impulsy, nepravidelným denním rytmem a obtížnou uklidnitelností. Obtížná vychovatelnost může být v souhrnu podmíněna vrozenými vlastnostmi (zvláštnostmi temperamentu, tj. zvýšenou úrovní vzrušivosti), chybnou rodinnou výchovou nebo konflikty a stresy, které dítě prožívá. Ve speciálně léčebné pedagogice se případy obtížně vychovatelnosti využívají z pohledu tématu této práce: lení na zlozvyky, na lehké deficility a na závažnější deprivace. Zlozvyky jsou představované nežádoucími návyky vedoucími až k tvrdšími sklony k kompulzivní povahy (bezesmyslné nutkavé opakovaným jednáním bez možnosti ubránění se), které mohou být projevem neurotizace jako například okusování nehtů, tiky, olizování prstů atd. Lehkými deficilitami jsou například sobivost typu například neposlušnosti a neukáznosti, záškoláctví a tuláctví.

U závažnějších deprivací se již projevuje nedostatečná úroveň morálního vývoje dítěte, jejímiž demonstrativními příklady jsou například krádeže a destruktivní chování. Poruchy chování dítěte na sebe zpravidla navazují, prolínají se a gradují. Taková tendence je

znepokojivá zejména z hlediska hrozící pozdější kriminální kariéry. Příčinou vývoje poruch chování dítěte je obvykle sociopatické konfliktní prostředí, které u dítěte vyvolává pocity zavržení a deformované sebehodnocení. Geneze závadového chování dítěte za jiná nekázná, problémy s učením, vede k absenci školní docházky, sdružování v problémových partách, vandalismu, agresi, k dalšímu stupňování delikventní činnosti, ke krádežím, loupežím, ubližování na zdraví atd. Ke shodným závěrům dospěli i další psychologové, kteří uvádějí, že detské dificity a deprivace (kategorie závadového chování dítěte) jsou především produktem sociopatického rodinného prostředí a v konečném důsledku produktem nežádoucího sociálního učení.⁷⁷

Za daného stavu v ní mohou vést i běžné a standardní situace k nepřiměřené reakci typu dekompenzace osobnosti a k neokávanému neadekvátnímu chování mladých jedinců. Uplatňuje se zde i tzv. dynamika prožívání, kterou rozumíme psychické stavy vznikající jako výsledky subjektivně prožívaných zážitků a zpusobů vyrovnávání se s náhlými a naléhavými impulsy a situacemi. Pro takové dítě je typická neokávaná pekvapivost spojená s dynamickou expanzí psychického napětí nebo p sobení stresu a konfliktních situací skutkového důje. Výsledkem popisované pekvapivosti může být rychlý a stupňovitý růst vnitřního psychického napětí s neadekvátní hysterickou reakcí, podobná je i reakce mladých lidí na psychický stres a souvislosti situace konfliktu. Může docházet k bezhlavé, zbrklé, zkratkovité reakci se zřejmými následky oznaované jako disfunkční jednání, k jednoznačné snaze o bezhlavý a panický útěk vycházející z intenzivního generalizovaného a neovládaného afektu pocitu strachu popisovaného jako impulzivní úniková reakce nebo k tzv. impulzivní útočné reakci, jíž rozumíme projev spontánního nekontrolovaného útoku iniciovaného, jak je výše popsáno, shodně se projevujícího, avšak svou podstatou spoívajícího v afektu zlosti. Naposledy uváděné útočné reakce mohou vznikat nejen jako výsledek pocitů agrese, ale rovněž tak i jako výsledek pocitů obav, o čemž svědčí, například v rozdílném pouštícím důvodu i typu reakce, jejich shodná prabhová charakteristika spoívající v nesprávné analýze stavu v ní, nedůvodné dramatizaci a pecenění hrozícího nebezpečí a v nezvládnutí situace s následující nesprávnou reakcí ve směřování k útoku nebo útoku.

Taková jednání jsou zkratkovitá a neplánovaná reakce na podněty okolního světa, jsou projevem nezvládnutí situace, jsou nechtěnou, intuitivní a neokávanou

⁷⁷ NAKONE NÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 420-422. ISBN 80-200-0993-0.

odezvou, afektem, který vyplývá z nedostatku vku a zkušenosti. O jiné případy se jedná tam, kde projevy agresivity mladých lidí vyplývají z jimi přijatých nesprávných životních postojů. Asociální způsob života a jemu odpovídající životní filozofie této kategorie delikventů jsou systémovou složkou jejich jednání. Násilí, agrese, zvrstlost, vypořádavost a bezohlednost mají trvalou povahu a jsou standardním způsobem řešení běžných životních situací. U tohoto okruhu situací a pachatelů jsou patrné destruktivní tendence, pohrdání obecně uznávanými hodnotami, vandalismus, špatně zvolené cesty dosažení cíle, odpor k majoritě a autoritám, negativismus, všeobecné ignorování společnosti, nespokojenost jako určující životní postoj, agresivita, násilnost a pohrdání. Taxová v této souvislosti upozorňuje, že při hledání souvislostí kriminality mládeže a vytváření politiky její prevence je nutné uvažovat i o pojmu sebevdomí mladého člověka, nebo úzce souvisí s jeho vnímáním světa a s jeho projevy v něm. Institut sebevdomí je uvdomováním si vlastní psychofyzické a sociální totožnosti individua, v daném případě pak subjektivního vnímání světa jako globálního a určující kategorie bytí lidí a vymezení místa adolescenta v něm.⁷⁸

1.3 Teorie etiologie kriminality

Problematikou kriminality se lidstvo zabývá od nepaměti. K jejímu potírání vždy volilo prostředky odpovídající úrovni společnosti v té které době.⁷⁹ Hledání příčin kriminality je důležitou součástí její prevence. Detailní a komplexní poznání podstaty negativních událostí vede k efektivním možnostem jejich odstranění, kdy četnost a závažnost výskytu lze regulovat, v kriminologii jmenovitě i prostředky přirozeného společenského působení nerepresivního charakteru. Etiologií (tj. aetiologia – nauka o vnitřních a zevních příčinách vzniku onemocnění) rozumíme v oboru určování důvodů vzniku jevu. Na nápadu (vzniku) kriminality se podílí řada etiologických faktorů. Z úrovně současného poznání jde o složitou interakci různých vlivů v rámci biologicko – psychologicko - sociálního modelu. Sociálně ekologický model existence lidí vychází ze vzájemné závislosti lidstva a přírody. Člověk je součástí přírody, v jejím rámci získal

⁷⁸TAXOVÁ, J. N které pedagogicko psychologické předpoklady ohrožení zdravého společenského vývoje dospívajících. In *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996. s. 53-69. ISBN 80-85981-22-X.

⁷⁹ STRAUS, J., VAVERA, F. K vývoji a systemizaci kriminalistiky. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 1-22 [cit. 2007-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/index.html>>.

relativní autonomii, z titulu tohoto výsadního postavení m že p írodu významn ovliv ovat. P i svém p ěžití a rozvoji je bytostn vázán na p írodní prost edí. lov k – organismus (subsystem) a jeho prost edí (makrosystem) jsou ve stavu vzájemné interakce a závislosti. Stejn je tomu i uvnit subsystemu a makrosystemu. Vzájemná vazba a podmín nost jsou všeobecným jevem sv ta s existen ními d sledky dalšího p etrvávání. Sociáln ekologický model lení spole nost na mikrosystemy daného jedince (nap . rodina, parta, sportovní klub), mezosystemy (souhrn mikrosystem jedince – nap . rodiny, školy, zam stnání, kolektiv zájmových aktivit) a makrosystemy (souhrny ád – kultury, morálky, víry, ideologie, tzn. nap . stát nebo sdružení stát – Evropskou unii s jejich celkovým sociáln kulturním vyjád ením).

Systémy jsou otev ené, se svým prost edím si vym ůjí materii, energii, informace a realizují neustálou vým nu kompetencí. Muller a Hollstein–Brinkmann považují i sociální systémy za živé za p edpokladu, že se uplat uje analogie univerzáln platných systémových znak odvozených z biologie.⁸⁰ Ekologický koncept umož ůje soust ed ní na lov ka, na jeho prost edí a na jejich vzájemný vztah (tzv. t ídimenzionální pohled). Jemu p edcházející pojetí se zam ovala p edevším na intrapsychické procesy jedince a na rodinné interpersonální vztahy a nebrala p i tom na z etel širší sociální pohled ur ovaný prost edím. Praktickou realizací sociáln ekologického modelu v praxi je postup podle koncepce ozna ované person in environment, lov k v prost edí, p esn ji lov k ve svém sv t . Použití metody person in environment umož ůje ešit problémy a selhání lidí z pohledu relevantních informací o sociální roli klienta, o jeho environmentálních problémech (problémech vycházejících z jej obklopujícího prost edí), o problémech jeho duševního a fyzického zdraví a o zdrojích klientových sil, zásobách energie a rezervách.

Pomocí citovaného konceptu sbíráme, shromaž ujeme a t ídíme relevantní informace a vyvozujeme záv ry o propojených faktorech p íspívajících k ešení daného problému. Tato metoda by m la být i nástrojem k výb ru intervencí, které by m ly daný problém úsp šn ešit. Postup person in environment poskytuje sociálním pracovník m jednotný popis klientových problém v sociální oblasti, popis sociálních fenomén , soubor relevantních údaj , které napomáhají k posouzení vhodnosti použití sociálních služeb. Jedná se o metodu poskytnutí nejúpln ějšího obrazu problému v život klienta, který hledá sociální pomoc. V jeho rámci se uplat ují vn ější faktory (spole enské prost edí),

⁸⁰ HOLLSTEIN-BRINKMANN, H. *Sociáln práca a systémové teorie*. Trnava: SAP-Slovak Academic Press, 2001. s. 36. ISBN 80-88908-78-7.

osobnostní charakteristiky pachatele, genetické prvky, rodinná zátěž, odezva okolí na závadovou činnost, vhodné příležitosti k páčání deliktů, nedostupnost jiných alternativ řešení problémů a další.

Názory na příčiny vzniku kriminality se v lidské historii měnily v závislosti na úrovni poznání. S rozvojem odborného poznání, se vznikem a vývojem jednotlivých vědních oborů, práva, kriminologie, medicíny, psychologie, psychiatrie, sociologie, pedagogiky, biologie, genetiky a dalších se vyvíjí i chápání příčin zločinu. Skutečné hledání příčin kriminality je spojeno s rozvojem přírodních a společenských věd. Prvotní pojetí byla zaměřena úzce biologicky s osudovou orientací na rozeného zločince, jehož život nelze změnit, pozdější školy si již uvědomují společenské souvislosti a vnímají člověka jako sociální bytost ovlivňovanou okolní společností. Dalším průlomem vnímání příčin kriminality jsou vize založené na komplexnosti přístupu označované jako multifaktorové teorie. Obecně lze členit teorie příčin kriminality do čtyř kategorií. Jde o biologicky orientovanou školu, psychologicky orientovanou školu, sociologicky orientovanou školu a multifaktorovou školu. Tyto základní linie kriminologických koncepcí hledajících a vysvětlujících příčiny kriminality jsou motivovány podle vědních oborů, jejichž obsah je aplikován při hledání důvodů zločinnosti. Strukturální analýzou efektivity platného systému sociální a bezpečnostní politiky se zabývá názorová platforma označovaná jako kritická kriminologie.

1.3.1 Biologické teorie kriminality

Základem biologicky orientovaných teorií příčin kriminality jsou myšlenky o závislosti kriminálního jednání na zděděných vrozených biologických vlastnostech nebo na geneticky získaných biologických pochodech a procesech organismu. Biologické determinanty mají být příčinou delikventního jednání. Podle této filosofie lze empiricky zjišťovat tělesné zvláštnosti (degenerativní stigmata) a vytvářet virtuální modely rozených zločinců. Cesare Lombroso (1835-1909) provedl antropologické měření tělesných zvláštností u 25 tisíc odsouzených pachatelů a vytvořil prototypy zločinců inklinujících k jednotlivým druhům trestné činnosti. Zločinnost se podle Lombrosa dědí. Vzniká z kriminálních vloh získaných geneticky. Delikventní člověk trpí fyzickými a psychickými anomáliemi. Teorie rozených zločinců odmítá souvislosti mezi zločinným chováním a stavem společnosti. Lombroso posléze propojil svoje původní výhradní teorie vrozené zločinnosti s uznáním sociálních aspektů kriminality a vytvořil šest základních typů

pachatel (rozený pachatel - tělesně a psychicky stigmatizovaný, pachatel pod vlivem vášně a náruživosti, šílený - duševně nemocný pachatel, příležitostný - situací pachatel, pachatel recidivista s kriminálním návykem, nechtěl - zdánlivý pachatel, u kterého je delikt důsledkem shody nebo čistých náhod). Následná opakovaná rozsáhlá srovnávací antropologická zkoumání v ženských a kontrolních skupinách studentů a vojáků k teorii rozeného zločince neprokázala žádnou přímou souvislost mezi tělesnými znaky a kriminálním chováním (Charles Goring 1870-1919). Výzkumy vedly k závěru, že absolutní somatický kriminální typ není prokázán. Kromě tělesných znaků a defektů můžeme zkoumat vliv dědičných vloh na kriminální chování. Cyril Burt (1883-1971) klinicky zkoumal delikventní mládež v Londýně a závěrem, že dědičné vlohy se nepřímo podílejí na kriminalitě respondentů asi desetin. Rovněž jeho zkoumání konkordance (shody) jednovaječných a dvojvaječných dvojčat nevedla k jednoznačnému a nevyvratitelnému závěru o shodě a podmínkách kriminalitních jednání sourozenců. Přínosem jeho práce může být důležitý závěr, že tělesná kriminalita psychopatických jedinců v útlém věku je výsledkem dědičných znaků. Genealogické (rodové) studie dědičných vloh vyvolávajících delikvenci vedly k převládajícímu závěru, že dědičnou není kriminalita, nýbrž oligofrenie. Právě slabomyslnost způsobuje podle Goddarda zvýšený výskyt kriminality (USA 1914). Z hlediska genealogických analýz lze připustit, že genetické dispozice mohou mít vliv na výskyt kriminality pouze za předpokladu, že se uplatní při utváření osobnosti a za předpokladu, že v ní dominují a v konečném důsledku určují způsob jednání. To platí zejména u mladých jedinců na začátku jejich kriminální kariéry. Pozdější recidiva je podle názoru autora práce spíše výsledkem rutiny a automatizace kriminálních postojů pachatele. Nepodařilo se prokázat ani zásadní vliv rasové příslušnosti na skutečnost páchaní kriminality. Etnická podstata zde nehraje určující roli, je nutné přihlížet ke kontextu sociální situace komunity a nepřipustit rasovou xenofobii a diskriminaci.

Autor tzv. konstituční typologie Ernst Kretschmer (1888-1964) analýzou vrozených tělesných a duševních vlastností kriminálních delikventů vytvořil soustavu čtyř tělesných typů - somatotypů (asthenik, atletik, pyknik, dysplastik) s charakteristickými psychologickými profily, které zahrnují i tendence k páchaní jednotlivých typů deliktů. Systémovou chybou takového pojetí je výhradní zaměření výzkumu na populaci delikventů. Vztah mezi tělesným typem a kriminalitou nebyl nikdy vdecky potvrzen, není však pochyb o tom, že tělesné znaky mohou ovlivňovat chování atypického jedince

prostřednictvím pocitu méně cennosti a odporu vyvolaného obavami, pohrdáním a zesměšlováním těchto typů bžnou populací. Teorie endokrinní a teorie chromozomové struktury jsou výsledkem rozvoje medicíny a biologie. Endokrinní škola stanoví, že poruchy činnosti žláz s vnitřní sekrecí (hypofýza, pohlavní žlázy, štítná žláza aj.) mohou působením na centrální nervový systém člověka vyvolat negativní změny psychiky vedoucí k závadovému jednání. To se ve zvýšené míře předpokládalo zejména v období růstu a dospívání u dětí a mladých lidí. Jejím vývojovým zpochybním je závěr o zatížení delikventní i nedelikventní populace endokrinními poruchami srovnatelným způsobem.

Vývoj ukázal, že není přípustné omezovat příčiny kriminality výhradně na velkou část konstitucí (tělesných) a dědičných (povahových) činitelů, monopolně ztotožňovat a identifikovat deviaci biologických znaků s deviacemi chování. První výzkumy biologických pojetí příčin kriminality metodologicky nezvládly reprezentativitu souboru lidské populace a nepovedly dostatečně srovnání na kontrolních skupinách nedelikventní populace. Zásadní pochybení metodologie biologické školy spoívá ve výhradním zaměření zkoumání na delikventní subkulturu bez zajištění dostatečné vazby na celkovou populaci. Výzkumy v průběhu doby prokázaly, že většina biologických znaků je v celkové populaci rozložena rovnoměrně. Přecenění biologických determinantů dědičnosti vede k závěrem o bezvýchodnosti úsilí o sociální nápravu pachatele spojených s aplikací striktních represivních opatření. To je tristní a zcela nepřijatelný závěr zejména pro prevenci kriminálního jednání dětí a mladistvých a pro péči o nápravu již provinilých jedinců. Dědičnost může vést ke snížení sebekontroly nebo k hyperaktivitě, které jsou pouze dílčími elementy delikvence. Konečný efekt kriminálního jednání pak nastává až v souvislosti s dalšími činiteli.

1.3.2 Psychologické teorie kriminality

Zakladatelem psychologických teorií příčin kriminality je Sigmund Freud (1856-1939), který vychází z procesu psychoanalýzy hledajícího podvědomé motivace jednání. Základ freudismu je teze, že lidské chování vyplývá ze sexuálních psychologických konfliktů, se kterými byl člověk konfrontován ve svém raném dětství. Pachatelé trestné činnosti jsou společensky nepřizpůsobivé osoby, které páchají kriminalitu proto, aby vyřešily svůj neurotický konflikt z dětství. Dětská síť v útlém věku vytvářejí trauma vyplývající z vnitřního lidského komplexu sexuální povahy (Oidipův komplex u chlapců a Elektin

komplex u d v at). V p ípad fungujícího rozvinutého sv domí vzniká nev domý pocit viny, který iniciuje spáchání deliktu za ú elem vykonání trestu, který doty nému p ináší psychickou úlevu a vyrovnání s pocitem viny. Malé dít prožívá frustrace a traumata, které narušují jeho psychiku a jsou d vodem jeho deviantního jednání. Chování lov ka nelze pochopit a vysv tlit bez poznání jeho d tství, což je jeden z klí ových záv r pro téma této diserta ní práce. Freud vytvá í model chování lidí vycházející ze t í základních komponent , ida, ega a superega, které jsou základními složkami osobnosti. Výsledkem jejich konfrontace je naše jednání. Nedostatek rovnováhy systému složek osobnosti vede k delikvenci. V kriminologickém pojetí jsou Freudovy psychoanalytické metody pojímány jako konstrukce spo ívající ve vrozené t lesné konstituci, výrazn modifikované vývojem a zkušenostmi z období ranného d tství, dále ovlivn né vlivem vn jšího sv ta, které mohou vést k nev domému pocitu viny a svíravé úzkosti vyvolávajícím iracionální mystickou pot ebu trestu, který má o istný ú inek.

Ch. W. Goring se zam íl na zkoumání souvislosti mentálních charakteristik lov ka a kriminality. Dosp l k názoru, že zlo inci se od b žného obyvatelstva neodlišují mimo ádnými povahovými vlastnostmi ani t lesnými abnormalitami, ale nižším stupn m inteligence. Goring váže sníženou inteligenci zlo inc na páchání n kterých typických druh kriminality. Dále dospívá k záv ru, že deficit intelektu je u pachatel vyšší než v nedelikventní populaci. K ádné socializaci jedince je nutná p im ená míra intelektu, nebo intelektov vybavený lov k se snáze orientuje v sociálních normách a s p isp ním své intelektuální výbavy je dokáže více respektovat. Zlo in je v p ípad poruchy intelektu d sledkem nedostate né koordinace omezeného intelektuálního potenciálu a citového prožívání stavu v ci delikventem. P í hledání p í in kriminality jsou v rámci psychologicky orientovaných studií zkoumány i otázky poruch inteligence, která je významnou složkou poznávacích schopností lov ka. Pomocí test inteligence byla v pr b hu asu provedena rozsáhlá zkoumání, která konstatovala, že mírou inteligence se z globálního hlediska b žná a kriminální populace p íliš neliší. Trestná innost intelektov mén disponovaných jedinc je kumulována do výše uvedených oblastí kriminality nevyžadujících ke svému provedení vyšší rozumové schopnosti. Naopak doména kvalifikované delikvence (nap . hospodá ská kriminalita, organizovaný zlo in, ovliv ování a využívání ve ejné správě) je p ednostn vyhrazena pachatel m s adekvátními myšlenkovými dispozicemi. Tyto záv ry lze efektivn využít p í koncipování politiky prevence delikvence mládeže. Stanovíme-li praktické postupy výchovy mladých jedinc

tak, aby chom po ítali s p ípadnou nižší úrovní intelektu ásti mladé populace, konstruujeme postupy socializace na cílené, individuální a praktické bázi s kontrolou a garancí pochopení pravidel chování jedinc v rámci lidské pospolitosti.

H. J. Eysenck (1916 – 1997) vnímá sv domí lidí a jejich kontrolu vlastního sociálního chování jako podmíněný reflex popsáný I. P. Pavlovem u zvířat. Jde o naučný psychický stav, neustále v životě opakovaný, který je základem žádoucího, společensky očekávaného nebo nežádoucího, společensky odmítaného chování. Eysenck dělí populaci na extroverty a introverty. Podle jeho pojetí je typickým pachatelem extravertovaná osobnost zaměřená na vnější svět, s povrchním způsobem poznávání a se širokým spektrem zájmů. Extrovert nemá vytvořenou vazbu závadového chování a hrozícího trestu, nevytváří si u něj bariéry a zábrany kriminálních aktivit. Kriminální osobnost je podle Eysencka i psychotická. Psychopatii chápe jako odchylku od normy chování, jež se projevuje se ve vztahu k ostatním lidem. Konkrétně jde o nestálost nálad, zjevnou neochotu, agresivitu, uzavřenost. Eysenck říká, že kriminální osobnost má i další charakteristiku, kterou je neurotizmus. Neurotik je jedinec trpící poruchou duševního zdraví nazývanou neuróza. Ta vzniká působením dvou složek sociálních faktorů, kterými jsou chybné sociální učení v dětství s vytvořením chybných vzorců chování v závažných situacích s jejich pozdější recidivou v dospělosti a současně působení nepříznivých stresujících situací sociální povahy v době výskytu neuróz. Jde o psychogenní poruchy, které narušují adaptaci člověka na jeho životní situaci a harmonii mezilidských vztahů. Projevují se jako úzkostlivé, popřímo panické stavy, hysterické reakce, fobie, hypochondrie, nutkavé myšlenky nebo jednání, deprese, slabost nebo vyerpání. Pro jejich prevenci v dětství člověka v sledku nepříznivých vlivů nejbližšího okolí je nutné vynaložit pozornost jejich existenci i při vysvětlování důvodů vzniku a při prevenci kriminality dětí a mladistvých. U školáků působí extravertnost, psychotismus a případnou neurózu, neposlušnost, záškoláctví, lhaní, návaly zlosti a agresivity a drobnou kriminalitu.

Psychologické teorie spatřující hlavní příčinu delikventních jednání v osobě pachatele rozšířily v průběhu vývoje svoje pojetí o prvky vlivu prostředí (psychosociální faktory) a situacích děje. Klasickým vyjádřením jejich principu je myšlenka, že poruchy osobnosti pachatele jsou spouštěcím mechanismem a hlavním důvodem páchané trestné činnosti. Jejich historickým přínosem je zejména vymezení nutnosti psychologické, psychiatrické, medicínské a farmakologické péče o kriminálně zaměřené pacienty. Zmínovaný kriminologický směr přispěl k zavedení a rozvoji rozmanitých metod

psychoterapie v praxi ambulantní i hospitalizační péče. To je důležitou součástí specializované odborné práce s narušenými jedinci dětského i dospívajícího věku.

1.3.3 Sociologické teorie kriminality

Sociologicky zaměřené studie příčin kriminality hledají důvody zločinnosti v kulturních i sociálních podmínkách společnosti. Kulturní a sociální vlivy jsou základem společenských pravidel fungování komunit lidí. Kriminální chování proto evokuje samotná společnost, její koncipované společenské instituce, seskupení lidí i jejich vzájemné vztahy. Hledání příčin kriminality je analýzou kulturních a sociálních struktur, rozbořením sociální organizace lidského uspořádání.

Zakladatelem zkoumání vztahu společenských podmínek a kriminality je Enrico Ferri (1856-1929), který vysvětluje kriminalitu jako výraz společenského prostředí pachatele a nahodilých a příležitostných podnětů, které mu toto prostředí nabídne. Raffaele Garafalo (1852-1934), zakladatel italské právní školy, vytvořil pojem tzv. „přirozeného zločinu“, který definuje pomocí srovnání s tzv. „právním zločinem“ (tj. zločinem formulovaným právním řádem) jako jednání lidí, které je v rozporu s dobrými mravy a morálkou. Takový delikt lze pro účely této práce doložit podle Garafala přirozeným zločinem těžké ubíjející a devastující práce dle práva, kterou trestní právo dané doby za protiprávní nepovažuje a plně ji propouští. „Přirozený zločin“ byl v kriminologii transformován do výrazu „sociologický pojem zločinu“, kterým je jednání společensky nebezpečné nebo škodlivé, které však není v kolizi s právem a není vnímáno jako trestný čin.

Emile Durkheim (1857-1917) chápe kriminalitu jako společensky podmíněný jev. Je autorem teorie anomie (ec. a – ne, nomos – zákon), kdy anomie je stav společnosti, ve které přestávají platit pravidla a normy. Jedná se o stav bezzákonnosti v právním, ale rovněž i v morálním smyslu. Durkheim označuje anomii za sociálně patologický stav nedostatkové sociální regulace. Anomie je morálně psychologický stav individuálního a společenského vědomí, při kterém dochází k rozkladu soustavy hodnot. Anomie se projevuje stavem odcizení mezi jednotlivcem a společností, sociální apatií, enormním růstem kriminality, vysokou sebevraždností, bezohledností atd. Durkheim uvádí, že neomezené aspirace vytvářejí konstantní tlak směřující k deviantnímu jednání. Anomie je odraz úpadku společenské morálky, stav narušení rovnováhy mezi cíli společnosti a prostředky, které vedou k jejich dosažení. Projevuje se nedostatečnou úrovní práva, krizí komunikace

uvnit společnosti. Rizikem stavu anomie je rozpad tradičních sociálních vazeb společnosti, krize společenských institucí, oslabení procesu sociální kontroly. Důsledkem bývá strmý vzestup sociálně patologických jevů, zejména kriminality. Jde o stavy společnosti v době principiálních ekonomických a politických změn. Cestou řešení je společenský vývoj a sociální reformy. Z tohoto pohledu lze anomie vnímat jako cyklicky se opakující trvalý historický jev. Učení anomie dále rozpracoval Robert King Merton (1910-2003), který popsal konstrukci deviantního chování. Jejím východiskem je rozpor mezi shodně formulovanými cíli a hodnotami společnosti, o které všichni usilují (úspěch, moc, význam, bohatství) a nerovnými podmínkami pro jejich dosažení a využití. Lidé nemají stejné podmínky pro získání společenského úspěchu. Vnímají nesoulad mezi jednotnými shodnými kulturně danými motivacemi a nerovnými možnostmi jejich naplnění, které jsou individuálně a skupinově odlišné podle příslušnosti k sociálním vrstvám. Reakcí na dané dilema může být deviantní jednání, které záleží na zvoleném postoji, kterým může být ústup a přijetí porážky, akceptace nevyhovující situace nebo snaha o dosažení cíle protiprávními postupy. V případě deviace dochází ke střetu kulturních cílů a sociálně strukturovaných cest k jejich dosažení. Deviantní jednání je reakcí individua na napětí vyvolané střetem cílů a cest jejich uskutečnění, reakcí na napětí, které je vyvoláno jeho osobní situací.

Merton konstatuje, že v každé moderní společnosti koexistují dva základní sociální faktory: kulturně definované cíle a společensky povolené způsoby jejich dosažení. Pokud nelze dosáhnout cílů legitimními způsoby, vytváří se napětí a vznikají anemické podmínky vedoucí k deviantnímu jednání. V současné době je aktuálním vyjádřením teorie anomie aktuálně platný „koncept institucionální anomie“ (Steven F. Messner a Richard Rosenfeld), podle které společenské instituce absolutizují centrální cíl definovaný v podobě monetárního úspěchu a nedoceňují význam způsobů a prostředků k jeho dosažení. Hospodářství, ekonomie a finance vytlačují ostatní obory lidské činnosti, podceňují zbývající kulturní hodnoty (vzdělávání, kulturu, politiku, rodinu, morálku, náboženství, veřejnou službu). Společenské instituce oslabují, ztrácejí způsobilost prosazovat a dozorovat právní cesty k ekonomickému vítězství. Taková situace vede ke snížení a ztrátě institucionální kontroly nad členy společnosti, jejich seskupeními i celkovým uspořádáním sociálních vztahů. Společnost ovládaná nadnárodními monopoly je determinována závazkem k materiálnímu úspěchu. Tomu je podřízena celá společnost. Zločin je často vnímán jako nejúčinnější způsob dosažení zisku. Společenskými faktory jsou vedle

nutnosti materiálního úspěchu i další hodnoty a víry společnosti amerického snu jako je úspěch (ekonomická moc vyjadřující vlastní cenu), individualismus (osobní postavení se vytváří v konkurenčním boji), universalismus (otevřenost šancí pro všechny) a fetišismus (pro tvorbu bohatství nejsou žádná omezující pravidla).^{81,82} Tomuto společenskému diktátu snadno podléhají i mladí lidé, síla konkurenční motivace devastuje jejich prozatím povrchní sociální citlivost a morální předpoklady. Osobní tlak je všeobecný, pachatelé se stávají bohatými, stejně tak i chudá mládež. Zdá se, že chudáci a mladiství jsou podrobeni daleko brutálnějšímu nátlaku. Chtějí-li mít společností vyžadovaný úspěch, musí jej dosáhnout zločinně. Až na výjimky je v případě jejich aspirací na významné postavení i kriminální delikt, protože jiná cesta není.
při uskutečnění cílů k dispozici.

Teoretici socialismu spatřují příčiny kriminality v kapitalistickém výrobním způsobu. Ekonomické podmínky vyvolávají úpadek a degeneraci chudých a vedou je ke zločinnosti. Kapitalistická společnost je sobecká, narušuje sociální vazby a přirozenou solidaritu. V kontextu budování spravedlivé společnosti mělo být dosaženo takového stavu úrovně lidí, kteří již nebudou páchat kriminalitu. Do této názorové kategorie patří i učení Willema Adriana Bongera (1876-1940), socialisty, který uplatňuje teorii o třídní společnosti. Bonger stejně jako řada dalších (bez rozdílu ideologických zaměření) aplikuje obecně uznávaný názor, že sociální podmínky společnosti ovlivňují sociální jednání jejích členů, zejména na takových podmínkách pak přinesou změny i změny v chování. Zatímco ostatní myslitelé sociální prostředí konkretizují a individualizují v kontextu reálných životních podmínek faktického jedince, Bonger společnost generalizuje a v nadstavbovém globálním kontextu hledá příčiny jednotlivých kriminálních deliktů. Tržní prostředí vnímá jako prvek narušující sociální vazby. Vychází z modelů vykořisťování pracovníků a privatizace nadproduktu vznikajícího námezdní prací. V takovém systému jsou potlačeny přirozené sociální instinkty jedinců, které jsou nahrazovány egoismem vyvolávajícím kriminální jednání. Ke takovému egoismu jsou vedeni i chudáci a mladí lidé. Společnost je následně trestána za jednání, které způsobila sama sociálními vztahy určenými způsobem výroby, vlastnictví a distribuce výsledných hodnot.

⁸¹ AGNEW, R. *Strain Theories of Crime. When people get mad, they act bad.* [online]. 2006-12-04 [cit. 2007-02-11] Dostupné z <<http://faculty.nwc.edu/TOConnor/301/301lect09.htm>>

⁸² MESSNER, S. F., ROSENFELD, R. *Crime and the American dream.* 4th ed. Publisher: Thomson Learning, 2006. pp. 150. ISBN 0534619584.

Po první světové válce dochází k velkému rozvoji výroby a obchodu. Rozvíjí se průmysl a těžba surovin, dochází k masové migraci obyvatelstva z Evropy do Spojených států amerických. Vznikají nové sociální kolize, roste nezaměstnanost, rozvoj urbanizace přináší vytváření velkých územních celků. Roste kriminalita, přichází ekonomická krize. Ve Spojených státech amerických vzniká tzv. „Chicagská kriminologická škola, která se orientuje na mapování rozložení kriminality a na hledání jejích důvodů. Clifford R. Shaw a Henry D. McKay zkoumají hustotu obyvatelstva, ekonomické poměry, kulturní úroveň, vliv průmyslové výroby a hospodářských krizí na kriminalitu v jednotlivých aglomeracích Chicaga. Na základě rozdílné etnosti výskytu kriminality v jednotlivých geografických oblastech můžeme zjistit, že špatné sociální podmínky (bída, nezaměstnanost, nevzdělanost, závislost, koncentrace obyvatel, anonymita a další) jsou důležitými a prokazatelnými příčinami kriminality. Mezi místními podmínkami a kriminalitou platí přímá úměra („*delinquenci producing factors are inherent in the community*“).⁸³

Míra kriminality té doby byla zdrcující, trestnáinnost měla organizovaný charakter, využívala moderní techniky, docházelo ke korupci policistů, úředníků, politiků a soudců. Sociální situace byla vyhrocena takovou měrou, že přestával platit systém sociální kontroly, celé sociální skupiny a lokality nebyly nuceny respektovat právo a žily podle vlastních pravidel. Delikt páchaný jednotlivci je považován za standardní odezvu standardních jedinců v abnormálních sociálních podmínkách. Z tohoto pohledu mají výzkumy a závěry environmentální (sociálně ekologický) význam. Oba jmenovaní poukazují na odlišnou frekvenci kriminality mládeže v rozdílných sektorech Chicaga. K této kriminalitě Shaw a McKay uvádí, že chování dětí a mládeže vyjadřuje rozdíly v sociálních hodnotách, normách a postojích, kterým jsou vystaveni. Existují čtvrti, kde se delikvence podporuje a kde se stává pro značnou část chlapců a mladých mužů hnací silou. Delikvence se stává tradicí ve čtvrtích, kde žijí obyvatelé s malými výdělky. Dítě do této tradice vstupuje tím, že v přímém kontaktu se členy zločineckých band přijímá jejich zvyky, gestikulaci, postoje a chování. Skupina poskytuje svým členům etickou podporu a pocit zadostiučinění. Taková mládež se nejeví jako dezorganizovaná, nepřízřebivá ani antisociální, předmětná subkultura má že produkovat i vysoce organizované osobnosti a

⁸³ SHAW, C. R., MCKAY, H. D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: The University of Chicago Press, 1969. p. 335.

dob a p íz p sobív jedince. Otázkou je, zda takové komunity není správn ější vnímat ne jako asociální, ale spíše jako subkultury rozdílné od naší kultury.^{71,84,85,}

Teorie diferenciální asociace (theory of differential association) je založena na poznacích o p ějímání vzor , kterými se lidé u í chování ve spole nosti. Jednotlivci se k dosažení ur ítého cíle sdružují a vzájemn ě na sebe p sobí. Prost edí má vliv na chování jedince, jedinec je vystaven definicím chování, jeho chování je s t ěmito definicemi v souladu nebo tyto normy porušuje. Teorie diferenciální asociace vnímá kriminalitu v mezích sociálního prost edí lidí. Sociáln ě vyhocené prost edí napomáhá vytvá ění kriminálních subkultur, kriminalita je inspirující, snadno se p enáší a rychle se ší í. Negativní vzory jsou kopírovány a p ějímány, taková jednání jsou akceptována jako p ínosná, stávají se sou ástí p ístupu k životu. Vzory jsou p íkladem ešení existen ních problém ů a osobní prosperity, lidé se takovým jednáním u í, sociáln ě deviantní postupy pror stají do masové populace, jsou vnímány jako standardní a tolerovaná chování, deklasují í populaci, která by p í nenarušené rovnováze sociálního cít ní a právního v domí nebyla sociáln ě patologickým jednáním p ístupná. Ukazuje se, že nositeli vzor (pozitivních i negativních), mohou být krom ě jednotlivc ů i spole enské instituce (komunity, ú ady, média, ale i ve ejní ínitelé, celebrity a ú edníci).⁸⁶

D vodem p íslušnosti ke zlo ínu a z toho nutn ě vyplývajícího násilného jednání je chudoba nebo paradoxn ě touha po bohatství. Kriminalita mládeže je na základ spole enské poptávky institucionalizována, m ě že se jeví jako volba specifického povolání, zejména pak p í deficitu jiného pracovního uplatn ění. Musíme si uv domit i skute nost genera ní infiltrace agresivity, souvislosti p esunu násilí v rámci populací a rodin. Dít , které je cílem nebo sv ůdkem násilí bude mít ve svém pozd ějším život ě k násilí nepochybn ě výrazn ě vyšší sklony.⁸⁷

⁸⁴ SHAW, C. R., McKAY, H. D. *The Social Disorganization Theory* [online]. [cit. 2007-02-11]. Dostupné z: <<http://www.csiss.org/classics/content/66>>.

⁸⁵ KUČHTA, J. et al. *Kriminologie. I. ást*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 132 s. ISBN 80-210-0616-1.

⁸⁶ *Sutherland's Differential Association* [online]. [cit. 2007-02-16]. Dostupné z: <<http://home.comcast.net/~ddemelo/crime/differ.html>>.

⁸⁷ NEUGEBAUER R. Research on intergenerational transmission of violence: the next generation. *Lancet*, 2000, vol. 355, no. 9210, pp.1116-1117.

K problematice násilné kriminality dětí a mladistvých se vyjadřuje i Schreiber. Poukazuje na skutečnost, že mládež je nejen častou obětí, ale rovněž tak častým pachatelem násilí. V souvislosti s americkou společností uvádí, že „Agresivita je relativně ustáleným, sebe samu udržujícím chováním, které v americké společnosti i jinde za jiná už v zásadě dle stívá. Mladiství, kteří se stanou členy gangů, přijmou jejich barvy, rituály, procházejí „iniciací“ a musí udržovat loajalitu: za to jsou odměňováni ujištěním, že patří k „elitě“, tedy k těm mocným.“⁸⁸

Podstavitel teorie diferenciací asociace Edwin Hardin Sutherland (1893 – 1950) uvádí, že kriminální chování si lidé přinášejí spíše z asociace s pachateli kriminálních skutků než ze sdružování s lidmi bezúhonnými. Zločin motivuje jednání lidí a přinášejí lidské konflikty a sociální rozvrat. Sutherland se zabýval i kriminalitou tzv. „bílých límečků“, pracovníků střední a vyšší kategorie, kteří disponují vysokým kvalifikačním potenciálem a speciálními odbornými znalostmi. Jejich vzory jsou nejúspěšnější a často jimi jsou i kontroverzní podnikatelé a vlastníci, kteří disponují koncentrovanou mocí a závratnými majetky. Při výkonu svých pravomocí zneužívají svých v domostí a porušují právní předpisy a technologické postupy. Jejich odhalení je vzhledem k jejich odborné fundovanosti velmi obtížné a jejich zisky jsou značné. Sutherlandovi názory jsou přijatelným způsobem vysvětlování závadového chování dětí a mládeže. Jsou-li mladí lidé obklopeni a inspirováni zápornými vzory chování, osvojují si je a ve vlastním životě pak následně volí takové modely jednání, které jsou v konfliktu s právem a schématy legality. Sutherland odmítá názor, že kriminální jednání je dědičné, tvrdí, že je, stejně jako všechna jiná jednání, jednáním naučeným. Kriminálnímu jednání se lidé učí při komunikaci s jinými lidmi prostřednictvím interakcí. Delikvence se nejvíce učí v malých uzavřených skupinách, které mají svůj interní řád.^{89,90}

Sutherland nepřehlídí k osobnostnímu profilu jednotlivce, nepřipouští polemiku o univerzalitě jeho principu, o tom, zda přebírání vzorů učením blokuje individualita

⁸⁸ SCHREIBER, V. Otázky pro psychiatry: násilí 2000. *Psychiatrie [online]*. 2000, Iss. 3. [cit. 2007-12-15]. Dostupné z: <<http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/PSYCH300/11dopisy.htm>>.

⁸⁹ *Edwin Hardin Sutherland [online]*. 2006-03-29 [cit. 2007-02-17]. Dostupné z: <<http://www.asanet.org/page.wv?name=Edwin+H.+Sutherland§ion=Presidents>>.

⁹⁰ *Edwin Sutherland [online]*. 2007-02-09 [cit.2007-02-17]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Edwin_Sutherland>.

lov ka. D. Glasser namítá, že ztotožování se vzorem neprobíhá absolutně a automaticky, vždy existuje škála protichůdných možností a postup. Konkrétní jedinec volí varianty svého chování, samostatně rozhoduje o výběru chování z daných dostupných variantních modelů. Takový proces je nazýván diferenciální identifikace, kdy rozhodovací proces nepochybně ovlivňuje přítavnost, etnost a blízkost dostupných scénářů, přesto zůstává individuálně relativně volný a otevřený. Na ni navazuje další podoba rozpracování těchto učených nazývaná teorie kriminální subkultury. Ta je založena na rozdělení společnosti a na možnostech, které mají k dispozici elitní vrstvy společnosti a její základní úroveň. Stoupenci této koncepce tvrdí, že střední a vysoké vrstvy společnosti mají uspokojivé možnosti svého rozvoje – majetkové a rodinné zázemí, vzdělání a s nimi spojené předpoklady zapojení do výroby, obchodu, podnikání, politiky, tvůrčinnosti atd., zatímco chudí lidé nemohou získat úspěch jinak než nelegální cestou, zapojením do protiprávní činnosti. Richard A. Cloward a Loyd E. Ohlin v této souvislosti uvádí, že povaha kriminálních subkultur je odvozena od teritoriální dislokace, ve které vznikly a ve které přetrvávají. Gangy rozdělují na tři základní typy. Gangy kriminálního typu, které spojují nelegální aktivity s legálními, v jejich chování potom splývá jednání normy porušující a jednání normy respektující. Další gangy jsou konfliktního, násilného a destruktivního charakteru, vyznačujícího se brutalitou a krutostí. Ty fungují v nestabilním vyhořelém společenském prostředí s nedostatkem příležitostí uplatnění (zcela chybí legitimní i delikventní příležitosti seberealizace). Těmto typem jsou rozvrácené a devastované skupiny, které nejsou schopny konkurovat v ekonomickém ani společenském prostředí zaměřením se na sféru sociální patologie jako je například prostituce, alkohol, drogy atd. Napřípředmětným spektrem probíhá jistá operativní prostupnost a úroveň mobility.⁹¹

K podobným závěrům došel i výzkum delikvence mladistvých v České republice. Autoři konstatují, že fyzická agrese směřuje k terorizování obyvatel určitých teritorií. Podle jejich názoru se jedná o podobné vzorce chování, o kterých hovoří západní kriminologie ve spojitosti se strukturou gangu.⁹²

⁹¹ Cloward & Ohlin's *Differential Opportunity Theory* [online]. [cit. 2007-02-17]. Dostupné z: <http://home.comcast.net/~ddemelo/crime/diff_opp.html>.

⁹² HOLAS, J., VEJERKA, K. Základní rysy delikvence mladistvých v ČR. *Kriminalistika* [online]. 2007, ročník 3, s. 12 [cit. 2008-2-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/03/holas.pdf>>.

Zejména u mladých lidí jde o vyjádění nerovnosti těm neomezených hypotetických aspirací sdílaných a iniciovaných společností a možností, resp. nemožností jejich konkrétního naplnění v prostředí ústrk, stagnace, krize a úpadku. Disparita ambic a faktických výsledků vyjáděná v dosaženém nízkém sociálním statutu, jeho bezvýchodné perspektivy a citelném nedostatku materiálních legálních zdrojů vede k negativní sebereflexi modifikující a vetující obecně uznávané vnímání společenských pravidel. Frustrace způsobená fatálním propadem vizí a šancí jejich naplnění způsobuje zmučení při ústupu ke společnosti. Svět je v tomto podání omezuje a diskriminuje, brání jim v dosažení úspěchu, získání odpovídající životní úrovně a žádoucího společenského postavení. Pěkážkou osobního vítězství se stává právo a standardy v cívejných. Dochází k systémovému kolapsu procesu optimální socializace, zaletování dětí, mladistvých a mladých dospělých je narušeno bezvýchodností situace, mladí lidé proto překonávají pocity vlastní viny, vytvářejí svoji individuální a skupinovou morálku, která jim dovoluje přijmout setrvalou kontroverzní roli lovcůka v konfliktu se zákonem a lovcůka mimo zákon. V prostředí, ve kterém žijí, dlouhodobě přijímají nepsaná pravidla vyloučené komunity, tato pravidla začínají cílev domněle rozvíjet a inovovat, záměrně hledají nové postupy k dosažení úspěchu aplikovatelné v jejich svízelných životních podmínkách. V domov jsou částí jejich života se stalo nerespektování a porušování práva, hledání jeho rezerv a limitů využitelných pro život na hraně nebo spíše za hranou právního řádu. Za této situace nemají mladí lidé žádné zábrany páchat zločiny, jsou ochotni dopouštět se jich, necítí vinu ani odpovědnost, jejich individuální svět nekoresponduje se světy jiných. Cloward s Ohlinem v této souvislosti říkají, že mladí lidé žijí naráz v „kultuře“ i v „subkultuře“, subkultura proto podle jejich vidění představuje adaptaci na kulturu a to zejména v části úspěchu měněného v pojmech majetku.⁹³ Jde o hledání koexistencí světů, komunit a kultur, nebo nikdo nepopře zcela kontext souvislostí. Mladí lidé si cestou improvizací a excesů postupně získávají cíle statutů pravidel a řádu, vytvářejí adaptaci na, pro ně nepříznivou, společenskou situaci. Důležitým prvkem této myšlenkové konstrukce

⁹³ CLOWARD, R. A., OHLIN, L. *Delinquency and Opportunity. A Theory of Delinquent Gangs.* Glencoe, III.: The Free Press, 1960. s. 150.

příčin kriminality mladých jedinců je i závažná nutnost nalézání tvrdé životní pravdy a upevnění se pravidel péče a pravidel budování svojí osobní pozice v konkurenčním světě.⁹⁴

To ale ukazuje spíše než na chybu mladého jedince či skupiny jedinců na selhání celého systému exkomunikujícího z egoistických důvodů ne všeobecného dostatku lidské inteligence a skupiny lidských inteligencí mimo rámec úspěšné společnosti bez varianty přijatelného řešení. Úvaha o nápravě takové vady, o uspořádání a vytvoření důstojných, byť nerovných, ale alespoň srovnatelných podmínek ve všeobecném rozsahu společnosti, nabízí možnost alespoň základního uplatnění podle vlastních vloh a zájmu. Mladí lidé musí mít naději a perspektivu osobního uplatnění a předpoklad alespoň základního úspěchu vnímaného jejich akceptací společnosti. Kriminální selhání je potom možné přičítat osobnímu selhání a kumulaci možných individuálních negativních faktorů včetně vlivu rodinného prostředí a vrstevníků.

Zabývejme se i tím, že kriminalita mládeže nese v komparaci s delikvencí populace dospělých specifické rysy a znaky, které ji odlišují zvláštním způsobem osobitou. Albert Cohen uvádí, že kriminalita mladistvých je neúčelová (non-utilitarian), zlomyslná (malicious) a negativistická (negative).⁹⁵

Deti a mládež zpravidla sledují pouze náhodné či krátkodobé zájmy. Jde o uspokojení okamžitých nebo časově ohraničených potřeb. Reagují spontánně a bezprostředně, ještě nejsou a prozatím ani nemohou být orientováni na delší výhled principiálních životních cílů. U jejich aktivit převládá hédonistický (slastný, požitkový, na rozkoši založený) charakter. Zlomyslnost se váže k pochybnostem mládeže o smyslu, logice, oprávněnosti, důležitosti a správnosti mandátů autorit. Protože jim nerozumí, snaží se s nimi vyrovnat ironií, groteskou a vzdorem. Vytváří už spíše paralelu životních situací, snaží se zpochybnit a zesměšnit úspěchy druhých, využít jejich chyby a zakolísání. Negativismus je reakcí na dosavadní neúspěch, na sérii porážek, na cyklus tápání a hledání cest. Jde o přirozenou obrannou reakci organismu, o kompenzaci osobních životních proher a neznalostí. Takové pravidlo lidského chování lze vyjádřit myšlenkou: „Na co nestačím, to v zájmu vlastní obhajoby zpochybním.“

⁹⁴ CLOWARD, R. A., OHLIN, L. *Delinquency and Opportunity. A Theory of Delinquent Gangs*. Glencoe, III.: The Free Press, 1960. s. 145.

⁹⁵ COHEN, A. K. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*. 6th ed. Glencoe, III.: The Free Press, 1961. s. 25 ad.

Subkultura (roz. vrstevnická komunita) je konkrétní sociální rámec života mladého člověka neúspěšně hledajícího svoji společenskou realizaci. U delikventní mládeže na pokraji společnosti je to naplnění sdružovacího instinktu cestou substituce (náhrady) zájmového cíle, je to uspokojení společenské potřeby být součástí organizačního celku. Dětí a mladí lidé se postupně vyloují z rámce rodiny a osvojují si další volnější organizační rámce jako například vrstevníky, spolužáky, příznivce jejich zájmů a aktivit, později spolupracovníky, lidi stejné povahy, filosoficky, politicky, ekonomicky orientované, aby posléze založili svoje vlastní rodiny, které budou prostřednictvím startovacích médií společenské adaptace jejich potomků. Problém vyvstává v případech, kdy rodina dítěti mladého člověka neexistuje nebo neplní svoje funkce. Její role pak plní subkultura, která namísto rodiny přebírá řadu institucionálních funkcí a stává se instrumentální platformou poznávání a ovládnutí okolního světa. Dochází přitom k záměně funkcí, rodina není fundamentálním článkem socializace dětí a mladých lidí, tuto zásadní roli přebírá dosavadní doplňková, rozšiřující a navazující struktura – vrstevnická komunita. Mladý člověk plní v rámci stratifikovaného (společensky rozvrstveného) sociálního systému řadu úloh, s jejichž řešením mu není nápomocna rodina, ale její substitut – vrstevnická komunita. Zapojení do společenských aktivit, vystupování v rámci sociálních interakcí pod supervizí náhradní subkultury vede k přebírání a iniciaci způsobů myšlení a chování, které jsou vlastní mentalitě sdružení. Cohen říká: „*The crucial condition for the emergence of new cultural forms is the existence, in effective interaction with one other, of a number of actors with similar problems of adjustment.*”⁹⁶

Walter Miller uvádí, že mladí muži ze spodní vrstvy musí jako tzv. „krystalizační body“ jejich kultury projevit ve své komunitě schopnost přitahovat anebo se vyhýbat potížím (troubles), tvrdost neboli fyzickou statečnost, maskulinitu (mužské rysy chování), nebojácnost, odvážnost, duševní obratnost – schopnost někoho ošidit, oklamat, podvést, vydílat peníze pomocí dvtipu, chytrosti a pohotovosti. Vzrušení, napětí a rizika jsou esenciální součástí atmosféry jejich specifického světa. Patí k nim i život v neustálém pohybu s prvky změny a inovací. Jde o permanentní podstupování nebezpečí, o osudovost (mám nebo nemám štěstí) a o autonomii a nezávislost vlastního postavení pohrdajícího

⁹⁶ „Rozhodující podmínkou vzniku nových kulturních forem je život v úinném vzájemném ovlivňování jeden druhého účastníky s obdobnými problémy přizpůsobení.“ COHEN, A. K. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang.* 6th ed. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1961. s. 59 ad.

subordinací a autoritami se zvýrazní svým individuálním postavením.⁹⁷ Je nutné podotknout s tím, že akceptace uvedených modelů chování, tzn. chování podle pravidel komunity je spojeno s nutnými konflikty s právem. Pravidla chování musíme podle této koncepce diferencovat na normativy všeobecné, poplatné majoritní a převládající společnosti a na normativy interní, které jsou vlastní pouze komunitní minoritě. V subkultuře tradované vzory jsou z pohledu hodnocení majority *contra legem*, uvnitř komunity jsou však připuštěny jako běžné a vyžadované, nebo vedou k úelnému naplnění potřeb v daných omezujících životních podmínkách. Členové komunit je bez dalšího bližšího zkoumání chápou jako standardní součást svojí životní reality.

Albert Cohen konstatuje, že subkultura dovoluje z etelne a transparentní (explicitní) odmítnutí kultury úspěšných vrstev se souasným přijetím a využitím jejich problémů a protikladů. Vyjádřením v chování členů kultury, je legitimováno to, co v tšinová společnost zakazuje, je dovoleno porušování toho, co v tšinová společnost chrání. V jednáních příslušníků komunity jsou běžné nepátelské postoje a používání fyzického násilí. Reakcí na úspěch druhých a neúspěch vlastní je v podmínkách špatné životní úrovně i negativní postoj k majetku a jeho nienění. Mladí lidé pomocí vnitřních skupinových hodnot překonávají krize a dosahují vlastního statusu, získávají pocit sociálního postavení, potěbnosti a zadostiučinění.^{98,99}

Teorie sociální kontroly představená A. J. Reisseem vychází z premisy, že kriminogenními faktory jsou defekty ve vytváření vnitřních kontrolních mechanismů, selhávání těchto vnitřních kontrolních mechanismů v životě lidí v době, kdy mly fungovat a regulovat jejich chování a absence přístupu k sociálním regulativním chování v době socializace v rodině, ve škole, mezi vrstevníky nebo v jiné komunitě, popříjímání regulativ deformovaných. Základním principem teorie sociální kontroly je optimalizace procesu osvojování si pravidel sociálně konformního jednání. K tomu dochází prostřednictvím formálních i neformálních institucí sociální kontroly, jejichž

⁹⁷ MILLER, W. B. Lower Class Culture as a Generating Lielieu of Gang Delinquency, *The Journal of Social Issues*, 1958, vol. 14, no 24, pp. 5-19.

⁹⁸ COHEN, A. K. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*. 6th ed. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1961. s. 133 ad.

⁹⁹ COHEN, A. K., SHORT, J. F. jr. Research in Delinquent Subcultures. *The Journal of Social Issues*, 1958, vol. 14, no.3, pp. 20-37.

prostřednictvím si jedinec vytváří systém a principy vlastní vnitřní kontroly. Takovou interiorizací – zvnitřňováním se převádí vnímané modely vnějších vztahů do vnitřních vzorců chování (např. etické principy jsou transformovány do vnitřních vzorců chování), jinými slovy objekty a operace vnějšího světa jsou zvnitřňovány do psychických představ tak, že je s nimi možné pracovat v myšlenkových operacích. Předpokladem úspěšného převzetí prosociálních schémat chování je správné fungování všech instancí systému sociální kontroly v etnických organizacích ve veřejném, hospodářském a politickém životě. Případné problémy systému sociální kontroly mohou mít svoji významnou reflexi ve výskytu kriminality.

Se systémem pohnutek k sociálně vyžadovanému chování pracuje v teorii zábran její autor Walter C. Reckless. Pohnutky pobízející ke správnému, sociálně prospěšnému jednání dle ní na vnější (obava z pohrůžky uskutečnění sankcí, strach z odsudku nejbližšího okolního prostředí, oekávání odmítavé reakce ve společnosti a následných dopadů do osobního i pracovního života) a vnitřní (pocity vlastní bezúhonnosti, zásadovosti, morálky, hrdosti, slušnosti). V některých osobnostech se budování morálních zábran daří, v jiných nejsou dostatečně účinným blokem asociálních a antisociálních jednání. Jde také o jednotu a vzájemné působení vnitřních a vnějších vlivů. Jedinec, který není vybaven dostatkem profilovaných morálních bloků může vlivem negativních impulsů vnějšího společenského prostředí reagovat delikvencí. Reckless uvádí, že stav společnosti, míra její dezorganizace má významný vliv na potlačení i oslabení zábran nevhodných chování. Jmenovaný zkoumá, proč se mladí lidé vyrábějící a žijící ve vyhroceném a ohrožujícím kriminogenním prostředí nedopouští či nebo dopouští trestné činnosti. Problém spatřuje v nedostatečné struktuře zábran, které by si dle něho mladí lidé mohli v moderní společnosti osvojit k využití ve svém rozhodovacím procesu. Za dané situace pak o způsobu chování rozhoduje pevnost a vybavenost vnitřní osobnosti člověka a kvalita jeho převzetí. Pachatelé přitom přiznávají, že za svá chování budou stíháni a trestáni, nedelikventní mladá populace se od takových představ distancuje a chová se v souladu se svým vnitřním přesvědčením.

Teorie skupinového konfliktu (G. B. Vold a T. J. Bernard) rozlišuje lidskou společnost na dílčí zájmové skupiny definované rozdílnými postoji a cíli. Protichůbné zájmy vytvářejí společenskou polaritu prezentovanou vzájemnými střety o postavení a moc. Skupiny bojují o svá záměření a teritoria, o jejich upevnění a rozvoj, o vytlačení konkurence a o převzetí dominance nad dalšími druhy činností. V obecném pojetí platí, že

skupiny majoritní povahy a vlivu mají přístup k vytváření pravidel a zákonodárství korespondujících jejich potřebám a skupiny minoritní povahy stojící mimo sféru rozhodování nemají přístup k mocenské doméně a postupy jejich priorit jsou platným právem zpochybňovány a kriminalizovány. Konkrétní podobou tohoto pojetí zločinnosti mohou být streety gang, gerilové války, teror podsvětí, racketeering a další. Dochází ke stěhování skupin neúspěšných členů společnosti neschopných zajišťovat existenci zdroje legálními cestami, kteří bojují o rozdělení kriminálních teritorií a zdrojů.

Pro souasně, ale zejména i pro perspektivní české poměry může být inspirativní i teorie konfliktu kultur vytvořená v amerických podmínkách v době masové emigrace jejich hovalců a jejich rozsáhlé kriminality (T. Sellin v roce 1938). Generace jejich potomků nemají dlouhodobou možnost adekvátního sociálního uplatnění z důvodů neznalosti společenského prostředí, zavedených pravidel mezilidských vztahů, procedur formálních postupů, oficiálního úředního jazyka, nedostatku i absence vzdělání a odborné právní praxe, dále jiné tradice země určení. Proto se dopouští opakovaného nebo trvalého protiprávního jednání, což je stále více vytlačuje na okraj v tštinové společnosti. Takový poměrový sociální exodus nabývá téměř nemenné a definitivní podoby. Systém nedává komunitě naději na sociální adaptaci v duchu určených a vyžadovaných pravidel. Streetové prostředí je dále umocňováno i odlišnými kulturními profily země přijímající a země výchozích, ze kterých jejich hovalci pocházejí. Sellin správně upozorňuje na eskalaci napětí prostřednictvím odlišných standardů kultur namísto tolik potřebného a oboustranně žádoucího vzájemného ovlivnění a obohacení dotčených kultur o nové prvky a hodnotové rysy. Naléhavě se nabízí otázka srovnání popsaných podmínek a problémů, se kterými je a nadále bude stále více konfrontována i naše společnost. Autor práce má na mysli vzájemné soužití a symbiózu národností a etnik v české republice z pohledu stále více globalizovaného světa. Zdá se, že etnické skupiny romských komunit, národnostní skupiny cizinců asijských kultur, země bývalého Sovětského svazu, země zaniklé Jugoslávie, arabského světa a dalších žijící v těchto a na Moravě mají srovnatelné problémy jako dříve měly a dodnes v zásadě stále mají jejich hovalci ve Spojených státech amerických. Celá věc je o to důležitější, že uvedené kategorie obyvatel již zahrnují i děti a mladistvé, kteří jsou vzhledem k situaci extrémně a aktuálně vystaveni nebezpečí páchaní kriminality.

Ze společenské odezvy na jednání lidí vychází tzv. etiketizační teorie (labelling theory). Reakce ve společnosti na problémové projevy a postoje jedinců a jejich skupin mohou mít určující vliv na jejich následná chování, která tak do jisté míry získávají vynucený

charakter významného ovlivnění. V rámci sociálního popisovacího procesu může být jedinci i skupin připojena dominantní a určující etiketa, která může negativně ovlivňovat jejich myšlení a navazující chování. Když je člověk konfrontován s odsuzující reakcí ve společnosti na jeho předchozí život, může si nechat vnutit deviantní status, ztotožnit se s ním a začít se v domě trvale chovat jako kriminálně závadová osoba. Pokud se společnost k němu, kterým lidem chová jako k nenapravitelným zločincům, dává jim to ostentativně najevo a nepřipouští jinou variantu jejich sociálního postavení, někteří z objektů takovému kategorickému posouzení nevzdorují, vzdávají se vlastních nápravných aktivit a skutečně se vzdávají etiketizace zločinci stávají. Definovaná – předem určená etiketa zařazuje do společenské hierarchie, zařazení je obecně možné v rovině motivující, kladné (např. soudce, politik, manager, technik, podnikatel, sponzor) nebo rovině deklasující, záporné (např. opilec, bezdomovec, narkoman, delikvent, vzele). Vnucená deviantní role vede k deviantnímu sebedefinování, ke konformitě vlastního jednání v souladu se společenským kriminálním určením. Labelling (etiketizace) nutně vede k ovlivnění sekundární deviací.¹⁰⁰ Labelling theory má významný sociální aspekt vyjádřený myšlenkou, že podíl na společenské moci reprezentovaný vlivným politickým postavením nebo ekonomickým potenciálem, zpravidla však obojím, je možností zabránit sociální dehonestaci etiketizací významných a úspěšných členů společnosti. U plnohodnotných a ctihodných osob se etiketizace projevuje pouze výjimečně a okrajově. Pro srovnání lze uvést fakt o běžné recidivě závadových jednání dětí a mládeže pocházejících ze sociálně slabých vrstev společnosti v dospělosti a pouze zcela výjimečné opakování problémových skutků dětí a mládeže z prestižních rodin v době jejich věkové zralosti.

1.3.4 Multifaktorové teorie kriminality

Obsahem teorií navazujících na klasická historická pojetí biologického, psychologického a sociálního rázu je syntéza prvků a souvislostí dosavadních zjištění o příčinách způsobujících kriminalitu. Mluvíme o vícefaktorových, resp. o multifaktorových pojetích příčin kriminality. Při výkladech kriminogeneze je kombinována sada kritérií, vytvářejících souvislé komplexy možných důvodů vyvolávajících kriminalitu. Takto pojeté školy provádějí prostřednictvím rozmanitých metodologických nástrojů empirické srovnávací výzkumy na reprezentativních souborech delikventních a nedelikventních

¹⁰⁰ ONDREJKOVI, P. Nebezpečenstvo etiketizácie v kriminalizácii mládeže. In *Policijná teória a prax*, 1995, roč. III, č. 1-2, s. 152-158.

respondent . Příkladem jsou manželé Sheldon a Eleonor Glueckovi, auto i dlouhodobých komparací výzkum velkých počet recidivujících pachatelů a proti nim stojících nezávadových nedelikventů.¹⁰¹ Jednalo se o mladistvé v Bostonu (USA), srovnávané skupiny byly stejné v k, rasu i inteligenci. Glueckovi zkoumali 500 mladých provinilců, ty porovnávali se stejnou velkou skupinou bezúhonných vrstevníků. Glueckovi porovnávali tělesný vzhled, zdravotní stav, inteligenci, výkonnost, psychiatrické vlastnosti a sociální situaci v rodinách. Výzkumné soubory pocházely z chudinských čtvrtí se špatnými podmínkami pro výchovu dětí. Do zkoumání byli zapojeni specialisté více odborných profesí, aby bylo možné, v souladu s multifaktorovým pojetím, posoudit celou škálu možných důvodů páchaní kriminality. Došlo ke kumulaci příčin psychických, somatických i sociálních. Výsledkem byly tabulky sociální predikce určující mezi dětmi základních škol ty, které se s vysokou mírou pravděpodobnosti stanou delikventy, pokud nebudou předem tímto intervencí péče, která by včasným a efektivním zásahem měla odvrátit jejich delikventní perspektivu. Zmínované prognostické tabulky pravděpodobnosti budoucí trestné činnosti vycházely ze 402 zjištěných faktorů. V oblasti charakterových vlastností byly za nejvýznamnější ukazatele považovány tvrdohlavost a neústupnost, zaměření sama na sebe a s tím spojené sebeprosazování, vzdorovitost a odpor k autoritám, podezíravost, citová labilita, sklony k ničení majetku. V oblasti osobnostních rysů měla prioritu sklony k dobrodružství, nestálost a roztřísnost, sugestibilita a nepodídivost. Ze sociálního hlediska byly hlavními kritérii hodnocení předem plánovaná, nesoustavná, neodpovědná nebo nedbalá disciplína vyžadovaná od dětí rodiči, špatný přístup matky nebo otce k dítěti, rozvrácení poměrů v rodině. V průběhu desetiletí trvajícího výzkumu bylo dosaženo obdivuhodných výsledků. U 84,6% dětí se naplnila obava, že se stanou delikventy, zatímco 97% bezproblémových dětí se skutečně nestalo provinilci.¹⁰² Druhá etapa výzkumu manželů Glueckových vyústila v predikční tabulky popisující rizika recidivy mladých dospělých pachatelů v období pěti let po propuštění z ústavů. Konečným produktem práce byly sestavy predikčních tabulek zahrnující rizika recidivy v patnácti letech po propuštění z výkonu trestu. Kombinace faktorů byla v době jejich vzniku označována za přístup eklektický, později za multifaktoriální i dokonce interdisciplinární. Jde o velmi široké pojetí zkoumání, rozhodující podíl v něm má empirie, které je však aplikována v souladu

¹⁰¹ GLUECK, S., GLUECK, E. Unraveling Juvenile Delinquency. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 1951, vol. 27, no. 4, pp. 246-247

¹⁰² SCHUBERT, L., NIKLOVÁ, G. *Úvod do kriminologie*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1976.

s teoretickými závěry jednotlivých v daných oborech. Nelze souhlasit s názory na kterých kritik multifaktorového pojetí, že se tento přístup vzdává teorie a nahrazuje ji množinou rozmanitých poznatků. Multifaktorový přístup je charakterizován prolínáním psychologických, sociologických, biologických a ekonomických aspektů při hledání kriminogeneze vzniku zločinnosti. Za zásadní pozitivum eklektického přístupu multifaktorových kriminogenních koncepcí lze podle Veerka označit vypracování širokého predikčního (prognostického) instrumentária.¹⁰³

S odkazem na výzkumy manželů Glueckových Nakonečný při studiu nevhodných chování dětí konstatuje, že sociopatické rodinné zázemí patří set amerických nezletilých delikventů se vyznačovalo následujícími charakteristikami: 1. nevhodným výchovným postojem otce (extrémně velká tolerance nebo naopak extrémně velká přísnost), 2. nedostatkem péče a kontroly ze strany matky, nepřátelským nebo ambivalentním (nevypovídavým, dvojakým, vnitřně rozpolceným) vztahem jednoho z rodičů k dítěti, 4. nedostatkem harmonického rodinného soužití. Rodinné zázemí je tak všeobecně vnímáno jako rizikový prvek dětské delikvence a následně navazující kriminální kariéry.¹⁰⁴

1.3.5 Kritická kriminologie

Východiska kritické kriminologie, působící od sedmdesátých let dvacátého století, nespoívají tolik v osobách pachatelů, jak tomu bylo v, do té doby převládajícím, etiologickým hledání příčin kriminality, zaměřujícím se více na společenské příčiny, které kriminalitu vyvolávají. K tomu je nutné poznamenat, že žádná teorie děvod zločinu nemůže být formulována jako dogmatická, pojatá jednostranně a izolovaně bez vnímání vlivu jiných faktorů. Při jejich klasifikaci jde spíše o vystižení určujících ukazatelů, které jsou děvodem jejich záležeností pod jednotlivé proudy a školy charakterizované převládajícími shodnými znaky pozornosti, jimž badatelé přiřkládají rozhodující vliv. Sociální normy mají svoji složitost, jejich pochopení vyžaduje adekvátní míru zkušenosti a intelektu. Přetnost, provázanost a komplikovanost takových norem roste úměrně vývojovému stupni lidské společnosti. To platí zejména v moderních dobách, kdy normy

¹⁰³ VE ERKA, K., et al. *Sociálně patologické jevy u dětí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 102. ISBN 80-86008-74-6.

¹⁰⁴ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 422. ISBN 80-200-0993-0.

získávají výrazný deskriptivní charakter. V dnešní společnosti platí, že obsah sociálních norem není jednoznačný a konstantní, je předmětem nikdy nekončících sporů. Stejně platí i o výkladu práva, kdy hledání významu jednotlivých ustanovení je předmětem permanentního střetu autorit s pokračováním rozdílných stanovisek při kvalifikaci právních vztahů. Moderní společnost očekává chování konformní, odpovídající majoritnímu systému hodnotových měřítek a z nich vycházejících pravidel mezilidských vztahů, tak chování, která je nerespektují, považuje za deviantní s odpovídajícím hrozícím a vykonávaným postihem (sankcionalizací). S ohledem na existující sociální rozpolcenost je však nucena připustit, že okrajové komunity mohou vzhledem k vlastní izolaci vytvářet svoje interní normativy, které ze své povahy mohou kolidovat normám všeobecně převládajícím. Jednání motivované sociální potřebou (stavem osobní tísně, chronické nouze a společenské degradace) pak mohou být naplněním zájmů a cílů minority, mohou být bez ohledu na střet s oficiálním establishmentem v souladu se zvyky, morálkou a očekáváním vlastní skupiny. V moderní společnosti normy vyžadují pro jejich poznání a pochopení aspoň určitou minimální úroveň vzdělání a sociální orientace, odbornou zkušenost, vnější konzultaci, nebo specializovanou pomoc. Kriminalita nemusí nutně vyplývat ze samotného jednání, nýbrž z jeho společenské klasifikace. Zde se projevuje rozpor mezi hodnotovým systémem majority a specifických minorit, které se mohou zdráhat uvěřit, že spontánním chováním běžným v jejich komunitě páchají protiprávní činnost. Jde o rozdílný zdroj a reálných možností společenského uplatnění z nich vyplývajících.

Klíčovou otázkou je, co jiní konzervativní a rezistentní systém stagnující státní moci pro aktivní reálné omezování podmínek vzniku kriminality stále se dynamicky rozvíjející ekonomicky a sociálně diferencované společnosti. Filosofický základ kritické kriminologické školy vychází z kalkulací analyticko-systémového rázu. Tato zkoumá možnosti daného sociálního uspořádání, má reformní ambice směřující k modernizaci, racionalizaci a optimalizaci podmínek společenského života. Kritikou stávajících modelů fungování společnosti hledá nedostatky, limity a vnitřní rezervy systému. Jde o sebereflexi a inovaci společnosti, o invenci v hledání cest omezujících a odstraňujících příčiny páchání trestné činnosti. Pozornost není věnována pouze osobám pachatelům, posuzování je podroben celý sociální řád; individuální subjekty, instituty a instituce, společenské podmínky.

Kritická kriminologie poukazuje na skutečnost, že teorie a praxe kriminality se historicky zabývá pouze částí spektra skutečně páchaných kriminálních skutků. Kriminalita

se jinými slovy omezuje pouze na kriminalitu chudých, která je sice masovým, rozsáhlým a společensky nebezpečným sociálním jevem, není však vyerpávajícím vyjádřením kriminality páchané v celém rozsahu lidské společnosti. Při posuzování společenské kriminality je nezbytné postupovat komplexně, spravedlivě a objektivně. Při dodržení této zásady by bylo shledáno, že kriminality se dopouští všechny úrovně vertikální stratifikace společnosti, ctihodné, bohaté, významné a úspěšné osobnosti nevyjímaje. Deformace studia práva kriminality spoívá v tom, že mezi jednáním a odsouzením existuje několik hodnotících a rozhodujících instancí, které mají určující vliv na konečný výsledek věci. O tom, zda bude předemtné jednání kvalifikováno jako trestný čin rozhodují úsudky těchto osob. Problémem je jejich podjatost, se kterou vyjadují svůj přístup k veřejným zájmům. Tento zábranný a vylučující mechanismus způsobuje, že zájmová jednání vlivných osob nebudou nikdy oznámena nebo zjištěna, případně pak projednána a odsouzena jako kriminalita. Jestliže výchozí jednání označované jako putativní (domnělá) kriminalita nebude odhaleno nebo stíháno, pak se jeho autor nestane pachatelem. Stejný výsledek nastává, nebude-li pachatel odsouzen. Za této situace je jediným diferenciativním kritériem mezi pachatelem prvek odsouzení a neodsouzení. Kuchta konstatuje, že odsouzení je jediná vlastnost, která pachatele opravdu odlišuje, tento atribut však nespoívá ve vlastnostech a innostech pachatelů, nýbrž je výsledkem innosti orgánů trestní právní kontroly.¹⁰⁵

V současné době při hledání práva kriminality a možností její sociální kontroly převládají kritické pohledy teoretického uvažování. Důvodem je krize dosavadního způsobu boje se zločinem spojená s neustálým zpochybněním a překonáváním platných poznatků. To je vyjádřeno zejména ve škole tzv. postmoderní kriminologie, která je založena na úvaze, že pro hodnocení zločinu a jeho regulace je určující slovní vyjádření sociální reality. To, co v našich vyjádřeních (diskurzích) označíme za kriminalitu, to se také podle tohoto slovního určení kriminalitou ve společnosti skutečně stává. Ti, kteří mají politickou moc, sociální postavení a ekonomický vliv, mají rozhodující lingvistickou hegemonii, jejich dominantní jazyk je zdrojem vymezování práva a zločinu. Účíní jde o to, aby do definování kriminality vstupovala v tšší pluralita názorových vyjádření, aby byly

¹⁰⁵ KUCHTA, J., et al. *Kriminologie. I.* část. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 50. ISBN 80-210-0616-1.

zohlednny i názory minorit, což by vedlo ke změně pohledu na právo a spravedlnost z širšího společenského hlediska.^{106,107}

V pojetí tzv. konstitutivní kriminologie^{108,109} je zlo in vnímán jako moc popít jiné a způsobit škodu. Nejde pouze o věcné a konkrétní újmy, ale i o budoucí ztráty vyplývající z užití moci k omezení potenciálních aspirací rozvoje člověka. Zde můžeme zaznamenat klíčovou shodu se zkoumaným tématem a konstatovat nepochybnou paralelu se zájmy a potřebami mladých lidí. Použití moci a způsobení újmy je tak popisováno nejen konkrétním pachatelem, ale především mocenským strukturám. Lidé (bohatí i chudí) investují energie do újmu produkujících vztahů moci. Původci újmy a jejich oběti nemají rovnocenné vztahy. Moulisová uvádí, že lidé mohou být nerespektováni etnými způsoby, ale všichni mají co říci s upíráním nebo zabraňováním tomu, aby se stali plně sociálními bytostmi (full social beings). Brání-li se jim, aby se spolupodíleli na vytváření a přeměně okolí a sebe samého, stávají se ním méně než plnohodnotnou lidskou bytostí; jsou poškozeni.¹¹⁰ Shoda existuje v tom, že sociální struktury nerovnosti nejsou pouze zdrojem újmy, škody, která je zlo inem (crime), ale že nerovnosti samy jsou zlo inem.¹¹¹ Pachatel je vnímán jako člověk investující do moci ovládat jiné. Předmětná investice znevýhodňuje a omezuje ostatní. Obětí je ten, komu je něco odíráno, ten, kdo zcela nevyužívá svoje předpoklady. Podstata zlo inu není zúžena jen na jeho trestně právní pojetí, naopak, hovoří se o široce chápané škodě, újmě.¹¹²

¹⁰⁶ ARRIGO, B. A., BERNARD, T. J. Postmodern Criminology in Relation to Radical and Conflict Criminology. *Critical Criminology, An International Journal*, 1997, vol. 8, no. 2, s. 39-60.

¹⁰⁷ MILOVANOVIC, D. *Postmodern Criminology*. New York: Garland Publishing, 1997.

¹⁰⁸ HENRY, S., MILOVANOVIC, D. The Constitution of Constitutive Criminology. In NELKEN, D. (ed.): *The Futures of Criminology*. London: Sage, 1994.

¹⁰⁹ HENRY, S., MILOVANOVIC, D. *Constitutive Criminology: Beyond Postmodernism*. London: Sage, 1996.

¹¹⁰ MOULISOVÁ, M. Postmoderní přístupy v kriminologii. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 5 [cit. 2008-2-25]. Dostupný z:

<<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/04/moulisova.pdf>>.

¹¹¹ *Critical Criminology*. In WRIGHT, R. A., MILLER, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. New York: Routledge, 2005.

¹¹² HENRY, S., MILOVANOVIC, D. *Constitutive Criminology: Beyond Postmodernism*. London: Sage, 1996.

Kulturální kriminologie se zaměřuje na specifické projevy kriminálních subkultur. Jsou alternativními variantami oficiálního modelu společnosti, mají charakteristický vzhled, slovník a vystupování.¹¹³ Velkou pozornost v ní je medializaci kriminality. Doporučením je, že politika trestní justice musí být reorganizována a namířena na celou šíři symbolického světa, v němž se v současnosti rozkládá prostor zločinu a jeho kontroly.¹¹⁴ Je kriminologií s novým pojetím zločinu, odrazuje od zavedených stereotypů a deformací v pojetí oficiálních dogmat.¹¹⁵ Obává se společenského zlehčování a popularizace zločinu cestou komerční a schematizující medializace. Zločin lze chápat jako postupování nedovoleného a překračování konvenčního.¹¹⁶ Z pohledu dětí a mladých lidí existuje fatální obava z chápání kriminality jako zdroje zábavy a potěšení. Zločin nelze zamířovat s karnevalem. V době karnevalu je mnohé dovoleno a tolerováno. Porušování pravidel je zdrojem užívání, her, humoru a oslav. Subkultury mezi kterými často patří i skupiny mladých lidí se chovají tak, aby se bavili a překračují i to meze povoleného. Namátkově lze zmínit jednání jako například sexuální sadomasochistické praktiky, bláznivé trestání, nedovolené počítačové přístroje do systému, rekreační užívání drog, flámování a plení na ulicích, vandalismus, rituály delikventních gangů a podobně. Ty považuje Presdee za trvající fragmenty kultury karnevalu.¹¹⁷ V tomto pojetí je vymezení zločinu mnohem širší, než jak bylo nebo je běžné, a obsahuje v sobě navíc kvality dříve nemyslitelné. Zvláště v subkultuře mladých existuje ustavičná a posunující se zámlna mezi hranicemi přijatelnosti a nezákonnosti a také mezi subkulturální autenticitou a mediálním zpracováním. Mediální obraz, a tedy mediální uvádění a rozšiřování výstedností a úchylek již nyní vůbec neznamená jednoduše odsuzování, zavržení, ale je to něco, co je

¹¹³ LEBLANC, L. *Pretty in Punk: Girls' Gender Resistance in a Boys' Subculture*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1999.

¹¹⁴ Cultural Criminology. In WRIGHT, R. A., MILLER, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. New York: Routledge, 2005.

¹¹⁵ BARAK, G. (Ed.). *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminology*. New York: Garland, 1994.

¹¹⁶ O'MALLEY, P., MUGFORD, S. Crime, Excitement and Modernity. In BARAK, G. (ed.). *Varieties of Criminology*. Westport: Praeger, 1994.

¹¹⁷ PRESDEE, M. *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*. London: Routledge, 2000.

p inejmenším zajímavé, vzrušující, a je to navíc oslavováno samotnými účastníky subkultury.¹¹⁸

K moderní kritické kriminologii patří i tzv. zemiologie, která je zaměřena na přechod od restriktivního trestního právního vnímání škod k široce vnímané škále poškození.¹¹⁹ Tyto mohou být například chudoba, podvýživa, znečištění, lékařské zanedbání, porušení zákonů o bezpečnosti a zdraví na pracovišti, korupce korporací, státní násilí, genocida a porušování lidských práv, které mají značné a stále více se rozšiřující škodlivé důsledky. Právě tyto by měly být také zahrnuty do problému zločinu.¹²⁰ Do širokého spektra sociálních škod spadají i záležitosti trestné činnosti významných osob, skrytého zločinu (policejní a soudní arogance, komunitní bezpečnost), zločinů státu (zbrojní obchod, genocida, mučení občanů), práva zvířat, ochrany zdraví spotřebitelů, sociální politiky (bydlení a životních podmínek mladých lidí, bezdomovectví), ochrany životního prostředí a ekonomické problematiky. Henry a Lanier navrhují uvažovat o integrované definici zločinu, která by součástí uznávala legálně definované i legálně ignorované, závažné i triviální, viditelné i skryté, a to vše umístěné na kontinuu vytvářeném závažností škody.¹²¹

Z analýzy názoru na příčiny kriminality lze vyvodit závěr o obecném směřování poznání k syntéze protichůdných tendencí. Lze doložit, že problémem teoretických poznání i z nich vyplývajících praktických aplikací regulace kriminality je absolutizace omezených koncepcí řešení problému spojená s nedostatkem tolerance k jiným pojetím. Z rozsahu a složitosti záležitosti vyplývá i etnost, vzájemná podmíněnost a úzká vazba okolností způsobujících poruchy chování sociálně patologického rázu. K současnému stavu znalostí problematiky je nutné uvést, že každá z jednotlivých historicky se vyvíjejících škol přinesla cenná poznání, která byla přínosem pro další rozvoj v domostí a uvádění si souvislostí příčin zločinnosti.

¹¹⁸ MOULISOVÁ, M. Postmoderní přístupy v kriminologii. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 15 [cit. 2008-2-25]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/04/moulisova.pdf>>.

¹¹⁹ BURKE, R. H. Critical criminology and the challenge of zemiology. In *An Introduction to Criminological Theory*. 2nd ed. Devon: Willan Publishing, 2005.

¹²⁰ MUNCIE, J. Decriminalising Criminology. *British Criminology Conference: Selected Proceedings*, 2000.

¹²¹ HENRY, S., LANIER, M. M. The Prism of Crime: Arguments for an Integrated Definition of Crime. *Justice Quarterly*, 1998, vol. 15, no. 4, p. 609-627.

1.3.6 Interdisciplinární přístup k problematikám kriminality dětí a mladistvých

V teorii sociální praxe není možné nalézt souhrnné a jednoznačné objasnění toho, proč jsou někteří mladí lidé přístupnější negativnímu působení vnějších vlivů. Relativní shoda panuje v závěru, že poruchy chování u nich vznikají v důsledku takového působení podmínek externích impulsů v kontextu se širokou škálou emocionálních a biologických faktorů. Autority odkazují na roznorodost a variabilitu vlivů, které v různých kombinacích a intenzitách poruchy emocí a chování způsobují.¹²² Terénní praktická činnost dokládá, že poruchy emocí a chování se vyskytují u dětí a mladistvých ze všech sociálních a ekonomických vrstev bez rozdílu intelektového vybavení. Výzkumy však i přes tuto skutečnost ukazují, že existují faktory mající predispoziční charakter vrozené nebo získané náchylnosti zvyšující sklon určitých skupin dětí k sociálně patologickým jevům.¹²³

Významnou roli v konfliktních chováních dítěte často způsobuje i jeho dezorientovanost v tom, jaké postoje se od něj očekávají. Konkrétně jde o častou rozdílnost sociálních prostředí obklopujících dítě. Diference majoritních a minoritních pravidel vytváří dilema společenských hodnot a postupů kontrastních prostředí. Z toho vyplývá i relativita chování očekávaného od dítěte jednotlivými komunitami. Požadavky uplatňované oběma prostředími se mohou více nebo méně lišit, mohou se i radikálně rozcházet. Kontrastní regulativy očekávaného chování způsobují dítěti problémy. V takových případech deklarujeme například rozdílná specifická pravidla a hodnoty rodiny stojící ve konstantní společnosti a odlišné atributy školy a oběanského prostředí. Zmatek v uplatňovaných požadavcích a s ním související gradující kolize chování dítěte a adolescenta se budou prohlubovat spolu s jeho případným deficitem pohotovosti a kreativity způsobeným problémy nízkého věku, deficitem intelektu nebo výrazného ovlivněním subkulturou. Na základě vzájemného působení okolí si lze představit problémy dítěte v obou sociálních sférách. Do této kategorie závadového chování lze zahrnout i situace, kdy dítě sice není minoritou popuzováno proti majoritě, minorita však není schopna dítěti poskytnout ani základní kompetence pro úspěšnou adaptaci v majoritě. Dítě se vyleže, nebo není schopné úspěšně zvládnout svoji roli v kolektivu vrstevníků.

¹²² VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2005. s. 43-45. ISBN 80-210-3532-3.

¹²³ JAHNUKAINEN, M. Social exclusion and dropping out of education. In VISSER, J., DANIELS, H., COLE, T. *Emotional and behavioural difficulties in mainstream schools*. Vol. 1. Oxford: Jai, 2001. 201 s. ISBN 0-7623-0722-6.

K rozporuplnosti a neuzavřenosti polemiky o příčinách závadového chování dětí a mladistvých přispívají i rozdílné názory jednotlivých vědních oborů zabývajících se delikvencí mládeže. Jejich pojetí hlavních příčin tohoto problému je poněkud protichůdné a neuspokojivé. Všeobecně je uznáván multifaktorový princip, rozdílnou váhu však má podle odvozené význam jednotlivých substancí vyvolávajících skutkový děj. Pouze pro ilustraci lze uvést, že například pedagogika vnímá problém v nevytvoření adekvátních sociálních návyků mladého jedince, jehož následkem jsou excesy jeho chování proti společenským pravidlům, ostatní obory přiznávají prioritu dalším, jim blízkým, faktorům.^{124,125,126}

Ve srovnání s tím sociologie vychází z určující premisy, že poruchy chování dětí jsou způsobeny především identifikací jedince s narušenou sociální skupinou. Nic na tom nemění ani skutečnost, že takový postup dané osoby musí mít konkrétní příčiny. Takové organizační uspořádání mladých lidí založené na vzájemně sdílených hodnotách a na funkci kooperativnosti poskytuje narušenému delikventovi z pohledu všeobecné pospolitosti sporný společenský status a uznání, který on oceňuje více, než s tím spojené kolize se všeobecnými pravidly vzájemných vztahů uplatňovaných v majoritní společnosti.¹²⁷

Na rozdíl od výše uvedené pedagogiky a sociologie se v sociální psychologii vychází z poznání, že kritériem pro rozpoznání adekvátního, společenského a vyžadovaného jednání a naopak závadového, společností odmítaného a sankciovaného jednání je zájem, potěšení a prospěch celku. Za akceptované chování se považuje postup, který je ve prospěch a na pomoc druhému i ostatním a který má být vzhledem k okolnostem dané situace spojen s případným rizikem konfliktu a z něj vyplývajícího oslabení i ohrožení nebo s jinou újmou. Sociální psychologie formuluje závěr, že k optimální sociální interakci a s ní souvisejícímu úspěšnému rozvoji společnosti dochází

¹²⁴ KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7th ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. 624 s. ISBN 0-13-083283-9.

¹²⁵ VOCILKA, M. *Vybrané stat z etopedie*. Most: RSVV, 1994. s. 91.

¹²⁶ PROCHÁZKOVÁ, M. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. 234 s. ISBN 80-85931-65-6.

¹²⁷ KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 29-38. ISBN 80-7187-022-6.

pouze za podmínky ádného chování nezpochybnitelné v tšiny jedinc podle stanovených sociálních norem. Za klí ovou p í inu problémového jednání lidí ozna uje nedostatek pochopení pro prosp ch a práva druhých, situace, kdy se lidé neum jí angažovat v zájmu ostatních.¹²⁸

Pokud takový problém existuje u dosp lých osob, je nutné položit i otázku adekvátnosti pé e spole nosti o u ení a rozvoj postoj empatie a pomoci okolí u d tí a mladistvých osob. Bierhoff íká, že prosociálním je chování, p i n mž jeden pomáhá druhému i druhým. Vztah mezi pomáhajícím a jedincem, jemuž je pomáháno ozna uje pojmy pomáhání, prosociální chování a altruismus. V obrazném komer ním vyjád ení lze konstatovat, že pomáhající investuje a druhá strana získává (inkasuje). Vztah pojm je dán rozsahem jejich rozdílné obecnosti. Pomáhání je všeobecné úsilí, prosociální chování je zam eno na zlepšení situace druhé osoby, u altruismu je jednání pomáhajícího motivováno vcít ním se do situace druhého a empatií. Obecn vzato však prosociální chování pramení bu ze snahy dosáhnout vlastního cíle (egoisticky motivované jednání založené na snaze zhodnotit vlastní investici) nebo ze snahy pomoci druhému (altruisticky motivované chování).

Pro diserta ní práci má význam upozorn ní Bierhoffa, že v závislosti na sociální situaci se dnešní altruista m že v pr b hu doby prom nit na apatického jedince.¹²⁹ Odkazuje p i tom na p ísp vek Lataného a Darleyho o zprost edkované apatii p íhlížejících. Nezasáhne-li ve prosp ch ob tí první p íhlížející, ostatní p íhlížející budou ve svém aktivním jednání mén motivovaní, posílí se u nich pasivita a odstup.¹³⁰ Lidé nejsou v takové situaci ochotni pomáhat druhým a hájit spole né zájmy. Pokud však první p íhlížející jedná aktivn s cílem pomoci, podpo í takové rozhodnutí i u ostatních.¹³¹ Negativní scéná e odevzdanosti a nezájmu mohou mít zhoubné d sledky nejen pro chování

¹²⁸ CLARKE, D. *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. New York: Taylor and Francis, 2003. s. 1-13. ISBN 0-415-22761-5.

¹²⁹ BIERHOFF, H. W. Prosociální chování. Sociální interakce a osobní vztahy. In HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. s. 332. ISBN 80-7367-092-5.

¹³⁰ LATANÉ, B., DARLEY, J. M. Bystander "apathy". *American Scientist*, 1969, vol. 57, no.2, pp. 244-268, 1969.

¹³¹ RUSHTON, J. P. *Altruism, socialization, and society*. New Jersey: Prentice Hall, 1980.

jednotlivých lidí, jejich skupin, atmosféru ve společnosti, ale zejména pro výchovu dětí a mladistvých s ohrožujícím potenciálem jejich budoucího individuálního problémového vývoje s negativními dopady na skupinové i globální sociální vztahy.

řešíme-li problematiku závadového chování lidí porušujícího sociální normy, které jsou nástrojem ochrany společnosti a zprostředkovaně (nebo jejich prostřednictvím) i individuálních zájmů, je pro nás významná i opačná otázka, proč si lidé pomáhají. Z pochopení principu prosociálního chování lze dovozovat i souvislosti kontrastního chování antisociálního. Vysvětlení důvodů mezilidského prosociálního chování lze spatřovat v několika rovinách. Jedná se o přístup biologický, individualistický, interpersonální a o princip sociálních systémů.¹³²

Biologický přístup k altruismu je založen na vrozených tendencích, na genetických predispozicích. Prosociální chování spíše zvyšovalo než snižovalo naději na reprodukci. Proto je výsledkem přirozeného výběru. Reprodukční úspěch jedince je v cíli jeho samého, ale též v cíli reprodukčního úspěchu jeho příbuzných (koeficient příbuznosti mezi sourozenci je 0,5). Proto jedinec upředností své geny i tak, že zvyšuje šance na přežití svých pokrevních bratrů a sester.¹³³ V rámci vztahů mezi nepříbuznými jedinci je altruismus vysvětlován normou reciprocity. Prosociální chování bude mít v průběhu přirozeného vývoje úspěch, pokud bude vzájemnost založena na nižší výši nákladů, než jaký je prospěch toho, komu je pomáháno. Jde o vzájemné poskytování a přijímání pomoci, jejichž frekvence vysoce korelují, tzn., že dle jsou souvztažné.¹³⁴ Reciprocitou je tedy pravidlo, že bychom se k lidem měli chovat tak, jak se oni chovají k nám. Reciprocita tak podporuje pozitivní reakce na vstřícná chování a negativní reakce na zavrženíhodná chování. O prosociální reciprocitě mluvíme, když jde o pomoc konanou s nadějí na vzájemné opatování. Reciprocitní altruismus bývá z důvodů rizika zneužití omezen na

¹³² BIERHOFF, H. W. Prosociální chování. Sociální interakce a osobní vztahy. In HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. s. 334-348. ISBN 80-7367-092-5.

¹³³ HAMILTON, W. D. The genetical evolution of social behavior. I. and II. *Journal of Theoretical Biology*, 1964, vol. 7, no. 1, pp. 1-52.

¹³⁴ JOHNSON, R. C., et al. Cross-cultural assessment of altruism and its correlates. *Personality and Individual Differences*, 1989, vol. 10, no. 8, pp. 855-868.

vysoký stupeň v ry mezi pomáhajícím a příjemcem pomoci, na stabilitě členství ve skupině, na stabilitě skupiny v úse a na vysoké míře uznání mezi členy skupiny.¹³⁵

Bez korektní predikce se nedá dlat náležitá primární prevence, bez primární prevence nemůže být budován integrovaný systém všech druhů prevence, bez systému prevence se nedá aspirovat na snížení úrovně kriminality a bez zvrácení nepříznivých trendů nebude mít občan pocit, že samosprávné a státní orgány dlatí co dlat mají. Dobrý systém prevence musí umět zasahovat včas a efektivně. Není žádný lepší způsob jak zjistit, kdo je sociálním selháním ohrožen a kdy je jím ohrožen, než jsou prediktivní studie. Také efektivní uplatňování alternativ k trestu odnětí svobody vyžaduje, aby ten, kdo trest ukládá, v dlat, u kterého pachatele má smysl ten či jiný typ trestu.

K orientaci mládeže v reálném životě a k formulaci jejích přístupů k chování v konkrétních situacích lze postupovat i podle kritéria vlastního vnímání. Nkteí odborníci uvádí, že záporné hodnocení postizujeme nadměrnému osobnímu sebevdomí, jež spoívá v chybném reálném sebepoznání, deklaraci přílišných jistot sobě samému i navenek okolnímu svtu, přeceňování vlastních a souasně doceňování cizích schopností a vlastností. Ve společenském životě je spojováno s nadázeností a autoritativností s vyvolávanou negativní reakcí sociálního okolí. Odmítavou odezvou prostědí pínášší i nízké sebevdomí, charakterizované pochybnostmi o svých schopnostech a vlastních silách. Takto zatížený jedinec se notoricky podceňuje, obává se zátěže, předpokládá vlastní selhání. Jde o tautologii, kdy obavy a nervozita přede m trvale snižují jeho výkonnost a naději na zvládnutí situací a stav jeho života. Trvalá plejáda a kumulace neúspěchů vedou k vytvoření notorického stavu komplexu méněcennosti s destruktivními vlivy a vzbami na celou jeho osobnost.

Naproti tomu přiměřené sebevdomí vyjaduje zformovanou, sociálně zralou osobnost, která má reálné ambice, která si vytyčuje přiměřené cíle, odpovídá plně zvolené i zadané úkoly a bezproblémově kooperuje s druhými. To je vyjaděno optimálním způsobem lidské komunikace, prosazování se navenek a akceptace okolím. Podle chování adolescentů vnímáme z hlediska společenské orientace a očekávaného respektování společenských norem majoritní společnosti i typy sebevdomí s přímou vazbou na předpoklad správnosti i závadovosti budoucích jednání. Adolescenty s přiměřeně zformovaným sebevdomím, kteí se dobře orientují v realitě svta, mají adekvátní identitu

¹³⁵ VOLAND, E. *Grundriss der Soziobiologie*. Stuttgart: Fisher, 1993.

a úspěšně fungují ve společenském dění. Mají přiměřenou sebedůvěru, dostatek sil a schopností, umí určovat svoje cíle, korigovat svoje chování a jsou samostatní. Lze u nich předpokládat úspěšné dokonění procesu socializace a celoživotní optimální zvládnutí životních situací. Adolescenty nevyzrálé – hledající, s prozatím ještě neustáleným, formující se sebepojetím. Nemají jasno v životních cílech, rozhodnutí pro nevyjasněnost odkládají, zvažují varianty, hledají cesty a jejich východiska, profilují se. Prozatím jsou orientováni spíše všeobecně, tendují k operativnosti a neurčitosti, jejich postoje a zájmy se vyhraní až v průběhu času. Pokud nebude narušen proces dospívání, stanou se s určitou časovou prodlevou platnými členy společnosti. Adolescenti s výraznou závislostí na autoritách jsou ti, u kterých převládá závislost v duchu dominance jiných. Jsou submisivní, poslušní, závislí, nesamostatní, spolehliví, odpovědní. Selhávají v situacích, kdy nemají k dispozici osvojené vzorce chování a musí rozhodovat sami. Obava pro jejich budoucí život je založena na možné přílišné konformitě a manipulovatelnosti. Adolescenti vyznačující se zmatením a nestabilitou jsou dezorientováni, s kolísajícím sebevědomím, s neuváženým jednáním, nedostatkem odpovědnosti, s převládající lehkomyšlností. Opakovaně nezvládají požadované sociální role, což je vyvoláno na stranu vrstevnických skupin s vlastními požadavky a hodnotami často protikladnými názorům majority. Neúspěchy kompenzují vzdorem, opozicí, nespokojeností, delikvencí, aktivní účastí na sociálně patologických jevech. V jejich případě existuje reálné nebezpečí trvalého si osvojení záporných scénářů chování a negativních postulátů. Uváděné problémy opakovaně souvisejí s problémy jejich výchozí společenské základny (úrovní rozumových schopností, kultivovanosti okolního prostředí, zatíženosti rodinného zázemí, povahovými determinantami apod.). Vedle předchozích excesů může dojít i k trvalým defektům ovlivňujícím celý průběh budoucího života.¹³⁶

Porušení nebo dodržení normy je ve společnosti sankcionováno, tzn. trestáno nebo oceňováno. Takový postup je motivován snahou celku přiměřeně jedince a jejich zájmová sdružení respektovat v praxi vytvořené vzorce postupů umožňující soužití pospolitosti. Trest má povahu výstrahy, odměna má povahu pobídky. Podle přirozenosti oekáváme postih při porušení norem, zaráží nás pochybnosti v případech jejich dodržování. Respektování norem vyžaduje ocenění, ocenění je pobídkou pro konkrétního jedince a

¹³⁶ TAXOVÁ, J. N které pedagogicko psychologické předpoklady ohrožení zdravého společenského vývoje dospívajících. In *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996. s. 53-69. ISBN 80-85981-22-X.

názorným vzorem pro jeho okolí. I akceptace sociálních norem však vyžaduje p im enost a proporcionalitu p i napl ování jejich ur ení a poslání. Sociologie tedy vnímá sankce jako konkrétní nástroje regulace chování uplat ované v systému sociální kontroly celku v í jeho p íslušník m. Sankce mají jako regulativy dvojí povahu, jsou negativní (trestající) povahy jako reakce na nežádoucí jednání, rovn ž tak i pozitivního (motiva ního) charakteru jako odezva na chování pro celek p ínosné a významné. Tento výklad však nekoresponduje s pojetím právním.

Standardním rozporem adolescence je nevyváženost mezi sekulární akcelerací pohlavního vývoje a sociální a psychickou nezralostí pro odpov dný sexuální intimní styk. Mladí lidé na základ své hormonáln podmín né sexuality a společenského promiskuitního pojetí intimního styku pokládají tyto aktivity za legitimní a neodmyslitelnou složku svého života.

1.4 Prevence kriminality

1.4.1 Obecná specifikace a základní principy preventivní politiky

Pojem prevence kriminality je obvykle chápán jako soubor aktivit vyvíjených státními, ve ejnoprávními, i soukromoprávními subjekty, bezprost edn sm ujících ke kontrole kriminality. Zapletal uvádí, že prevence kriminality p edstavuje pokus eliminovat trestnou innost ješt p ed jejím zapo etím nebo p ed jejím pokračováním. Do prevence kriminality tak náležejí veškeré aktivity sm ující k p edcházení páčání trestných in , k snižování jejich výskytu cestou zamezení páčání nebo neutralizací p í in a podmínek vzniku trestných in (kriminogenních faktor).¹³⁷ Pat í sem opat ení, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality, a již prost ednictvím omezení kriminogenních p íležitostí nebo p sobením na potenciální pachatele a ob ti trestných in .¹³⁸ Kvantitativní nár st a kvalitativní zm ny v oblasti kriminality a výskyt nových sociáln patologických jev po roce 1990 vyvolaly naléhavou pot ebu vytvo it nový systém prevence kriminality, založený na vyváženosti represe a prevence. Jak vyplývá

¹³⁷ Strategie prevence kriminality na léta 2008-2011. *Usnesení vlády R ze dne 15. íjna 2007 . 1150: Ke Strategii kriminality na léta 2008-2011* [online]. 2007, s. 1-36. [cit. 2008-1-10]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>>.

¹³⁸ ZAPLETAL, J., et al. *Prevence kriminality*. 2. p eprac. vyd. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2005. s. 8. ISBN 80-7251-200-5.

z výše uvedeného, základním cílem prevence kriminality je zejména snižování míry a závažnosti trestné innosti na jedné stran a na stran druhé zvyšování pocitu bezpečí občanů.¹³⁹ V tomto smru se vedle objektivního kritéria, kterým je stav, struktura a dynamiky kriminality uplatuje subjektivní kritérium, pod nž je možno pod adit bezpečnostní situaci ve stát i lokalit a její vnímání jednotlivými leny společnosti.

Lidský jedinec prochází od svého narození permanentním socializačním procesem, p i emž v rámci této geneze dochází k utvá ení jeho osobnostních charakteristik. V k do t í let je rozhodujícím obdobím pro vytvá ení osobní identity jedince. Ve v ku do dvanácti let je položen významný základ pro vnímání odpově dnosti jako hodnoty v život lovků. Sou asn dochází k vytvá ení a rozvoji sociálních vztahů. Období do osmnácti let (hranice je však vysoce individuální) je jedním z nejdynamičtějších, období v život lovků. Toto je charakterizováno snahami o vzdor vůči společnosti a jejím pravidlům, ale také touhou uplatnit se a najít osobní smysl svého života. V této vývojové etap je jedinec nejvíce ohrožen negativními společenskými jevy jako například vytvo ením závislosti na návykových látkách, šikanou, gamblerstvím i extremismem. V konfrontaci nároků kladených na mladého lovků na stran jedné a jeho připraveností t mto dostat na stran druhé je uložen zdroj astého sociálního selhávání. Ve shora uvedených souvislostech je nutno poukázat na další konsekvence dané problematiky, především pak to, že sou asná společnost klade na mladé jedince vysoké požadavky a sou asn před nimi rozprostírá velmi široké spektrum možností, ale i pékážek a omezení. Schopní jedinci krá í v tomto sv t rychle a dravě vp ed, využívajíce p itom možnosti, které se jim nabízejí a do jejichž vhodného a účelného používání byli zasvěceni svým rodinným zázemím a školní erudiicí. Motivování individuální úspěšností tohoto procesu rozvíjejí soubor ady sociálních i kulturních podmínek dovedností, jejichž prost ednictvím se rychle vzdalují t m, jimž jejich intelektové vybavení i sociální možnosti (zejména rodinné zázemí a vhodná výchova) takovýto rozvoj neumož ují. Reakcí této druhé skupiny mladých lidí na výše uvedenou

¹³⁹ *Prevence kriminality. Vyhodnocení účinnosti přijaté legislativy související se systémovým přístupem k péči o delikventní mládež. Výsledky připomínkového řízení.* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004_1/index.html>.

diferenciaci a rychlý vývoj lidské populace, jenž je spojen s permanentními anomickými procesy, je pak mnohdy reprezentované asociální i přímo antisociální jednání.¹⁴⁰

1.4.2 Stratifikace prevence kriminality

V rámci kriminální prevence se setkáváme s širokým spektrem preventivních aktivit, strategií, opatření a programů.¹⁴¹ Zoubková uvádí, že koeficienty kriminality mládeže se proplétají v tak husté síti vzájemně se podmínujících příčin, že proto, aby bylo možno vyvinout preventivní aktivity, jsou vypracovány analytické modely. Vypracována byla již řada typologií a analytických schémat. Nejpoužívanější jsou primární sekundární a terciární, vycházející z preventivního modelu medicíny. Kritériem pro rozlišení prevence kriminality na úrovni primární, sekundární nebo terciární je okruh adresátů nebo vývojové stadium kriminality¹⁴².

Účelem primární prevence je v případě autorem řešené problematiky pozitivní působení na co nejširší skupinu české populace zejména pak na formování vhodné hodnotové orientace těchto subjektů. Opatření jsou realizována jak v makrostruktuře, mezostruktuře tak i mikrostruktuře společnosti. Zahrnují výchovné, vzdělávací, osvětové a poradenské aktivity, přičemž zvláštní pozornost je věnována aktivitám zaměřeným na volný čas. Sekundární prevence se zabývá těmi rizikovými děleními a mladistvími, u nichž existují skutečnosti, které predikují ohrožení sociálně patologickými jevy. Jedná se zejména o drogovou závislost, záškoláctví, gamblerství, vandalismus i extremismus. Realizuje se především v mezostruktuře a mikrostruktuře společnosti. Při detekci problémových situací u mladých lidí zastává nezastupitelné místo škola. Preventivní opatření jsou zaměřena na rizikové faktory, které vznikají v sociálním prostředí v rámci širokého spektra vztahů mezi mladým jednotlivcem a společností. Terciární prevence je nástrojem předcházení kriminální, resp. viktimologické recidivy. Směřuje tedy v rámci mladých jedinců, kteří se již

¹⁴⁰ KUČERA, M. ml. Delikventní chování mládeže a společenská reakce na něj, jsou zásadní legislativní úprava v této oblasti. In KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 98. ISBN 978-80-7387-064-5.

¹⁴¹ DO KALOVÁ, K., BUREŠ, R. *Konference s mezinárodní účastí "Prevence kriminality: česká republika a mezinárodní perspektiva"* [online]. 2007-11-22 [cit. 2008-03-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/zpravy/2007/opk_kon1122d.html>.

¹⁴² ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminalita mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. s. 43. ISBN 80-7251-070-3.

dopustili trestné činnosti a v i t m, kteří se již v minulosti stali ob ěmi trestných ěn . Spo ívá v zajišt ění rychlé a kvalifikované odborné pomoci, jejímž prost ědnictvím bude do budoucna eliminována recidiva kriminality i sociáln ě negativního jednání a podporována resocializace krimináln ě narušených mladých osob. V této souvislosti je možno zmínit zejména vzd ělávání, pomoc p ěi získávání pracovního uplatn ění a rodinné poradenství.

Sociální prevence je primárn ě zam ěna na osobu pachatele a ur ění p ěin kriminality. Je orientována na proces socializace a sociální integrace a soust ěd na na d ěti s cílem dosáhnout nápravy negativních aspekt ů projevujících se v jejich chování p ěd tím, než se za nou dopoušt ět trestné činnosti. Sou asn ě se však zam ůje i na procesy probíhající ve spole nosti, které mohou mít na socializaci mladých lidí negativní vliv a zvyšují tak riziko, že se z t chto pozd ějí stanou pachatelé trestných ěn . Pokud se tak stane, má být vhodnými resocializa ními opat ěními vylou ěna jejich stigmatizace a dosaženo jejich op tovného za azení do spole nosti. Za tímto ů elem jsou využívána nejz n ějších opat ění, která z v tš í ěsti spadají do sféry sociální politiky, p ědevším opat ění zam ěná na rodinu, na výchovu a vzd ělávání, opat ění zdravotní apod. V rámci prevence situa ní je pozornost sm ěována k samotnému trestnému ěnu, který je považován za produkt motivace a p ěležitosti. Principiáln ě vychází z toho, že ur ěité druhy kriminality jsou páchány v ur ěitém ěase, na ur ěitých místech za jistých okolností. Podstatou situa ní prevence je tak snaha o detekci faktor ů umož Łujících nebo dokonce podporujících páchání trestné činnosti a jejich odstran ění, jenž ve svém d sledku vede ke snížení výskytu delikventního jednání.

V tš ěina odborník ů v rámci rozboru prevence kriminality uvád ěí, že jedním z nejd ěležit ějších aspekt ů funk ní preventivní politiky u p ědm ětné v kové skupiny je systematická kooperace kompetentních složek, která umož Łní rychlou a efektivní reakci na negativní jednání mladých jedinc ů. Zoubková uvád ěí, že mezi jednotlivými subjekty prevence kriminality mládeže je zcela nezbytná vzájemná koordinace. Na prevenci kriminality mládeže se z ů ast ůje celá ěada subjekt ů – jednak jako jednotlivci, jednak jako instituce. Priorita náleží rodin ě, škole, masm ědiím. Nositeli preventivních aktivit mohou být instituce státn ě, nap ě. instituce p ěsobící ve sf ěe sociální, policie, státn ě zastupitelství, soudy i nestátn ě nap ě. zájmová a politická sdružení ob ěan ů, církve, ob ěanské iniciativy, nadace aj. P ěi požadované pluralit ě subjekt ů však m ůže vyvstat problém realizace jednotlivými subjekty nezávisle na sob ě, bez spole něho cíle. Bez koordinace jednotlivých aktivit m ůže docházet k dublování, p ěkryvání a k ůžení ur ěitých aktivit na n kterých

úsecích a na jiných naopak k jejich naprosté absenci. Výsledná efektivita se pak nejen snižuje, ale nastávají i úinky nechtěné a kontraproduktivní. Mezi aktivitami ústředních (regionálních) orgánů státní správy a orgánů územní samosprávy je nezbytná vzájemná spolupráce.¹⁴³

1.5 Delikventní chování mládeže a společenské reakce na něj, současná legislativní úprava v této oblasti (zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

1.5.1 Obecná teoretická východiska současných právních úprav

Po přelomové změně společenských poměrů v roce 1989 se v Československu, resp. České republice v průběhu devadesátých let minulého století proměnila v oblasti kriminality mládeže podoba negativních trendů. Snižoval se průměrný věk pachatelů, objevovaly se nové druhy kriminality, ve kterých se vyskytují mladiství a deliktisté (deliktistická prostituce, drogová kriminalita, kriminalita spojená s patologickým hrástvím apod.). Častěji se stal výskyt forem spolupráce v kriminalitě mládeže, zejména častěji vytváření delikventních part, gangů a extremistických skupin. Tyto varovné charakteristiky spolu s rostoucí brutalitou mladých jedinců poukázaly nejen na závažnost tohoto sociálně patologického jevu, ale i na nutnost hledat nové formy intervencí v prevenci jevu i v resocializačně orientovaném procesu na zacházení s mladistvými a deliktistickými pachateli.

Shora uvedené skutečnosti vedly v řadách odborné veřejnosti k závěru, že mládež s ohledem na svá specifika vyžaduje v trestním procesu zvláštní způsob zacházení a právní teorie byl proto koncipován zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Na předložení citovaného zákona začala pracovat skupina odborníků pověřených tímto úkolem již v roce 1997 v rámci Komise pro rekodifikaci trestního práva hmotného a procesního ustavené při ministerstvu spravedlnosti. Vládní návrh zákona byl však s ohledem na rozdílné názory napříč spektrem parlamentních stran projednán a schválen Parlamentem České republiky až v roce 2003, přičemž účinnost nabyl dne 1.1.2004.

Základní teze uvedené právní úpravy jsou formulovány s využitím poznatků získaných komparativní analýzou zahraničních trestněprávních předpisů a zkušeností

¹⁴³ Zoubková, I. et. al. Kriminalita mládeže. I. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. s. 42. ISBN 80-7251-070-3

potvrzených provedenými kriminologickými výzkumy a navazují i na tradice prvního
eskoslovenského zákona o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb. Tento zákon
jednak komplexně upravil trestní odpovědnost mladistvých ve věku 14-18 let a
trestní právní následky jejich činů označených názvem provinění, jednak koncipoval ústřední a
zvláštní odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Obsahoval i řadu organizačních
norem vytvářejících specializovanou organizační soustavu soudnictví v trestních věcech
mládeže.¹⁴⁴ Podle citovaného zákona nebyly osoby, které v době činu nedovršily 14 let
v věku (nedospělé), trestně odpovědné. Bylo možno jim ukládat pouze výchovná a léčebná
opatření, která ukládal porušený soud a která byla u čínů spáchaných po dosažení
dvanáctého roku v věku povinná. Osoby, které v době činu dosáhly 14 let v věku, ale
nedokonalily 18 let (mladistvé), byly odpovědné, avšak s přihlédnutím k odchylkám, které
stanovil tento zákon. Nemohl-li však mladistvý pro značnou zaostalost v době činu
rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání, nebyl
trestně odpovědný. V rámci odsuzujícího výroku mohl soud upustit od potrestání, odsoudit
podmíněně (u trestu do 3 let odnětí svobody) nebo nepodmíněně. Trestem odnětí svobody
byl zvláštní trest „zavazování“, jehož sazba byla nižší než trestní sazby stanovené pro dospělá
pachatele a zpravidla nepřevyšovala 5 let. Vedle trestu nebo i na místo trestu soud mohl
uložit ochrannou výchovu nebo ochranný dozor. O činech mladistvých osob rozhodoval
senát mládeže nebo soudce mládeže. Pro úplnost nutno konstatovat, že do přijetí
citovaného zákona, platila v těchto věcech v mnoha ohledech přepracovaná úprava podle trestního
zákona rakouského z roku 1852, jejíž nedokonalosti byly zmírňovány jen doplňujícími
administrativními opatřeními. Na Slovensku pak platila pokrokovější úprava zásadně
ovlivněná úpravou maďarskou (zákony z roku 1908 a 1913) a fungovaly též zvláštní soudy
mládeže.

1.5.2 Základní principy a instituty soustavné právní úpravy

Stávající právní úprava je vymezena zejména z hlediska prevence protiprávní
činnosti mládeže, jež je skupinou, na kterou je třeba koncentrovat pozornost justice i
společnosti tak, aby každý z této skupiny, kdo se dopustil protiprávního jednání, ať již se
jedná o mladistvého nebo dítě mladší patnácti let, byl projednán podle zákona o soudnictví
ve věcech mládeže, podle svých sil a schopností přispěl k reparaci škody vzniklé jeho

¹⁴⁴ SOLA V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D. *Základy trestní odpovědnosti*. Přepřacované a doplněné vydání.
Praha: Orac, 2004. 454 s. ISBN: 80-86199-74-6.

protiprávním jednáním a bylo mu uloženo vhodné a přiměřené opatření. Systémovému přístupu odpovídá i možnost řešit při rozhodování trestních věcí mladistvých rovněž související otázky práva rodinného a sociálně-právní ochrany dětí. Při ukládání opatření podle předem tného zákona je nutno respektovat i národnostní, kulturní a náboženské tradice mladistvých, jakož i osob mladších patnácti let.

Důvodová zpráva k předem tné právní normě v obecné rovině uvádí, že ochrana společnosti před trestnou činností mládeže je nejlépe dosažitelná žádnou výchovou dětí mladších patnácti let a mladistvých, neboť lze dosáhnout především respektováním jejich potřeb a vytvářením vhodného sociálního zázemí pro jejich zdravý duševní, tělesný a sociální vývoj a společensky prospěšné uplatnění.¹⁴⁵ Právní úprava vychází z premisy, že každou trestní věc mladého jedince je nutno řešit individuálně se zřetelem na všechny okolnosti trestného činu, osobnost dospívajícího a jeho zdravotní stav, ale i potřeby poškozeného a zájmy jejich blízkého sociálního okolí s cílem obnovit narušené sociální a právní vztahy, při němž ve vhodných případech je třeba využít alternativních způsobů řešení trestních věcí. S určení minimálního věku pro trestní odpovědnost je spojena otázka speciálních zásad pro trestní odpovědnost osob, které sice překročily obecnou hranici trestní odpovědnosti, avšak nedosáhly ještě plné schopnosti rozpoznávací a úsudkové. Tyto osoby, označované zpravidla jako mladistvé (resp. obdobnými termíny v různých jazycích) se společně s dalšími delikventy staly vzhledem ke značnému věku jejich protiprávního jednání zejména od druhé poloviny devatenáctého století středem pozornosti odborníků zejména z oblasti sociologie, psychologie a kriminologie. Vytvoření speciální úpravy trestního práva ve vztahu k uvedené sociální skupině bylo jedním ze středních cílů pozitivistické školy trestního práva. Druhým pramenem reformních podnětů byla dle Sola praktická realizace zvláštního posuzování těchto osob zejména v právu anglickém a severoamerickém.¹⁴⁶ Tyto koncepce a pokusy, stanovící zvláštní zásady odpovědnosti nedospělých osob, byly spojeny s reformními podněty procesního charakteru na ustanovení zvláštních orgánů pro řízení proti osobám mladistvým (soudy mládeže), které by postupovaly podle zvláštních zásad, aby vyloučily nebezpečí mravní úhony a stigmatizace, která by mohla pro mladistvého nebo dítě vyplýnout z klasického způsobu

¹⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁶ SOLA V., FENYK, J., ČÍSAŘOVÁ D. *Základy trestní odpovědnosti*. Přepřelované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2004. 454 s. ISBN: 80-86199-74-6.

ízení a souasn se pokusily již v pr b hu trestního ízení na n p sobit výchovn . To je i akceptovaným mezinárodním standardem, nebo lánek 40 Úmluvy OSN o právech dít te (UN Convention on the Rights of the Child) požaduje, aby se s každým dít em, které je obvin no, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva zacházelo zp sobem, který rozvíjí smysl dít te pro d stojnost a est, který znovu posiluje úctu dít te k lidským práv m a základním svobodám jiných a bere ohled na v k dít te, na pot ebu podpory jeho reintegrace a p íjeti konstruktivní role ve spole nosti.¹⁴⁷

P edm tný zákon rozlišuje protiprávní iny mládeže v závislosti na tom, zda se takového inu, který je vymezen ve zvláštní ásti trestního zákona, dopustil mladistvý nebo dít mladší patnácti let. Vzhledem k charakteru a specifické povaze delikventních projev mládeže a nutnosti na n adekvátním zp sobem reagovat jsou v systému soudnictví nad mládeží ešeny dv kategorie soudn projednávaných in . Jedná se o provin ní u mladistvých a iny jinak trestné, jichž se dopustilo trestn neodp dné dít nebo trestn neodp dný mladistvý. Osoby, které nedosáhly ur ítého v ku, nemohou být pln odpov dné pro nedostatek náležitého stupn zp sobilosti rozpoznávací a ur ovací. Tyto osoby jsou zákonem stav ny na rove osobám nep í etným pro duševní poruchu nebo bývá jejich trestní odpov dnost posuzována odchyln a bývají jim ukládána zvláštní p im ená výchovná opat ení. Zákonodárce zde vychází z domn ky, že osoby, které nedosáhly ur ítého v ku, nemají plnou schopnost rozpoznávací nebo ur ovací, takže by tu trest nebyl p im ený, vedle toho pak se uplat uje poznatek, že vývoj takových osob není ještě ukon en, takže mají v tší nad ji na úsp ch opat ení výchovná, která mohou podle okolností trest zcela nahradit. Pot ebný v k je podobn jako p í etnost podmínkou viny. Dít , které v dob spáchání inu nedovršilo patnáctý rok svého v ku tedy není podle sou asné právní úpravy trestn odpov dné. To však v žádném p ípad neznamená, že spole nost nemá právní instrumenty, kterými m že na jeho protiprávní jednání reagovat. Z díkce § 93 odst. 1 zákona o soudnictví ve v cech mládeže vyplývá, že dopustí-li se dít mladší patnácti let inu jinak trestného, m že mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základ výsledk p edchozího pedagogicko-psychologického vyšet ení, dohled proba ního ú edníka, za azení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného

¹⁴⁷ HAMILTON, C., HARVEY, R. Role statistiky a ve ejného mín ní v procesu implementace mezinárodních standard soudnictví ve v cech mládeže. [online]. In The United Nations - HEUNI, Helsinki, Finland. *Kriminalita a trestní justice : Vybrané studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. s. 77-139. [cit 2007-12-11] Dostupné z <<http://www.ok.cz/iksp/docs/337.pdf>>. ISBN 978-80-7338-062-5.

programu ve středisku výchovné péče a ochrannou výchovu. Ve vztahu k dětem mladším patnácti let a ve vztahu k trestně neodpovědným mladistvým, kteří spáchali in jinak trestný, vymezují ustanovení § 93 odst. 2 a § 93 odst. 3 specifickým způsobem zákonné předpoklady pro obligatorní a fakultativní uložení ochranné výchovy v řízení podle hlavy této zákona . 218/2003 Sb. Obligatorně musí soud pro mládež uložit ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo in, za n jž trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání inu dovršilo dvanáctý rok věku a je mladší než patnáct let. Fakultativně může soud pro mládež uložit ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnácti let (a to i mladšímu než dvanáct let), odvoduje-li to povaha spáchaného inu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Vždy je však nutno sledovat účel a cíl tohoto zákona podle § 1 odst. 2, jímž je zamezení kriminality mládeže pozitivními výchovnými metodami.

Systémovému přístupu odpovídá i možnost řešit při rozhodování o skutečích spáchaných dělech rovněž související otázky práva rodinného a sociálně-právní ochrany dítěte. Proti dítěti, které se dopustilo inu jinak trestného, lze použít opatření potěbná k jeho nápravě, výchově i ochraně. Tato opatření ukládá soud mládeže, nikoli však v trestním, ale v občanském soudním řízení, a to buď podle tohoto zákona nebo podle zákona o rodině v návaznosti na zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. Takové opatření pak jsou aspoň z bezpečnostního hlediska ochranou společnosti před případným dalším protiprávním jednáním dítěte pachatele. U pachatelů z této kategorie je tedy stanoven specifický právní režim, který neumožní této skupině pachatelů uložení výkonu trestu odnětí svobody, jež by ve svém důsledku negativně přispěl na formování sociálně žádoucích vzorců chování. Izolace jedince ve specifických podmínkách prizonizace, které se výrazně odlišují od reálného života mimo vězení, je sama o sobě vážnou překážkou reintegrace odsouzeného do společnosti. Absolvování výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje adaptaci na život ve vězeňském prostředí. Adaptace v tomto smyslu znamená interiorizaci subkulturních norem a pravidel značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových, z hlediska pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potěbného k životu mimo vězení. Výše uvedená adaptace jedince pak způsobuje vyšší pravděpodobnost recidivy kriminálního chování. Matoušek s Kroftovou ve shodě s většinou autorů v této souvislosti konstatují, že umístění ve vězení je drastická změna, jež může vyvolat vážnou psychickou poruchu. Úvědomění má samozřejmě větší vliv na dospívajícího než na dospělého. Dospívající ve vězení prožívá o větší vliv, které

k dozrání potěbuje. Na druhé straně je vystaven mnoha vlivům, jež jeho osobnost deformují.¹⁴⁸

Zásadní otázkou s níž se musí zákonodárce v kontextu uvedených skutečností vyrovnat, je tedy otázka určení veku pachatele, který má být vzhledem k věku odchýlen posuzován. Právní teorie v těchto konsekvencích rozlišuje dvě antagonistické metody. První spoívá v určení jednotné věkové hranice, druhá, v věkovou hranici vymezuje flexibilní v rámci určitého věku. Pro toto druhé hledisko hovoří poznatek, že vývoj jednotlivce a získávání potřebných schopností pro odpovědnost je individuálně velmi různý, takže rigidně stanovená věková hranice nevystihuje specifika konkrétního případu. Na druhé straně ovšem nutno konstatovat, že zcela obecné určení by stavlo soudy před příliš obtížné posuzování a vyvolávalo by nebezpečí nejednotného rozhodování. Proto již starší právní úpravy stanoví alespoň minimální věk trestní odpovědnosti, a to zpravidla velmi nízký. Otázka stanovení věkové hranice trestní odpovědnosti je tak již tradičně předmětem bouřlivých diskusí a polemik, a to nejen mezi odbornou a laickou veřejností, ale i napříč spektrem politických uskupení.

Komplexnější než v jiných právních předpisech jsou v zákoně definovány zásady právní úpravy, které vycházejí z principu, že veškeré instituty, postupy a prostředky upravené zákonem o odpovědnosti mládeže a o soudnictví ve věcech mládeže je třeba využívat k obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a k prevenci zločinnosti. V rámci řešení konkrétních věcí je pak třeba především reflektovat skutečnost, že mladí lidé, kteří se dopouští trestné zločinnosti, potřebují nejen dohled a vedení k životu v souladu se zákonem, ale vzhledem ke své specifčnosti, úrovni vývoje a stupni zralosti také poradenství a pomoc. Rovněž je zakotvena zásada, že pokud tento zákon neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepokročil osmnáctý rok věku obecných předpisů, čímž je subsidiárně stanovena podmínka platnosti trestního zákona a trestního řádu, ale i zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů. Zákonem o soudnictví ve věcech mládeže byly rovněž vymezeny některé důležité pojmy, a to protiprávní jednání, mládež, mladistvý, dítě mladší patnácti let, opatření podle tohoto zákona, orgány jiné podle tohoto zákona, soud mládeže

¹⁴⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 163. ISBN 80-7178-771-X.

a obecný soud. Pokud jde o další termíny odkazuje zákon na jejich výklad v trestním řádu. Zákon dále stanoví, že soudnictví v trestních věcech mladistvých a ve věcech posuzování jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let vykonávají speciální soudy mládeže, přičemž jejich funkci plní specializované senáty a samosoudci obecných soudů. U soudů, kde jich je více, vytvoří zvláštní oddělení soudu. Soudem pro mládež je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Soudci, státní zástupci, úředníci probační a mediální služby působící v trestních věcech mladistvých by měli být vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností, souhlas jim musí být poskytnuta speciální odborná příprava v zacházení s mládeží.

1.6. Systém včasné intervence

1.6.1 Úvod do problematiky

Problematika kriminality dětí a mladistvých je trvalým právním, etickým, kriminologickým, sociologickým a psychologickým tématem, do nějž je vkládáno značné množství vědeckého úsilí a z kterého se odvíjejí nové teoretické koncepce s využitím do tvorby právních norem *de lege ferenda*. V rámci vývoje lidského individua dochází v mládí k psychologické a sociální formaci, přičemž zejména v tomto období geneze vzniká nebezpečí, že vlivem různých faktorů může dojít k psychickým, sociálním a mravním deformacím, které posléze determinují budoucí delikventní dráhu jedince. Nepochybným zájmem vyspělé demokratické společnosti, rodiny ohroženého dítěte i dítěte samotného je možnost včas detekovat negativní aspekty směřující k delikventnímu chování mladého jedince a včas na ně reagovat vhodně zvolenými a dostatečně účinnými a sofistikovanými postupy příslušných institucí.¹⁴⁹ Čím pozdější zásah je, tím méně je účinný a tím spíše už dospívající navázal takové vztahy, resp. přijal takové hodnoty, které se s nekriminální životní dráhou sloučit nedají. Škody, jež společnost vznikají v souvislosti s kriminalitou jejich členů jsou velmi vysoké.¹⁵⁰ Bezprostřední újmou na

¹⁴⁹ *Prevence mládežní kriminality a ohrožené mládeže. Pohled slibných strategií a programů z celého světa*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. s. 36-37. ISBN 80-7338-050-1.

¹⁵⁰ MALÍKOVÁ, J. *Seminář „Hodnocení systému péče o ohrožené děti a „Systém včasné intervence“* [online]. 2008-02-22 [cit. 2008-03-15]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=86841

majetcích, zdraví a životech je sama trestnáinnost. Další škody pak vznikají financováním rozsáhlého vyšetřovacího a represivního aparátu státu, výkonu trestu odnětí svobody, resp. u deliktů pachatelů platbami za výkon ústavní a ochranné výchovy, alternativy k trestu odnětí svobody, resocializační programy a jiné druhy sociálních služeb.

Predikce delikventního chování je principiálně obtížná proto, že chování je komplexně determinovaný jev, který má zejména v období dospívání a dospívání relativně nízkou stabilitu. V průběhu dospívání se mohou změnit obecné temperamentové charakteristiky individua, osobnostní rysy i jednotlivé postoje. Monitoring kriminálních kariér delikventně se chovajících mladistvých ukazuje, že pouze jistá část z nich se už v dospívání chovala takovým způsobem, podle kterého se dalo předvídat, že budou mít i později potíže s akceptací a dodržováním společenských norem. U zbývajících částí mladých lidí dojde k projevům antisociálního chování znenadání. Sklony u kterých jedinců k delikventnímu jednání jsou po dlouhou dobu latentní, nebo – jak již bylo výše uvedeno, významný vliv na vznik delikventního chování mají vnější okolnosti (disfunkční rodinné zázemí, působení party). U některých mladých lidí se tak dítající dispozice k delikventnímu jednání nemusí vůbec projevit, protože nejsou vystaveni vlivům, jež by je aktivovaly. Dlouhodobá pozornost při iných a podmínkách vzniku, rozvoje a sledků kriminality mladých lidí je tak dána řadou skutečností, z nichž je dle názoru autora nejzásadnější ta, která poukazuje na reálný předpoklad možné pozitivní změny osobnosti pachatelů z řad mládeže při vhodně volené resocializační a reedukační strategii. V tomto smyslu je zejména v zahraničí, stále více uplatňován přístup, který je v anglosaské literatuře vyjadřován termínem Restorative Justice – obnovující justice.

Restorativní justice lze chápat jako soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky trestnéinnosti lidských jedinců.¹⁵¹ Tato koncepce vychází z premisy, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce ani společnosti. Jde o takové pojetí trestní justice, ve kterém jsou hojně zastoupeny prvky zdrazňující práva obětí a jejich ochranu, mimosoudní projednávání trestních věcí, aj.¹⁵² Snahy o vytvoření

¹⁵¹ VÁLKOVÁ, H. Restorativní justice-spravedlnost. In HENDRYCH, D., et al. *Právníký slovník*. 2. rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 837-838. ISBN 80-7179-740-5.

¹⁵² HYKOVÁ, K. Trestní soudnictví nad mládeží a probační a mediační služba. In VELEMÍNSKÝ, M. sr., STUDENOVSKÝ, P. *Rukov pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dítí a mládeže*. eské Budjovice: Jihoeská univerzita v eských Budjovicích, Zdravotní sociální fakulta, 2008. s. 89. ISBN 978-80-7394-064-5.

restorativní justice vycházejí z názoru, že tradiční trestní právní koncepce vyerpaly své možnosti a nejsou schopny zabránit růstu kriminality ani řešit narůstající problémy trestní justice, jako jsou enormní zatížení soudů, nízká účinnost ukládaných trestů, nedostatečná ochrana obětí aj. Restorativní justice tak představuje určitý paralelní systém, působící vedle klasické trestní justice, resp. systém v mnoha směrech trestní justici doplňující. Tato teoretická koncepce považuje trestný čin za závažnou sociální událost, která se úzce dotýká nejen pachatele a oběti, ale také komunity, v jejímž rámci ke spáchání trestného činu došlo. Cílem je hledat komplexní, vyvážené a účinné řešení a zahrnout do něj pachatele (jeho závazky a povinnosti), oběť (její práva a potřeby) a komunitu (angažovat zástupce komunity při řešení trestného činu z hlediska ochrany a prevence před další trestnou činností). V tomto procesu nejsou účinné pouze justiční a sociální instituce, svoji nezastupitelnou roli mají i nevládní a charitativní organizace, zdravotnická zařízení a školské instituce. Primárním cílem tohoto procesu je resocializace pachatele, náhrada způsobené škody, jakož i snaha zamezit recidivě. Pachateli se tak vytvoří podmínky pro návrat do řádného společenského života, při němž soustředěná bude minimalizována jeho stigmatizace. V rámci tohoto procesu představá být pachatel pouhým objektem trestního řízení, ale stává se subjektem plně odpovědným za své činy, za svoji nápravu, za poskytnutí odpovídající satisfakce tím, jímž svým jednáním způsobil újmu i za svoji další životní perspektivu.

Restorativní justice tedy představuje proces při kterém se všechny strany mající účast na určitém trestném činu, setkávají společně za účelem kolektivního posouzení, jak vyřešit negativní následky trestného činu a jeho budoucí důsledky. Stranami, které se účastní procesu, při kterém jsou aplikovány principy restorativní justice, jsou především pachatel trestného činu a poškozený. Do projednávání mohou být dále zahrnuti rodiny pachatele a rodiny oběti i další osoby patřící ke komunitě, ke které pachatel nebo oběť patří a které byly trestným činem nějak dotčeny, a to zejména pokud jde o předcházení podobnému trestnému jednání. V restorativní justici je pojem komunita chápán velmi široce. Komunita v tomto smyslu není a priori určený okruh osob, její vymezení vyplývá z povahy a individuálních specifíků projednávaného deliktu. Pachatel i oběť jsou příslušníky komunity na několika úrovních. Jedná se o komunity založené například na osobních vztazích (rodina, přátelé, sousedé), na územní organizaci (obec i kraj v nichž pachatel a oběť žijí), na sociální příslušnosti (podle profesí, vzdělání, pracovního zařazení). Aby byl takovýto

postup v praxi realizovatelný je nutné vytvořit systém umožňující vzájemnou interakci jednotlivých složek působících v oblasti trestního řízení a dalších subjektů a v jeho rámci zcela přesně vymezit jejich kompetence.¹⁵³

Výše uvedený projekt v obecné rovině vychází ze směrnice OSN pro prevenci kriminality (UN Guidelines for Crime Prevention) přijaté v roce 2002. Tato směrnice stanoví základní principy na kterých by měla být založena kvalitní prevence kriminality a specifikuje strategie a postupy, které mohou být použity k vybudování bezpečnějších komunit. Za klíčový princip zakotvený v této směrnici, jenž je obecným teoretickým východiskem i pro Systém včasné intervence lze označit premisu stanovící, že prevence kriminality by měla být integrovaná napříč všemi sociálními a ekonomickými koncepcemi a programy, v etn oblastech zaměstnanosti, vzdělávání, zdravotnictví, justice a sociálních služeb. V konkrétní rovině by se tato integrace měla projevit v partnerství a spolupráci mezi státními institucemi a ministerstvy, komunálními a nevládními organizacemi, podnikatelským sektorem a občanskou společností. Strategie a opatření by měly být založeny na hluboké znalosti příčin kriminality a efektivních postupů. K zajištění implementace a udržitelnosti strategie je třeba zcela jednoznačně rozdělení kompetencí mezi jednotlivými subjekty za souhlasného stanovení jejich odpovědnosti, jakož i zabezpečení financování projektu. V obecné rovině jsou využívány i poznatky získané například Mezinárodního centra pro prevenci kriminality (ICPC), jenž je mezinárodním fórem pro diskusi, výměnu zkušeností a znalostí mezi vládami, orgány místní samosprávy, státními úřady, odbornými institucemi a nevládními organizacemi a pomáhá státům a městům při zvyšování veřejné bezpečnosti a snižování kriminality a násilí zaváděním účinných a udržitelných preventivních koncepcí, strategií a opatření do praxe.

Potřebnost předemtného projektu je mimo jiné zřejmá ze zprávy Centra pro trestní justici v Kentu, z níž vyplývá alarmující závěr, že v členských státech Evropské unie došlo v období konce devadesátých let a na počátku nového tisíciletí k nárůstu míry násilí mezi mládeží, když tento druh kriminality je jedním nejfrekventovanějších a společensky nejvíce nebezpečných. Tento nárůst je popisován celou řadou základních faktorů. Jedná se o aspekty ekonomické, politické, sociální, kulturní a faktory související s prostředím, které se vzájemně ovlivňují a často nepřekrývají. Programy realizované v jednotlivých

¹⁵³ VÁLKOVÁ, H., ŠÁMAL, P., SOTOLÁ, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva [online]. In *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 16-28 [cit. 2007-12-16]. Dostupný <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>. ISBN 80-7338-021-8.

lenských státech tak musí být na jedné straně zaměřeny na prevenci násilné kriminality mezi mladými lidmi prostřednictvím řešení příčin (environmentálních, ekonomických, sociálních, rodinných a individuálních). Současně však musí úřady reagovat na trestnou činnost jakmile k ní dojde, ve smyslu jejího odhalení a dalšího vhodného postupu. Vhodným postupem je v této souvislosti třeba chápat takový postup, který maximalizuje pravděpodobnost, že jakmile bude dlužný pachatel jednou dopaden, v trestné činnosti nebude pokračovat a současně se zdrží dalšího delikventního jednání jiného charakteru.

Co se týká spolupráce policie s občanskou společností, tato je v západoevropských zemích uskutečňována především na principech tzv. Community policing. Tento termín vyjadřuje myšlenku, podle níž je policie institucí, jež plně reflektuje potřeby a požadavky občanské společnosti a současně zakotvuje partnerství mezi vládními a nevládními institucemi na úseku ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti, a také na úseku prevence kriminality.¹⁵⁴

Policie ve smyslu tohoto konceptu plní úkoly podle aktuálních potřeb občanské společnosti a ve spolupráci s komunitou. Dále je zdůrazněna zásada územní odpovědnosti jednotlivých policistů, na které jsou kladeny vysoké požadavky týkající se především místní a osobní znalosti lokality. Snahou je získat důvěru občanů k policii a zvýšit pocit jejich bezpečí.¹⁵⁵ V rámci této koncepce je současně kladen důraz na vytváření integrovaných systémů založených na kooperaci státní a obecní policie, lokálních samosprávných úřadů, záchranných služeb a probační služby. Zapletal uvádí, že z dlouhodobých zahraničních zkušeností vyplývá, že aplikace konceptu community policing ve svém důsledku v dané lokalitě vždy přispívá ke snížení kriminality i vyšší spokojenosti se službou policie.¹⁵⁶

¹⁵⁴ VESELÁ, M. *Community policing* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/community.html>>.

¹⁵⁵ BRÁZDA, J. Zavádění projektu Community policing do praxe Policie České republiky. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007, .1, s. 23-28. ISSN 1801-8211.

¹⁵⁶ ZAPLETAL, J., et al. *Prevence kriminality*. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. s. 108. ISBN 80-7251-200-5.

1.6.2 Multidimenzionální koncepce systému

Projekt je v obecné rovině založen na těchto pilířích. Prvním z nich je vytvoření metodické spolupráce mezi ústavními institucemi. To v praktické rovině předpokládá zejména zakotvení podmínek pro koordinované řešení delikvence dle tíže mezi všemi zainteresovanými složkami: orgány sociálně-právní ochrany dle tíže (dále také jen „OSPOD“), Policií ČR, justičními orgány, probační a mediační službou, obecní policií, úřady práce, zdravotnickými zařízeními, školami a školskými zařízeními a nestátními neziskovými organizacemi, které umožní efektivní práci s klientem, jeho rodinou a prostředím ve kterém žije. V obecné rovině jde o specifikaci úlohy jednotlivých ústavních subjektů v interdisciplinárním týmu, o přijetí všeobecného konsenzu týkajícího se akceptace cílů, pro něž je systém vytvářen, o optimalizaci pracovních procesů všech ústavních subjektů, jakož i změnu subjektivních postojů jednotlivých pracovníků ke spolupráci s pracovníky jiných oborů. Primárním institutem pro partnerskou spolupráci všech ústavních subjektů je tzv. Tým pro mládež, který je ústavní na základě souhlasného prohlášení představitelů všech zapojených institucí v dané lokalitě.¹⁵⁷ Druhým pilířem je vytvoření jednotného informačního prostředí, které umožní předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi ústavníky Systému v asné intervenci a zjednodušení administrativních procesů. Vytvoření tohoto pilíře je podmínkou existencí kvalitního legislativně-materiálního rámce. V první řadě se jedná o materiální a technické instituty, které umožní tok informací, dále pak o právní rámec, který sdílení informací legalizuje. Dále je nutné zabezpečit přístupnost resortních databází, v nichž jsou obsaženy informace, jejichž využití jinými resorty by vedlo k výraznému z kvalitní práce s klientem, samozřejmě za souhlasné garance ochrany osobních údajů v mezích platné legislativní úpravy.¹⁵⁸

Těmito pilíři jsou pak konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy delikventa. Jeho obsah je závislý na místních podmínkách (personálních a

¹⁵⁷ *Dětští a mládežní delikventi. Systém v asné intervenci a Týmy pro mládež. Závazná metodika Systému v asné intervenci a Týmu pro mládež pro rok 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-12]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi.html>>.

¹⁵⁸ *Prevence kriminality. Vyhodnocení úlohy ústavního prostředí v asné intervenci a Týmu pro mládež. Výsledky z průzkumu veřejného mínění* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004_1/index.html>.

materiálně technických) a na iniciativě a schopnosti lokálních občanských subjektů poskytovat doplňkové služby. Tento pilíř je v konkrétní rovině zatím nejméně rozpracován.

V tomto směru bude při koncipování tohoto pilíře vhodné vstřícně využít poznatky a zkušenosti v Anglii a Walesu, tedy v zemích s vyspělou právní kulturou, kde již řadu let funguje systém, jehož prvotním cílem je odklon mladých lidí od delikventního jednání, optimalizace reintegračních procesů a znovuoobnovení sociálních vazeb dítěte pomocí vhodné, dostatečně rychlé a efektivní reakce institucí, do jejichž působnosti spadá péče o rizikové, ohrožené a delikventní děti. Výsledky těchto projektů jsou pravidelně prezentovány na mezinárodních konferencích, konkrétně ve shora uvedeném případě na 11. Kongresu OSN o prevenci kriminality a trestní justice konaném v Bangkoku v roce 2005.¹⁵⁹

Ve výše uvedených zemích mají orgány místní samosprávy za úkol vytvářet preventivní strategie pro děti ve věku 8 až 13 let a realizovat opatření na pomoc ohroženým dětem. Místní samospráva zřizuje Tým pro kriminalitu mládeže (Youth Offending Team). Dozor nad těmito týmy vykonává Rada pro soudnictví nad mládeží (Youth Justice Board, YJB), která nese odpovědnost za snižování kriminality mládeže prostřednictvím rozvoje opatření alternativních trestů odnětí svobody a posílených reintegračních a podpůrných programů. Patří mezi ně odklonné programy řešící základní životní problémy mladých lidí, jako jsou tzv. „Panely pro inkluzi a podporu mládeže“ (YISP). Panely pro inkluzi a podporu mládeže jsou plánovací skupiny složené ze zástupců více institucí, které jsou zaměřeny na děti ve věku 8 až 13 let a jejich rodiny. V panelech působí dle lokálních specifik zástupci místních institucí, jako jsou týmy pro kriminalitu mládeže, policie, škol, zdravotnické a sociální instituce. Děti jsou do programu vybírány na základě míry jejich ohrožení, předchozího rizikového i kriminálního jednání, jakož i doporučení nejméně dvou institucí, že v daném případě existuje potřeba pomoci. Provádí se komplexní vyhodnocení na jehož základě je připraven integrovaný plán podpory (Integrated Support Plan) na 3 až 6 měsíců, který má identifikovat potřeby dítěte a rodiny a je odsouhlasen dítětem, jeho rodinou a příslušným pracovníkem. Plán je poté v pravidelných intervalech revidován a je zjišťována účinnost realizovaných opatření.

¹⁵⁹ *Prevence mládežní kriminality a ohrožené mládeže. Pohled na slibné strategie a programy z celého světa.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. s. 127-129. ISBN 80-7338-050-1.

Pomoc sm ůje nejen v í konkrétnímu jedinci, ale m ůže být poskytnuta i jeho rodin . Spo ívá zejména v umožn ní p ístupu ke standardním sociálním službám, p í emž sou asn jsou realizována skupinová sezení, výlety a workshopy.

Systém v asné intervence byl od roku 2000 v lokálních podmínkách ov ůván v Ostrav a to s pozitivními výsledky.¹⁶⁰ V tomto sm ru je však nutno konstatovat, že n které programy, a jsou úsp ůn realizovány v rámci pilotního ov ůvání, nevykazují po svém plošném (lokálním í celostátním) zavedení o ekávaných výsledk . Jedná se p edevším o skute nost, že projekty mohou dob e fungovat ve specifických a kontrolovaných podmínkách pilotních test , ovšem jsou-li uplatn ny v širším rozsahu, výsledky mohou být z rozli ných d vod neuspokojivé. Dalším významným faktorem od n hož se odvíjí úsp ůnost projektu je vždy personální prvek, když je nepochybné, že kvalita programu odráží schopnosti a motivovanost osob odpov dných za jeho realizaci. V neposlední ad je pak nutno zd raznit, že n které projekty jsou úsp ůn aplikovány v jedné oblasti, neda í se je však úsp ůn p evést do jiné sféry společenského života. Z tohoto d vod u je nutné p edm tnou koncepci, i p es její shora uvedenou díl í úsp ůnost podrobit d sledné komplexní analýze a to jak z hlediska obecného právního rámce, tak i konkrétních aspekt ů na tento právní režim navazujících.

1.6.3 Projekty prevence kriminality realizované v eské republice

Projekt Systému v asné intervence není jediným projektem realizovaným v eské republice. Po p elomové zm n společenských pom r byla v souladu s koncepcemi restorativní justice vytvo ena ada program ů (a již zam ených na d tí, mladistvé nebo dosp lé pachatele), které m ly v obecné rovin za cíl snížení kriminality, odstran ní rizikových faktor ů a obnovení narušených sociálních vazeb. Mezi nejvýznamn ější, které sou asn ovlivnily koncepci Systému v asné intervence pat í program Partnerství a projekt ob anského sdružení Halt. V následující ásti textu autor tyto projekty stru n charakterizuje a demonstruje tak genezi od pom rn ůzce zam ených koncepcí ke vzniku multidimenzionálního Systému v asné intervence, založeného na komplexní spolupráci orgán ů inných v trestním ízení, správních orgán ů , obecní policie a Proba ní a media ní služby.

¹⁶⁰ MITLOHNER, M. Selhávající výchovné prost edí z hlediska práva. In *Riziková mládež v sou asné společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 92. ISBN 80-7041-044-2.

Jednotlivé projekty vycházejí z tzv. doktríny prevence kriminality, která se v naší zemi etablovala v pr b hu devadesátých let minulého století a je založena na n kolika základních prvcích. Preventivní aktivity vycházejí z výsledk kriminologických výzkum a bezpe nostních analýz na místní a celostátní úrovni. Administrativní zásahy z centra se minimalizují, p i emž centrální orgány poskytují místním orgán m zpravidla pouze metodické vedení, informace a áste nou ekonomickou podporou. T žišt preventivních aktivit se tak p enáší na místní úrove , když jsou analyzována a respektována lokální specifika. D ležitě je i to, že mezi orgány centrálními a místními neexistují vztahy pod ízenosti a nad ízenosti. D raz je rovn ž kladen na odbornou p ipravenost realizátor program .

Program Partnerství je variantou programu na místní úrovni, jehož podstatou je úzká partnerská spolupráce Policie R s orgány místní správy p i komplexním ešení díl ích jev kriminality, v p íprav a realizaci cílových opat ení.^{161,162} Tento program má reagovat na aktuální negativní vývoj trestné innosti v konkrétních lokalitách kraje nebo m sta, zavedením opat ení, která budou minimalizovat místní kriminogenní podmínky, zvyšovat možnost odhalení pachatele a snižovat potenciální zisky z trestné innosti. T žišt metod p edcházení trestné innosti spo ívá zejména v situa ní prevenci.¹⁶³ Vychází z myšlenky, že statistické zpracování dat neumož uje podrobn jší pohled na menší lokality, ulice, parky, nákupní zóny, kde m že docházet k výrazn vyššímu výskytu trestné innosti. Vyhledávat a doporu ovat takovéto rizikové lokality však m že Policie R v rámci každodenní praxe. Z tohoto dvodu je mimo ádn d ležitě vytvo it informa ní toky mezi policií a komunitou (p edstaviteli obcí, m st, kraj a dalšími subjekty) p i ochran ve ejného po ádku, bezpe nosti a prevenci kriminality. Základním p edpokladem programu je analytická, signaliza ní a iniciativní role Policie R. Program vychází ze

¹⁶¹ *Prevence kriminality : Program Partnerství 2006* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2008-02-19]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/prevence/formular/index.html#06>>.

¹⁶² *Prevence kriminality : Program Partnerství 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2008-02-19]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/formular/index.html>>.

¹⁶³ KU ERA, M. Možnosti ú inné prevence kriminality mládeže. In VELEMÍNSKÝ, M. sr., STUDENOVSKÝ, P. *Rukov pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky d tí a mládeže*. eské Bud jovice: Jiho eská univerzita v eských Bud jovicích, Zdravotn sociální fakulta, 2008. s. 54-71. ISBN 978-80-7394-064-5.

skutečnosti, že policie má neúplnější a neobjektivnější informace o trestné činnosti a jejích vývojových tendencích v daném regionu. Významnou součástí programu je vytváření integrovaného systému mezi policií státní, obecní, soukromými bezpečnostními službami, hasiči, záchrannými zdravotnickými a havarijními službami a dobrovolníky. Iniciátorem realizace projektu je příslušné okresní ředitelství Policie ČR. Realizátorem projektu je obec. Projekty programu Partnerství posuzuje komise složená ze zástupců rezortu zastoupených v Republikovém výboru a zástupci Policejního prezidia ČR, jejíž členové byli jmenováni příslušnými ministry a policejním prezidentem. Doporučení komise schvaluje Republikový výbor pro prevenci kriminality.

Projekt obanského sdružení Halt spadá do úrovně terciární prevence kriminality. Principiálně je tento projekt založen na propojení preventivních aktivit a alternativního odklonu od tradičního formálního postupu. V jeho rámci je zakotvena úzká spolupráce policie s obecním úřadem (resp. magistrátem). Role policie spoívá v aktivním zapojení policistů činných především u lokálních složek (obvodních oddělení) do sociální práce s mladými delikventy a na operativní spolupráci s místními příslušnými orgány sociálně-právní ochrany. Koncepce je založena na předpokladu, že policie je nezastupitelným subjektem v preventivní práci s deliktivními i mladistvými i v jejich ochraně před kriminalitou na nich páchanou, v níž jsou poškozenými. Specifické postavení policie vyplývá ze skutečnosti, že je zpravidla první složkou, která přichází do kontaktu s deliktivními a mladistvými, kteří se dopustili trestného činu, přestupku nebo zatím jen sociálně patologického jednání nebo jsou oběti trestné činnosti.

Projekt obanského sdružení Halt vznikl v osmdesátých letech minulého století v Holandsku jako reakce na zvyšující se kriminalitu mládeže a na standardní, nepřesné metody postihování mladých pachatelů. Program byl po osmi letech provedení legislativně přijat jako alternativní právní institut podobný narovnání. S ohledem na pozitivní výsledky byl projekt transponován do preventivních strategií dalších evropských států. Projekt je zaměřen na reintegraci mladistvých a deliktivních, kteří spáchali delikt (u majetkového do výše 2000,-Kč) a byli zadrženi policií. V rámci předem určeného projektu se policisté ocitají v nové pozici, když se stávají aktivními účastníky alternativního neformálního odklonu, a to ještě před zahájením trestního stíhání. Projekt vychází z předpokladu, že alternativní způsob zacházení může lépe splnit výchovný a nápravný účel, nebo osobní angažování v nápravné aktivitě snižuje pravděpodobnost recidivy. Mladým pachatelům je policejním orgánem dána možnost řešení následků jejich deliktu

bu b žným postupem nebo alternativním postupem v programu Halt. Tento alternativní postup spo ívá v tom, že pachatel v krátkém asovém období odpracuje í finan n nahradí zp sobenou škodu, p ípadn vykoná ve ejn prosp šné práce. V p ípad , že tak doty ný neu íní, policejní orgán odešle hlášení orgánu pé e o dít a odboru vnit ních v cí obecního ú adu, p ípadn p estupkové komisi. Obligatorním požadavkem za azení do projektu je jednozna ná d kazní situace, zejména jeho doznání, dále pak výjime nost protiprávního jednání a v le spolupracovat. V praxi je prvotní fází programu pohovor o motivech ínu a možnostech, jak lze ín napravit. V rámci rozhovoru mohou být detekovány problémy v rodin nebo ve škole. Odborníci se pak snaží o nalezení ešení resp. ur ítá doporu ení. S klientem je následn uzav ena dohoda o po tu hodin, které s ohledem na výši škody odpracuje nebo dohoda o náhrad škody. Dohled nad výkonem programu, jakož i organiza ní záležitosti spojené fungováním systému provádí instituce z ízená obcí í m stskou ástí. Pro úplnost je však t eba podotknout, že z pohledu teorie práva se koncepce, v níž o vin fakticky rozhoduje policejní orgán jeví jako problematická, by se jedná o skutky, jejichž společenská nebezpečnost je pom rn nízká.

1.6.4 Cíle Systému v asné intervence a jeho cílové skupiny

Cílem Systému v asné intervence je zefektivnit metody a optimalizovat postupy níže uvedených jednotlivých lánk systému, jakož i komplexn využít veškerých legislativních nástroj vztahujících se k oblasti delikvence d tí, trestné innosti páchané na d tech a sociáln -právní ochrany d tí. Základním posláním Systému v asné intervence (dále také „SVI“) je pak zm na chování pachatele, pomocí adekvátní, dostate n rychlé a efektivní reakce všech institucí, do jejichž p sobnosti spadá pé e o rizikové, ohrožené a delikventní d tí, která sm uje k náprav delikventního jednání dít te, odstran ní rizikových faktor a znovuoobnovení sociálních vazeb dít te. Systém zavádí jednozna ný zp sob p íjímání informací od subjekt s oznamovací povinností. V jeho rámci je koncipováno jednotné informa ní prost edí, které umož uje koordinaci inností zapojených subjekt , zvyšuje plynulost informa ních tok a umož uje zp tnou kontrolu p íjatých opat ení a realizovaných postup . Systém v asné intervence pokrývá správní území m st (u statutárních m st), nebo obvod obcí s rozší enou p sobností.¹⁶⁴

¹⁶⁴ *D íští a mladiství delikventi. Systém v asné intervence a Týmy pro mládež. Závazná metodika Systému v asné intervence a Tým pro mládež pro rok 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-12]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi.html>>.

Za primární cíle SVI ve vztahu k cílové skupině lze tedy označit zejména odklon deliktů delikventů od kriminální kariéry, snížení míry a závažnosti delikvence dětí, snižování trestné činnosti páchané na děti, včasnou a koordinovanou reakci na delikventní jednání dětí, i na jednání, které ohrožuje jeho integritu, posílení postavení obětí trestných činů a řešení delikvence dětí, realizace preventivních opatření v dané lokalitě, vytvoření nabídky služeb pro realizaci konkrétních uložených opatření, zejména probačních programů, rychlé a bezpečné předávání informací o deliktů pachatelích a deliktů obětích trestné činnosti, uložení a provedení přijatých opatření, podezření na týrání nebo zneužívání dětí, delikventním jednáním dětí (včetně monitoringu závažného závadového chování dětí, které samo o sobě ještě není trestnou činností, například toulání, šikany, záškoláctví a výchovných problémů).

Odklon dětí od kriminální kariéry je realizovatelný prostřednictvím efektivní a rychlé práce s dětmi a jeho rodinou, preventivní činností směřující vůči dětem opakovaně dostávajícím do působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných v trestním řízení a jejich rodinám a určení adekvátního postupu, který odpovídá individuálním potřebám dětí a nevede ke stigmatizaci a etiketizaci. Sekundárním cílem Systému včasné intervence je pak zvýšení kvality péče o rizikové a ohrožené děti v lokalitě, včetně poskytnutí preventivních opatření realizovaných prostřednictvím koordinované spolupráce mezi institucemi a specialisty (Policie ČR, soudy, státní zastupitelství, kurátori pro mládež, probační úřady), vytváření sociálně nápravných plánů, jejich optimalizace a vyhodnocování, stanovení modelů a metod řešení jednotlivých typů případů, zvyšování odbornosti pracovníků zapojených institucí, centralizace a vyhodnocování informací o rizikových a ohrožených dětech a péči o ně, dle kladné vyhodnocení charakteristik regionálních aspektů v oblasti kriminality, mezi něž patří zejména dle kladná znalost prostředí a zmapování aktuálních trendů a dále realizace ověřených postupů a preventivních aktivit v lokalitě na základě získaných dat.

Práce s rizikovým jedincem musí být rychlá a efektivní. Stanovení priorit musí být co nejúplnější. Ve vztahu k poškozenému je základní premisou náhrada způsobené škody. V tomto směru je rovněž nutné stanovení odpovědnosti zákonných zástupců, resp. osob odpovědných za výchovu dětí. Ve vztahu k dítěti musí být systém nastaven tak, aby si dítě uvědomilo následky svého jednání. Následný postup bude realizován podle individuálního sociálně nápravného plánu, jenž není zcela založen na dobrovolnosti, nýbrž

má do jisté míry donucovací charakter. Dítě získá díky jeho úspěšnému absolvování jistý profit, jímž je motivováno; v případě odmítnutí programu následuje sankční postih, jehož intenzita je závislá na společenské nebezpečnosti jednání.

Cílovými skupinami na které je systém zaměřen jsou především děti, které se dopustily protiprávního jednání bez ohledu na pozdější kvalifikaci skutku a jejich rodiny, dále pak děti s narušenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou a jejich rodiny a děti, u kterých dochází ke kumulaci závažných výchovných problémů (záškoláctví, šikana, projevy extremismu, drogy, alkohol, tuláctví, prostituce apod.) a jejich rodiny. Druhou skupinu pak tvoří poškození protiprávním jednáním nebo svůdcí protiprávního jednání a jejich rodiny (poškození i svůdci do dovršení 18 let věku).

1.6.5 Struktura systému

V rámci této kapitoly autor charakterizuje strukturu nově vytvořených subjektů, zapojených subjektů, jejich roli a postavení. Nově koncipovanými subjekty jsou Řídící výbor a Tým pro mládež. Řídící výbor je zastupujícím subjektem systému a je složen ze statutárních zástupců obce, státního úřadu Probační a mediační služby, státního zastupitelství, okresního soudu a Policie ČR, který s ohledem na své personální obsazení garantuje závaznost a faktickou realizovatelnost přijímaných opatření, doporučení a postupů. Tým pro mládež je orgánem složeným ze zástupců institucí, které ze zákona přicházejí do kontaktu s rizikovými a ohroženými dětmi a rovněž s oběmi trestnými činů. Jeho tajemníkem je pracovník státního úřadu Probační a mediační služby nebo jiná osoba zvolená v rámci týmu. Tým pro mládež pravidelně podává informace o své činnosti řídícímu výboru.

Mezi hlavní subjekty systému, které jsou jeho aktivními uživateli a mají ze zákona oprávnění nakládat s údaji uloženými v Informačním systému SVI patří:

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, resp. magistrát města a v jeho rámci odbor sociálních věcí a oddělení sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí (OSPOD) nebo jinak označené pracoviště zabezpečující výkon sociálně-právní ochrany dětí. Konkrétně se pak jedná o pracovníky, kteří se podílejí na realizaci sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností. Do shora uvedené skupiny dále patří Okresní (místní) úřad Policie ČR. V tomto směru se jedná zejména o pracoviště Služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV), která se zabývají problematikou objasnění trestné činnosti dětí, dále pak problematikou vyšetřování

trestné innosti d t í a mravnostními delikty, problematikou návykových látek, analytickou inností a p ípravou prost edk a podklad pro pracovníky SKPV, kontrolní, metodickou a ídící inností. Do systému jsou dále zahrnuta pracovišt obvodních odd lení Policie R, která se zabývají problematikou objas ování trestné innosti d t í, v rámci obvodních odd lení Policie R a kontrolní, metodickou a ídící inností. V neposlední ad se jedná o st edisko Proba ní a media ní služby (PMS), konkrétn o pracovišt proba ního ú edníka se specializací na problematiku d t í. M že se jednat také o „odd lení pro mládež“ daného st ediska, pokud kapacita st ediska umož ũje jeho vytvo ení.

Co se tý e justičních orgán lze do této skupiny za adit okresní státní zastupitelství a okresní soudy. V jejich rámci se jedná o státního zástupce, který se zabývá problematikou d t í. Je možné rozší ení pracoviš na další státní zástupce, p ípadn další pracovníky dle metodických pokyn na základ dohody s ministerstvem spravedlnosti a p íslušným okresním státním zastupitelstvím. V p ípad soudu jde o soudce, který se zabývá problematikou d t í. Shodn jako u státních zastupitelství je možné rozší ení pracoviš na další soudce, p ípadn další pracovníky dle metodických pokyn na základ dohody s ministerstvem spravedlnosti a p íslušným okresním soudem.

Druhou skupinou, tvo enou spolupracujícími subjekty systému, které mají do systému p ístup pouze formou hlášení (tj. zvláštní formy pln ní oznamovací povinnosti v í orgán m sociáln - právní ochrany d t í), jsou tyto instituce:

Obecní policie, konkrétn pracovišt , které zpracovává p estupky a p edává podklady o podez ení ze spáchání trestné innosti obvodnímu odd lení Policie R nebo SKPV O Policie R. Dalšími významnými prvky této skupiny jsou školy a školská za ízení, zdravotnická za ízení, ú ady práce a nestátní neziskové organizace. Jedná se o jednotlivá odd lení nemocnic, praktické léka e, o mate ské, základní a st ední školy a další instituce, které v rámci projektu poskytují zejména informace o prvotních kriminogenních indikátorech, nap . podez ení na týrání nebo zneužívání dít te, zanedbání rodinné pé e, záškoláctví, výchovné problémy apod.

Tyto subjekty jsou vázány oznamovací povinností jednak ve vztahu k orgán m sociáln -právní ochrany d t í (§ 10 odst. 4 zák. . 359/1999 Sb.), jednak ve vztahu k orgán m inným v trestním ízení (§ 168 trestního zákona). Jejich zapojení do SVI p edstavuje nový zp sob a formu pln ní oznamovací povinnosti v í orgánu sociáln -právní ochrany d t í, která je flexibiln ější, efektivn ější a umož ũje rychlejší p íjetí pot ebných opat ení ze strany nejen orgánu sociáln -právní ochrany d t í, ale též následn

dalších zúčastněných subjektů. Způsobilá informační vazba těchto subjektů umožňuje, a to z důvodu zákonem stanoveného rozsahu, v jakém OSPOD mohou poskytovat údaje těmto subjektům. Informace o řešení jednotlivých případů jim však mohou být poskytnuty v rámci Týmu pro mládež.

1.6.6 Realizace Systému v asné intervence v lokalit

1.6.6.1 Postup při vytváření SVI v obci s rozšířenou působností

Podkladem pro vytvoření SVI v rámci obce s rozšířenou působností je rozhodnutí obce nebo města, resp. jejich představitelů, vytvořit systematickou koncepci, která se bude zabývat problematikou dětí, jejichž zdravý vývoj je narušen do té míry, že se u nich začínají projevovat sociálně patologické jevy, které v mnoha případech vyústí až v delikventní jednání. V této fázi zastává primární roli starosta obce, který ve spolupráci s představiteli institucí ve své správě, justičních orgány a policií vytvoří podmínky pro vznik SVI a jeho řádné fungování. Průběžný proces je rozdělen do dvou fází.

V rámci přípravné fáze jde zejména o výše uvedené politické rozhodnutí orgánů obce s rozšířenou působností realizovat SVI v rámci své územní působnosti a určení osoby odpovědné za realizaci projektu, jako koordinátora realizace projektu. Dále pak bude následovat vytvoření přípravného týmu ke zpracování projektu, zpracování realizačního záměru a jeho schválení vedoucími pracovníky participujících subjektů (starosta, ředitel Policie ČR, okresní státní zástupce, předseda okresního soudu, vedoucí střediska Probatní a mediální služby). Ve druhé fázi, tzv. projektové bude primárně zřízena pracovní skupina k realizaci projektu, v níž budou zastoupeni členové všech zúčastněných subjektů. Dále bude proveden monitoring stávající situace, zejména z hlediska souasných postupů práce, potřeby péči, charakteru protiprávní činnosti, přijímaných opatření a provedena inventura prostředků, subjektů a kompetencí v rámci dané lokality a souasně jednoznačně specifikovány úkoly jednotlivých zúčastněných subjektů. V neposlední řadě bude vytvořen harmonogram realizace projektu, včetně finančního rozpočtu a určení zdrojů financování a stanoven způsob vyhodnocování efektivity systému. Souasně bude nutné provést přípravu písemného souhlasného prohlášení vedoucími pracovníky všech zúčastněných subjektů, na jejichž základ bude spolupráce v rámci SVI formalizována. Následná aprobace tohoto souhlasného prohlášení o spolupráci v rámci SVI ze strany výše uvedených představitelů zapojených subjektů, poté formálně stvrdí rozhodnutí o realizaci SVI v lokalitě.

Realizační fáze bude také rozložena do několika dílčích etap. V prvníadě se bude jednat o zřízení Týmu pro mládež (máže vzniknout transformací pracovní skupiny, shora blíže specifikované), stanovení pravidel práce Týmu pro mládež a vytvoření společného informačního prostředí. Následně bude zahájena činnost všech složek systému a započato s vyhodnocováním jeho činnosti.

1.6.6.2 Zřízení Týmu pro mládež a jeho složení

Jak již bylo výše uvedeno, jedním ze stěžejních kroků je vytvoření Týmu pro mládež, který bude činný při řešení problematiky rizikových a ohrožených dětí v lokalitě a při koordinovaném řešení kriminality dětí. Členy týmu jmenují vedoucí pracovníci příslušných subjektů, a to na návrh pracovní skupiny zřízené k realizaci SVI. Složení Týmu pro mládež vychází ze struktury zapojených subjektů (tzv. „hlavní partky“ - zástupce státního zástupce Probační a mediační služby se specializací na problematiku dětí a mládeže, soudce pro mládež činných u jednotlivých okresních soudů, státních zástupců se specializací na děti a mládež činných u příslušného okresního státního zastupitelství, příslušník okresního úřadu Policie ČR, SKPV, specializujících se na mládež, příslušník obvodního oddělení Policie ČR se specializací na děti a mládež, místního úřadu, odboru sociálních věcí zabývajících se problematikou sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků obecní policie specializovaných na problematiku rizikových a ohrožených dětí). Do týmu mohou být dále zařazeni i zástupci školských a zdravotnických zařízení činných v dané lokalitě, stejně jako zástupci nevládních organizací. Shora uvedené složení může být dle lokálních podmínek a potřeb modifikováno, případně rozšířeno o další členy například o zástupce úřadu práce apod.

Základní pracovní rámec Týmu pro mládež je dán právy, povinnostmi a kompetencemi jednotlivých zapojených subjektů, příčiny vychází z příslušných právních předpisů, směrnic a aktů. Poátečním bodem práce týmu je vyhodnocení situace v oblasti delikvence dětí v dané lokalitě a přesná specifikace kompetencí zúčastněných organizací. Následně tým vypracuje plán řešení a snižování delikvence dětí, který v rámci dané lokality komplexně zhodnotí situaci, vymezí stávající problémy a stanoví prioritní oblasti činnosti za soustavného definování nástrojů (například dostupné probační i další resocializační programy).

Tým pro mládež projednává společně postupy u zvoleného okruhu případů delikventního chování dětí, vyhledává případy u nichž je potřeba intervence a stanovuje

optimální postupy k jejich řešení, průběžně vyhodnocuje programy pro práci s rizikovými a ohroženými dětmi a programy a činnosti v nově obtemtrestné činnosti a prevenci. Dále pak monitoruje a vyhodnocuje aktuální a dlouhodobé vývojové trendy v oblasti závadového a delikventního jednání dětí a navrhuje opatření k odstranění zjištěných problémů, k minimalizaci rizik, která potencují delikventní jednání dětí, jsou asnkontroluje a vyhodnocuje jejich plnění. V neposlední řadě pak navrhuje strategii práce s rizikovými a ohroženými dětmi a jejich rodinami v dané lokalitě. Jejím obsahem bude analýza situace, stanovení priorit, návrh konkrétních opatření směřujících k odstranění konkrétních rizikových a sociálně patologických jevů nebo doplnění chybějících služeb, včetně požadavků na finanční zabezpečení. Strategie bude ke schválení předložena řídícímu výboru či v rámci zastupitelstva daného města, písemně po schválení se pro dotčené subjekty stane závaznou. Konkrétními výstupy Týmu pro mládež tak budou zejména zmapování systému péče o rizikové a ohrožené děti v dané lokalitě, optimalizace postupů koordinovaného řešení případů, vytvoření strategie práce s rizikovými a ohroženými dětmi a jejich rodinami, její pravidelné vyhodnocování a návrhy nových opatření.

1.6.7 Koncepce společné komunikační platformy SVI

1.6.7.1 Informační propojení subjektů

Informační propojení spoívá v zapojení zúčastněných subjektů do nově vytvořeného jednotného informačního systému, do kterého jsou na základě stanovených pravidel vkládány informace o dětech, které jsou nebo by mly být objektem sociálně-právní ochrany. Tyto informace jsou dále doplňovány, aktualizovány a v níže uvedených intencích poskytovány jiným subjektům v rámci systému. Základní informační toky budou probíhat mezi hlavními subjekty, tj. mezi OSPOD, Policií ČR, soudem, státním zastupitelstvím a Probační a mediační službou. Hlavním zdrojem dat a informací jsou Policie ČR a obecní policie. Ostatní subjekty (úřady práce, školská a zdravotnická zařízení, azylová zařízení, pomáhající organizace – nestátní subjekty, apod.) jsou zapojeny do informačního systému dle míry své úasti na péči o rizikové a ohrožené děti. Ve vztahu k oznamování podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte by mly být ve zvýšené míře inné zejména školy a školská a zdravotnická zařízení. Ve vztahu k výchovným problémům se jedná především o školy a školská zařízení. Odpovědnost za správu informačního systému nese vždy místní příslušný orgán sociálně-právní ochrany

d tí. Informa ní systém je ve své podstat sou ástí evidence vedené orgány sociáln -právní ochrany d tí. Pravidla vkládání informací, nakládání s nimi a jejich poskytování jiným subjekt m jsou proto pod azeny pod režim zákona . 359/1999 Sb., o sociáln -právní ochran d tí.

Pro poskytování informací ze systému je nutno stanovit jednozna ná pravidla a tato v souladu s p íslušnými právními p edpisy vymezit již v písemném souhlasném prohlášení. Informace do systému poskytuje p edevším Policie R prost ednictvím p íslušných pracovník s oprávn ěním vstupu. Soud, státní zastupitelství a Proba ní a media ní služba poskytují informace, které považují za pot ebné k vytvá ění komplexního pohledu na delikvenci d tí v lokalit . Obecní policie, zapojené školy, školská a zdravotnická za ízení, jakož i ú ad práce a v znice pro mladistvé mají oprávn ění pouze informace vkládat (konkrétn ě jde nap . o oznámení o podez ění na týrání nebo o výchovných problémech). Vkládání informací (vyjma automatizovaného zp sobu ze strany policie) se d je prost ednictvím elektronických formulá (tzv. hlášenek). Zpracovávání a pr b žná aktualizace informací je v kompetenci OSPOD, ostatní subjekty je mohou doplnit nebo aktualizovat prost ednictvím další hlášenky, ve které uvedou, že se jedná o dopln ění p vodní informace. Data se shromaž ují v p íslušné databázi ve složkách jednotlivých klient . Tímto zp sobem bude zajišt no maximáln možné množství údaj k dané osob , které budou sou asn pr b žn aktualizovány inností do systému vstupujících subjekt . Vzhledem k tomu, že v systému jsou soust ed ny citlivé osobní údaje, systém zcela p esn definuje práva jednotlivých uživatel a dodržuje právní rámec konkretizovaný spole ným prohlášením zú astn ěných subjekt . Pro posouzení oprávn nosti poskytnutí informací v konkrétním p ípad (nap . v p ípad protich dnosti výkladu právních p edpis , apod.) je nutné vycházet ze skute nosti, že údaje informa ního systému SVI jsou sou ástí evidence OSPOD, proto se uplat uje zásada p ednosti speciální právní úpravy dle zákona . 359/1999 Sb.

1.6.8 Postup orgán sociáln -právní ochrany d tí

1.6.8.1 Metodika vkládání informací

Dít je do systému SVI za azeno na základ oznámení zú astn ěných subjekt (§ 10 odst. 4 zákona .359/1999 Sb.) i na základ vlastních informací orgánu sociáln -právní ochrany d tí (§ 6, § 7 zákona . 359/1999 Sb.). Orgán sociáln -právní ochrany d tí posoudí

obsah hlášení a má možnost provést v něm úpravu tak, aby vlastní text hlášenky umožnil její případné postupné další subjektivní. Jedná se zejména o potřebu úpravy v případě, že povodňová hlášenka bude obsahovat údaj chráněný zvláštní povinností mlčenlivosti a postupným režimem poskytování informací (§ 55 odst. 4, § 57, § 7 zákona č. 359/1999 Sb.). Jde například o údaje o oznamovateli, nebo údaje týkající se osvojení, i údaje o osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů, nebo o adrese místa pobytu dítěte u těchto osob, nebo detailní informace týkající se týrání, zneužívání a zanedbávání, které nejsou součástí spisové dokumentace postupně k nahlížení, ale jsou jejím podkladem (§ 55 odst. 4 zák. č. 359/1999 Sb., čl. 6 odst. 5, Instrukce MPSV č.j.: 21-42246/2002, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřením dítěte do pěstounské péče). Takto upravené hlášenky budou opticky označeny tak, aby bylo zřejmé, že v jejich textu byla provedena úprava a zároveň budou uchovány i povodňové hlášenky s neupraveným textem pro možnost případné kontroly provedených úprav.

1.6.8.2 Poskytování informací

Při poskytování informací orgán sociálně-právní ochrany dětí postupuje v souladu s § 51 zákona č. 359/1999 Sb. a informace poskytuje v požadovaném rozsahu, na základě žádosti zúčastněných subjektů. V textu žádosti je tedy vždy třeba uvést důvod a rozsah požadované informace. Orgán sociálně-právní ochrany dětí v tomto případě postupuje dle § 51 odst. 5 písm. a) bodu 2 zák. č. 359/1999 Sb. Výše uvedené údaje chráněné zvláštní povinností mlčenlivosti a postupným režimem nakládání s nimi, poskytuje pouze na žádost soudu nebo státního zastupitelství v případě, že se týkají konkrétního probíhajícího trestního stíhání. Rozsah informací poskytnutých žadajícímu subjektu je dán také postavením dítěte v předem určeném řízení (svědek, podezřelý, pachatel). Pro úplnost nutno konstatovat, že poskytnutí informací prostřednictvím systému SVI zásadně nenahrazuje povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (resp. PMS) poskytnout na žádost informaci v listinné podobě (zejm. v případě požadovaných zpráv o poměrech nebo zpráv o aktuální životní situaci mladistvého dle ustanovení § 55, § 56 zák. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy).

1.6.8.3 Uchovávání informací, archivace a skartace v systému

Pro vy azení objektu údaj ze systému je rozhodující stávající právní úprava (Instrukce MPSV j. 21-42246/2002, kterou se stanoví rozsah evidence d tí a obsah spisové dokumentace o d tech vedené orgány sociáln -právní ochrany d tí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o sv ení dít te do p stounské pé e). Právními skute nostmi, na jejichž základ je dít vy azeno z evidence, jsou p edevším dovršení hranice zletilosti, postoupení spisové dokumentace jinému místn p íslušnému obecnímu ú adu obce s rozší enou p sobností v d sledku zm ny místní p íslušnosti a úmrtí dít te. Skarta ní lh ta iní dle stávající právní úpravy deset let. D vody pro zabezpe ení dlouhodob jšího uchování údaj v rámci SVI jsou dány zejména pot ebou návaznosti následné pé e ze strany koordinátora pé e o ob any spole ensky nep izp sobené i pracovníka Proba ní a media ní služby, když je pravd podobné, že se v n kterých p ípadech nepoda í odvrátit klienta od kriminální kariéry a tento se trestné innosti bude dopoušt t i jako mladistvý i dosp lý pachatel. Je p edpoklad, že v p ípadech menší závažnosti trestných in m že být vytipován pro probaci. Proto je d ležité znát veškeré relevantní okolnosti, mimo jiné i to jak plnil výchovná opat ení nebo tzv. nápravn výchovný plán jako dít . Tyto skute nosti mají vliv na další práci proba ního pracovníka a také koordinátora sociální pé e o ob any spole ensky nep izp sobené (a to i v p ípadech, pokud se doty ný vrací z výkonu trestu odn tí svobody). V praxi budou do systému za azovány také d tí, které nemají místo trvalého pobytu ve správním obvodu obce s rozší enou p sobností, ale dopustí se nap . protiprávního jednání, pro které jsou vyšet ovány Policí eské republiky. Také v tomto p ípad budou zavedeny do informa ního systému s p íslušnou poznámkou.

II. Výzkumná ást diserta ní práce

2. Cíl výzkumu a výzkumné otázky

V oblasti metodologie byl autorem primárn stanoven výzkumný problém, cíle výzkumu a ur eny výzkumné otázky.

Výzkumný problém: koncepce Systému v asné intervence, jeho implementace do společenské praxe

Byly stanoveny následujících **cíle výzkumu:**

1. komplexně posoudit Systém v asné intervence, zejména z pohledu jeho zasazení do struktury sociálních a právních vztahů ve společnosti
2. posoudit povahy domní o Systému v asné intervence mezi orgány jinými v péči o děti a mládež
3. provést analýzu pozitivních a negativních aspektů Systému v asné intervence
4. charakterizovat vztahové souvislosti vznikající při interakci mezi jednotlivými institucemi zapojenými do Systému v asné intervence
5. stanovit návrhy opatření na optimalizaci účinného fungování Systému v asné intervence

S ohledem na shora uvedené byly autorem koncipovány následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Proba ní a media ní služby a orgánů sociálně-právní ochrany dětí o Systému v asné intervence?

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Takto stanovené konceptuální charakteristiky byly pak podkladem pro identifikaci plánu výzkumu, metod sběru a analýzy dat. Součástí byl na jejich základě vymezen výběrový soubor.

3. Metodika

3.1 Přípravná etapa výzkumu

3.1.1 Oblast výzkumu

Stěžejní myšlenkou této práce je ověření předpokladů nasazení a využití nově koncipovaného Systému v asné intervence, který je připravován k implementaci do provozní praxe. Systém v asné intervence je návrhem řešení souasně přetrvávající krize institucionální péče o ohrožené děti. Teorie i praxe všeobecně konstatují, že i přes rozsáhlé úsilí posledních let podporované i značnými investovanými finančními prostředky neexistuje v české republice komplexní systém, který by uspokojivě pokrýval problémy ohrožených dětí. Jako nezbytně nutné se jeví vytvoření unifikovaného informačního prostředí, ve kterém by docházelo k rychlé výměně důležitých informací mezi odbornými složkami. Jedná se o Policii České republiky, státní zastupitelství, soudy, orgány sociální právní ochrany dětí, Probační a mediační službu, obecní policie, úřady práce, školy a školská zařízení, zdravotnické subjekty a nestátní neziskové organizace, které budou propojeny tak, aby se děti ohrožené delikvencí co nejdříve dostaly do příslušné péče orgánů sociální právní ochrany. K řešení projektu byla vytvořena meziresortní komise. Souasně probíhají praktické ověřovací pilotní projekty v Ostravě, Praze 2 a ve Svitavách. Systém v asné intervence je projekt připravovaný Ministerstvem vnitra České republiky zaměřený na operativní poskytování pomoci dětem ohroženým sociálně patologickými jevy a dětem inklinujícím k páčání kriminality. Model fakticky a na místní úrovni řeší problémy, které v systému péče o ohrožené děti existují a vytváří společně kompatibilní informační prostředí.

Předmětná studie si tedy klade za cíl komplexně posoudit Systém v asné intervence, jeho pozitivní a negativní aspekty, připravovanou implementaci do oblasti prevence kriminality a návrhy konkrétních opatření na optimalizaci jeho účinného fungování.

Teoretický rozbor problematiky byl proveden v obecné části dizertační práce a v tomto smyslu je na něj možno v plném rozsahu odkázat. Byl vymezen obecný teoretický základ autorem zvolené problematiky, tedy kriminality dětí a mládeže, její prevence a nápravy, dále byl proveden rozbor obecných tezí, příčin a východisek, charakteristika geneze názoru na vývoj předmětné problematiky, souasná legislativní úprava v této oblasti reprezentovaná zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, analýza zkoumaného Systému v asné intervence, jeho struktura, systematika a cíle.

Poátečníinností výzkumných prací byla studijní příprava výzkumu a definování cíle a předmětu práce. Tato etapa spočívala primárně ve studiu pramenů. Byly

shromážděny a prostudovány dostupné relevantní materiály, které sloužily k vytvoření základní představy o zkoumaných skutečnostech. Do studijní přípravy bylo zahrnuto studium literatury o metodách a technikách výzkumné práce. Krom sociologické metodologické literatury se autor dále seznámil s teoretickým definováním zkoumané problematiky a jejího zařazení k jiným společenským tématům. Dále byl shromážděno množství podkladů vztahujících se k předem tu výzkumu, tedy Systému v České republice.

Výzkumná činnost byla autorem rozdělena do jednotlivých etap, přičemž každá z nich byla v rámci výzkumného procesu svěřena specifickému cíli.

3.1.2 Definice pojmů

V rámci této kapitoly považuje autor za významné provést vysvětlení a přesné definování použité terminologie. Jedná se především o tyto pojmy:

Protiprávním činem je provinění (terminologické označení trestného činu spáchaného mladistvým pachatelem), trestný čin nebo čin jinak trestný (s tímto pojmem operuje zákon v případě spáchání jednání, které jinak vykazuje znaky trestného činu, trestně neodpovídajícím dítětem). Mládeží se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství, dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Termínem orgány činné v trestním řízení označuje zákon policejní orgány, státní zástupce a soudy pro mládež. Soudem pro mládež rozumíme zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předsedu takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Pod pojmem prevence kriminality chápeme soubor aktivit a opatření vyvíjených státními, veřejnoprávními, i soukromoprávními subjekty, bezprostředně směřujících ke kontrole kriminality. Systém České republiky je nově koncipovaný systém, který zavádí jednotné informační prostředí, které umožní koordinaci činností zapojených subjektů, usiluje o zvýšení plynulosti informačních toků, umožní zpřísnit kontrolu přijatých opatření a realizovaných postupů a dbá na komplexní využití legislativních nástrojů vztahujících se k oblasti delikvence dětí, trestné činnosti páchané na dětech a sociální právní ochrany dětí.

3.2 Realiza ní etapa výzkumu

V rámci této fáze byla definována metodická stránka výzkumu. Autor na podklad studia problematiky, provedeného v rámci p ípravné etapy výzkumu stanovil p edb žnou metodologickou strukturu výzkumné ásti.

3.2.1 Výzkumný plán

Byl proveden výb r p ípadu, ur ení metod sb ru a analýzy dat. B hem fáze plánování výzkumník ur il jaké použije techniky sb ru a analýzy dat. Zvažoval rovn ž jaká data pot ebuje, aby dokázal zodpov d t výzkumné otázky. Stanovil také základní postup analýzy dat.

Za základní p ístup provedeného monotematického (speciálního) kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda p ípadové studie, když tato je dle názoru autora zp sobilá v daném p ípad poskytnout dostate né množství informací o dosud v decky neprobádané komplexní koncepci. Výzkum m l charakter exploratorní studie, která m la za cíl prozkoumat neznámou strukturu p ípadu a vzájemné vztahy, definovat hypotézy a navrhnout teorii a p ípravit tak p du pro další výzkum. Bylo použito schéma návrhu teorie pomocí mnohop ípadové studie, p i emž z každé samostatn realizované studie lze vyvozovat záv ry mající relevanci ve vztahu ke konstituované teorii. Tento postup byl konstruován v následujících krocích:

1. definice a plán výzkumu

- a) návrh teorie
- b) výb r p ípad
- c) návrh sb ru dat

2. p íprava, sb r dat a analýza

- a) p ípadové studie
- b) psaní zprávy o každé jednotlivé p ípadové studii

3. analýza a záv ry

- a) provedení záv r o p ípadech
- b) modifikace teorie
- c) návrh implikací pro praxi

d) vytvoření komplexní zprávy o studii

Bližší specifikace jednotlivých fází a zvolených postupů je provedena v následující části textu.

Závěrem je nutno konstatovat, že v rámci výzkumného procesu byl kladen důraz na úplnost a posloupnost jednotlivých operací. Autor vycházel z teze, že náležitě teoreticky zdůvodněný a ověřený postup výzkumu zvyšuje míru objektivity, neboť jsou v něm taxativně stanoveny operace, které je nutné uinit bez ohledu na představy výzkumníka.

3.2.2 Výběr - vymezení souboru zkoumaného v rámci výzkumu

V této fázi výzkumu byly definovány subjekty, která mají být objektem zkoumání. V rámci tohoto kroku bylo stanoveno jaké charakteristiky má sledovaný soubor splňovat, aby mohl být označen jako nositel zkoumaných jevů. Na základě tohoto vymezení byly sociotechnické nástroje zaměřeny na příslušné subjekty.

V první řadě je nutné poznamenat, že cílovými skupinami Systému v asné intervence jsou, jak již bylo uvedeno, především děti, které se dopustily protiprávního jednání a jejich rodiny, dále pak děti s narušenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou a jejich rodiny a děti, u kterých dochází ke kumulaci závažných výchovných problémů a jejich rodiny. Druhou skupinu pak tvoří poškození protiprávním jednáním nebo svádky protiprávního jednání a jejich rodiny (tyto osoby do dovršení 18 let věku). Autor však v rámci výzkumu usiloval o analýzu a hodnocení Systému v asné intervence využitelné odborníky jinými v dané oblasti. Takové informace mu mohli poskytnout pracovníci jednotlivých institucí do systému zapojených. Navíc z povahy věci je zřejmé, že shora uvedené cílové skupiny nemohou s ohledem na svá specifika a laický prvek poskytnout výzkumníkovi relevantní informace, tak aby mohly být v rámci výzkumu naplněny obecné cíle výzkumu.

Lze tedy shrnout, že relevantní informace o specifikách dané problematiky, stávající úpravě, možnostech a úskalích implementace Systému v asné intervence do společenské praxe a jeho praktické využitelnosti mohli poskytnout uživatelé systému, tedy zaměstnanci institucí, které budou tvořit strukturu systému, stejně budou aktivními iniciátory, kteří budou se systémem pracovat a v praxi ovlivňovat jeho podobu (z tohoto důvodu nebyli do výběrového souboru zařazeni zaměstnanci tzv. spolupracujících subjektů systému, kteří budou do systému pouze poskytovat informace a nedisponují žádnými dalšími

oprávněnými). Jedná se o obecní úřad obce s rozšířenou působností, resp. magistrát města a v jeho rámci odbor sociálních věcí a oddělení sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí (OSPOD). Konkrétně se pak jedná o zaměstnankyni, která se podílí na realizaci sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností. Do výběrového souboru byl dále zařazen pracovník Okresního editelství Policie ČR, Služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV), který se zabývá problematikou objasnění trestné činnosti dětí. Dále se jedná o studentku Probační a mediační služby (PMS), konkrétně o pracovníčku probační úřednice se specializací na problematiku dětí. Co se týče justičních orgánů byla do výše uvedené skupiny zařazena státní zástupkyně okresního státního zastupitelství a soudkyně okresního soudu. Konkrétně se jednalo o státní zástupkyni a soudkyni, které se zabývají problematikou dětí a mládeže.

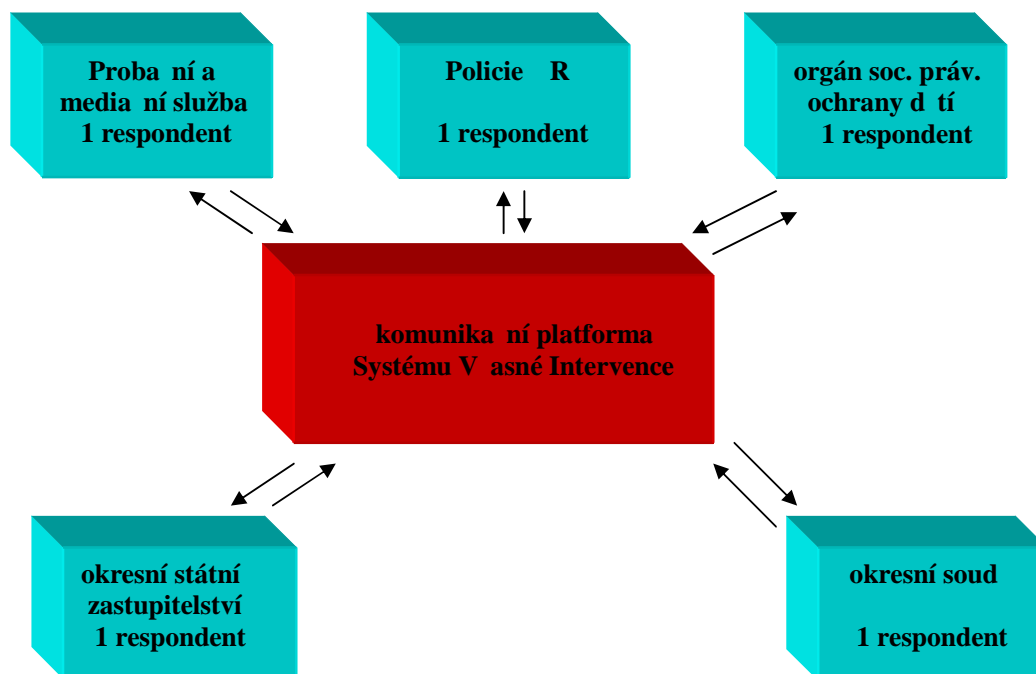
Autor provedl několik případových studií, přičemž tyto nebyly vybírány podle logiky statistického šetření a nejsou tedy statistickými jednotkami. Byl zkoumán omezený počet případů vybraných případů. V rámci institucí Probační a mediační služby a OSPOD požádal autor o pomoc tzv. gatekeepers (dveřníky), kteří mu v dané instituci umožnili získat přístup k jedincům, kteří mohli autorovi poskytnout požadované informace.

V souladu s výše uvedenými premisami autor oslovil celkem 5 respondentů. Jednotčím znakem byl pracovní právní poměr k instituci zapojené do Systému v asné intervence oprávněně získat informace. Autor akceptoval myšlenku koncipovanou Yinem, podle níž v případě, že se výzkumník zaměří na vývoj teorie pomocí mnohopřípadové studie, má pracovat i s případy, které mají zvláštní informační význam.^{165,166} Z tohoto důvodu pak byli za respondenty reprezentující policii, státní zastupitelství a soud zvoleni specialisté zabývající se problematikou dětí a mládeže.

¹⁶⁵ YIN, R. K. *Case study research: design and methods*. London: Sage 2003.

¹⁶⁶ YIN, R. K. *Applications of case study research*. London: Sage, 1993.

Schéma .1 Schématické znázornění výběrového souboru:

Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání lze výběrový soubor charakterizovat následovně: Všichni respondenti měli vysokoškolské vzdělání (bakalářské nebo magisterské). Tato skutečnost je dána povinným vysokoškolským vzděláním v justičních orgánech, tedy u státního zastupitelství a soudu. V ostatních institucích je pak vyžadováno toto vzdělání v jednotlivých případech s ohledem na specifika konkrétní funkce. V realizovaném výzkumu bylo tedy osloveno pět respondentů, kteří absolvovali vysokou školu, což bylo možno hodnotit pozitivně zejména z hlediska velmi dobrých vyjadřovacích schopností respondentů a znalosti problematiky, které umožnily kvalitní analýzu stávající situace, vymezení aktuálních problémů a návrh na jejich řešení. V neposlední řadě je nutno poznamenat, že z hlediska pohlaví byl výběrový soubor složen ze čtyř žen a jednoho muže. Tato charakteristika však v daném případě nehraje významnější roli.

Cílem shora uvedeného postupu aplikovaného p i výb ru respondent bylo to, aby byla v nejvyšší možné mí e zaru ena úplnost a adekvátnost výb rového souboru. Jednotliví vybraní respondenti byli autorem oslovováni telefonicky nebo v rámci osobního setkání. Poté, co projevili ochotu spolupracovat, byli za azení do výb rového souboru a ujišt ni, že autor bude dbát na absolutní ochranu veškerých citlivých údaj se kterými p ijde do styku. Pro úplnost nutno konstatovat, že všichni oslovení p ijali nabídku autora na za azení do výb rového souboru.

3.2.3 Metody získávání dat

Primárn je nutno uvést, že autorem byl zvolen výzkum kvalitativní, který je, co se tý e zkoumané problematiky, zp sobilý bezprost edn zachytit vlastní dynamiku sociálních jeví i jejich p í iny. Autor se pokusil o vytvo ení komplexního holistického obrazu dané problematiky, její podrobnou analýzu a poskytnutí informací o názorech ú astník výzkumu. Za základní p ístup provedeného kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda mnohop ípadové studie.

Ve vztahu k výb rové struktu e a použitým metodám lze v obecné rovin e uvést, že p i jejím ur ování byl použit teoreticky zam ený výb r, v n mž výzkumník data shromaž oval, kódoval a analyzoval, a p itom se rozhodoval, která další data jsou zapot ebí a kde se dají získat. Sb r dat nebyl tedy od po átku striktn vymezen, nýbrž byl ízen vznikající teorií. Shromaž ování dalších informací bylo ukon eno po dosažení teoretické saturace, když výzkumník seznal, že teorie je již vyvinuta a s ohledem na všechny relevantní skute nosti není možno p edpokládat, že další sb r dat p inese nové poznatky, které by mohly vést k její modifikaci.

Ve shora uvedeném rámci byly zvoleny tyto metody:

- **Strukturovaný rozhovor s otev enými otázkami**

Byla zvolena technika standardizovaného individuálního osobního rozhovoru. Konkrétn se jednalo o strukturovaný rozhovor s otev enými, p ímými a meritorními otázkami. Tento sestával z ady pe liv formulovaných otázek, na n ž m li jednotliví respondenti odpov d t. Tímto postupem byla redukována pravd podobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazn strukturn lišit. Struktura informací byla dána sekvencí otázek. P i koncipování scéná e rozhovoru dbal autor na to, aby otázky byly jasné

a srozumitelné, nikoli sugestivní. Konkrétní otázky byly rozloženy podle jednotlivých tématických okruhů v návaznosti na stanovené tématické okruhy.

- **Zkoumání dokument**

Výše uvedená metoda sloužila jako doplňující a verifikační prvek platnosti poznatků získaných jinými metodami. V jednotlivých případech byla hodnocena obsahová stránka dokumentu, jeho výpovědní hodnota a interní evaluace zaměřená především na hodnocení spolehlivosti údajů v dokumentu obsažených.

- **Pozorování**

Autor zvolil formu nezústeného zjevného pozorování, kdy pozorovatel minimalizoval interakci s pozorovanými subjekty a snažil se získat záznam o chování jedince. Tato metoda, jež byla ve vztahu k výše uvedeným zvolena jako podpůrná a verifikující, byla realizována v následujících krocích:

1. vymezení podmínek a cíle pozorování
2. stanovení systému kategorií, do kterých se budou pozorované jevy zařazovat
3. vlastní pozorování a záznam informací
4. zpracování záznamů a zpráva o výsledcích pozorování

3.2.3.1 Procedurální aspekty

V návaznosti na shora uvedené metody získávání dat bylo nutné popsat jejich základní procedurální aspekty.

- **Strukturovaný rozhovor**

Záznam odpovědí byl prováděn bezprostředně po odpovědi do předem připraveného záznamového listu. Délka rozhovoru byla stanovena na cca 60 minut s tím, že byl vždy brán ohled na individuální specifika respondenta a jeho verbální projev tak, aby tento měl dostatek času na sdělení skuteností pro výzkum významných. Autor vždy na počátku představení sebe a realizovaný výzkumný projekt, tak aby mezi ním a respondentem vzniklo interpersonální porozumění, které odstranilo případné komunikační bariéry.

- **Zkoumání dokument**

Proces zpracování dokumentů byl rozdělen do několika fází. Po stanovení výzkumných otázek bylo určeno, co bude považováno za relevantní dokument. Dále byla provedena

pramenná kritika (externí a interní posouzení dokument) a interpretace dokument zaměřená na hledání odpovědi na zadané otázky.

- **Pozorování**

S povolením respondentů výzkumník tyto pozoroval v pracovní době i pracovní činnosti. Svoji pozornost zaměřoval především na situace, kdy daný pracovník v rámci své pracovní činnosti potřeboval získat informace od jiné instituce zúčastněné na Systému v asné intervence, aby následně mohl vyhodnotit etnost takových požadavků a vzájemnou interakci mezi těmito institucemi. Tyto skutečnosti byly pak podkladovým materiálem pro hodnocení stávajícího stavu a vhodnosti implementace Systému v asné intervence v lokalitě.

3.2.3.2 Posouzení validity výzkumu

Při posuzování validity byla použita systematika konstituovaná Lincolnem a Gubou.¹⁶⁷ V jejích intencích byly posuzovány tyto znaky:

1. Důvěryhodnost (interní validita)

V tomto smyslu bylo zjištěno, zda předem toto zkoumání byl přesně identifikován a popsán. Za tímto účelem byla stanovena následující kritéria monitorující důvěryhodnost studie.

- a) dostatečné trvání studie – časový plán byl definován v samostatné podkapitole (2.7) a na tomto místě na něj lze odkázat. Výzkum probíhal celkem po dobu 13 týdnů, přičemž tuto dobu považuje autor s ohledem na jeho rozsah za dostačující.
- b) konzultace – V daném případě lze konstatovat, že byly prováděny pravidelné diskuse s osobami, jež se neúčastnily analýzy. Konkrétně se jednalo o státního zástupce Okresního státního zastupitelství, soudce Okresního soudu v eských Budjovicích a příslušníky Policie ČR.
- c) analýza negativních případů – v rámci tohoto kontrolního metodologického prvku byl hledán případ, který nejméně odpovídá stanovené hypotéze. Na základě jeho analýzy pak byla zvažována možnost reformulace hypotézy. Pokud byla taková

¹⁶⁷ GUBA, E. G., LINCOLN, Z. S. Competing paradigms in qualitative research. In N. K. DENZIN, Y. LINCOLN (eds.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 1995. s. 105-112.

eventualita zaznamenána, bylo nutné hypotézu upravit tak, aby případ zahrnuje nebo vyloučila jako neadekvátní pro danou situaci. Tímto analyticky induktivním způsobem autor postupoval tak dlouho, až nebylo možné nalézt žádný negativní případ, který by nevyhovoval teorii nebo nespadal do případů vyloučených.

- d) triangulace - kombinace metod získávání dat (strukturovaný rozhovor, zkoumání dokumentů, pozorování)

2. Přenositelnost (externí validita)

V této souvislosti bylo posuzováno, zda je možné využít závěry z daného případu pro jiný případ, který se mu podobá. Autor má zato, že použité metody a základní obsahové charakteristiky případné studie lze uplatnit i v jiných situacích, sociálních skupinách a časových okamžicích.

3. Hodnověrnost

V dané fázi byla kontrola procesu získávání poznatků redigována externím sociologem, kterého autor za tímto účelem oslovil.

4. Potvrditelnost (objektivita studie)

V tomto směru bylo nutné posoudit, zda zpráva obsahuje dostatek relevantních informací, adekvátnost vlastního výzkumného procesu a získané poznatky. V rámci posuzování potvrditelnosti hodnotil autor zejména tyto oblasti: Základní data, jejich sběr a zobrazení, redukci dat a výsledky syntézy, rekonstrukci dat a výsledky na základě struktur použitých kategorií, poznatků a zpráv, vztahy k existující literatuře, metodologické poznámky a rozhodnutí, materiály o cílech a uspořádání projektu, osobní poznámky a informace o vývoji instrumentů.

4. Výsledky

4.1 Analýza dat

4.1.1 Teoretické vymezení jednotlivých etap interpretace dat

V této etapě autor zkoumal data a hledal propojení mezi nimi a výzkumnými otázkami. Výzkumník hledal v datech konfigurace. Prováděl analýzu uvnitř jednotlivých

p ípad a porovnával data mezi p ípady. Tato fáze se prolínala se sbírem dat. Výběr zkoumaných p ípad vycházel z teoreticky založeného vzorkování, jak bylo uvedeno shora. Každý p ípad byl p ítom analyzován zvlášť sám o sobě. Navazovala komparace p ípad. Autorem vytvořená induktivní studie pracovala s více p ípady tak, aby mohly být konstituovány abstraktní modely, usilovala o vytvoření obecné teorie, která by byla zpřesnila vysvětlení sledované aspekty pro všechny p ípady p í odhlédnutí od jejich detailů. Výzkumník se v jednotlivých p ípadech snažil o podchycení obecných procesů za souhrnného posouzení, jakým způsobem jsou tyto úrovně lokálními kontextuálními podmínkami.

Byla použita metoda analýzy dat z několika p ípadových studií v teoretické rovině zpracovaná Milesem a Hubermannem.¹⁶⁸ Na elementární úrovni byly v nich kterých p ípadech použity netřídné metatabulky, v nichž byly zaznamenány relevantní a podstatné citace, fráze a ilustrace pro uvažované kategorie jevu nebo chování třídně dále podle jednotlivých p ípadů. Od těchto tabulek přešel autor k vyšší úrovni analýzy. Bylo koncipováno schéma, které se vyznačovalo ještě vyšší mírou abstraktnosti. Údaje byly seřazeny podle stupně nějaké vlastnosti, resp. podle předchozího jednání jako p íny atd. Proces abstrakce byl pak dokončen, když byla navržena grafická schémata znázorňující generalizované vztahy mezi proměnnými.

4.1.2 Typologie metod analýzy kvalitativních dat

Podstatný výzkum byl autorem pojat jako prestrukturovaná p ípadová studie. V tomto smyslu byly primárně stanoveny výzkumné otázky. Na základě výzkumných otázek byla navržena kostra zprávy, která určovala sbír dat i analýzu. Poznámky získané sbírem byly popisovány a poté kódovány. Kvalitativní materiál ve formě transkripcí rozhovorů byl dále transformován a interpretován s cílem zachytit komplexitu a variabilitu zkoumaných jevů. Celý proces měl iterativní charakter, když autor postupně precizoval primární teorie až do konečné podoby. Analýza dat byla realizována od začátku sbír dat, v dalším průběhu výzkumu přibývala další fáze sbír dat a analýzy. Výzkumník se pomocí dat a jejich analýzou seznamoval se zkoumanou problematikou, pokoušel se o hlubší porozumění tématu a výzkumné otázce. Díky sbír dat prováděnému ve více

¹⁶⁸ MILES, M. B., HUBERMANN, A. M. *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. London: Sage. 1994.

asových okamžicích byl schopen danou věc lépe popsat, rozvíjet ji v teoretické oblasti a testovat induktivně navržené hypotézy.

V průběhu segmentace byla data rozdělována do analytických jednotek. Získané informace byly analyzovány a bylo zjištěno, zda se jedná o segment, který obsahuje z hlediska cíle výzkumu nějaký význam. Pokud měl segment relevantní význam, bylo nutné jej dokumentovat. Konceptem pro rozložený segmentem byla odpověď informátora na otázku. V rámci kódování byly data popisovány. Kódy byly přidávány k úseku dat tak, aby je klasifikovaly nebo kategorizovaly, přičemž součástí musely mít relevanci k výzkumným otázkám, konceptům a tématům. Autor začínal s nižším počtem potenciálních vzorců dat a témat, postupně je modifikoval, rozšiřoval a zamítal, až nakonec dospěl k několika dostatečně verifikovaným tématům a mechanismům.

Shora uvedený analytický proces lze shrnout do následujících bodů :

- výzkumné otázky
- návrh kostry zprávy
- terénní poznámky
- popis
- kódování
- zobrazení
- závěry
- zpráva

4.1.3 Analýza informací zjištěných výzkumnými technikami

Zprávy o případové studii

Zpráva o případové studii . 1

Respondent . 1: policista, muž, věk 29 let

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Probační a mediační služby a orgánu sociálně-právní ochrany dětí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: V dí policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 1a: U respondenta byla zaznamenána obecná pov domost o existenci Systému v asné intervence a jeho aplikaci do spole enské praxe.

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS v lokalit okresu eské Bud jovice informace o Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 1b: Bylo zjišt no, že respondent bližšími informacemi o Systému v asné intervence nedisponuje.

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 2a: Respondent uvedl možnost získat relevantní informace o osob mladého jedince v p ípad pot eby a dobrou propustnost t chto informací mezi jednotlivými institucemi. Dále zmínil výhodnost lokální územní p sobnosti systému zejména ve vztahu ke znalosti konkrétních specifik dané lokality

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 2b: Respondent uvedl nár st po tu úkon a administrativních inností pracovník orgán inných v procesu pé e o delikventní d tí. Zatížení prezentované zejména administrativními úkony zasáhne v ur ité mí e do pracovní nápln jednotlivých odborník , avšak s ohledem na to, že jim práce se systémem výrazn ušet í as nebude docházet k asovým prodlevám.

Další relevantní zjišt ní ve vztahu k výzkumné otázce:

Respondent uvádí, že do systému by m ly být vkládány informace o d tských pachatelích, delikventním jednání d tí, p ípadn uložených opat eních. Výše uvedené

informace jsou využitelné a ušetří jednotlivým pracovníkům. Mohou dále usnadnit rozhodování jednotlivých případů. Nedostatky stávajícího systému spatřuje v nedostatečné vzájemné spolupráci a prostupnosti resortních databází. Nedomnívá se, že stávající systém je dostačující. K otázce, zda je předemtná koncepce způsobilá pozitivně ovlivnit práci rodičů a mládež v dané lokalitě se respondent nevyjádřil s odkazem na nedostatečné množství relevantních informací.

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k otázce . 3:

a) před zavedením Systému v asné intervence v lokalitě : Respondent má za to, že k ovlivnění činnosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rovinu Systému v asné intervence.

b) po zavedení Systému v asné intervence v lokalitě : Dle vyjádření respondenta bude činnost jednotlivé instituce závislá na Systému v asné intervence bude i nadále ovlivňovat činnost ostatních zapojených subjektů .

Další relevantní zjištění ve vztahu k výzkumné otázce:

Za pozitivum plynoucí z koncepce pro pracovníky jednotlivých závislých složek označil respondent dostatek relevantních informací. Co se týče prospěšnosti systému pro cílovou skupinu delikventů , považuje za pozitivní prvek vzájemnou prostupnost získaných informací, která ve svém důsledku umožní výběr vhodných opatření ve vztahu k dítěti i mladistvému. Domnívá se, že informace z instituce, v níž je zaměstnán, jsou pro ostatní subjekty systému důležité.

Analýza dokument

relevantní dokument: 3x spisový materiál s obligatorní žádostí policejního orgánu o výpis z rejstříku trestů (na některých pracovištích již k dispozici v elektronické podobě), žádosti o zprávu o projednávaných případech

typ dokumentu: úřední listina, monitoruje trestní právní a procesní minulost mladistvého

interpretace dokumentu:

Vztah k výzkumné otázce . 2 - Z dokument zjišťováno, že výše uvedené zprávy m l policejní orgán k dispozici po cca 20-25 dnech. P itom tyto dokumenty jsou obligatorní náležitostí spisového materiálu, který je předkládán státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby. Je tedy zřejmé, že jednoduché případy by mohly být vyřešeny rychleji, kdyby existoval systém, který by na základě společného informálního prostředí poskytoval informace operativně. Bylo by vhodné, aby již v této pozdější fázi policejní orgán disponoval zprávami ze školy případně z dalších institucí, tak aby mohl komplexně posoudit osobu pachatele a zvolit například vhodné výslechové taktiky. Vztah k výzkumné otázce . 3. – Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funkčních aspektů jednotlivých institucí zapojených do Systému včasné intervence.

Pozorování

Záznam o pozorování – chronologický pohled strukturace pracovní doby a zjištění ve vztahu k výzkumným otázkám

7.15 – 9.00 – příprava usnesení o zahájení trestního stíhání mladistvého pachatele – v této fázi vyšetřovatel žádá o výpis z rejstříku trestů a zprávu o projednávaných procesních odlišnostech příslušného obecního úřadu

9.05 - 10.00 – výslech obviněného - v rámci výslechu zjišťuje případné problémy ve škole, informace o sociální situaci mladistvého obviněného, zdravotní stav obviněného a jeho případné důsledky pro trestní právní odpovědnost

10.00 – 11.00 – příprava na výslechy svědků – hodnotí získané informace, na základě zjištění vyžaduje potřebné zprávy, informace

10.10 – 15.00 – výslechy svědků (poškozených) – zjišťuje mimo jiné relevantní informace o osobě mladistvého pachatele (pokud je svědek mohl poskytnout)

Zpráva o případové studii . 2

Respondent . 2: Soudce, žena, v k 46 let, specialista na problematiku dětí a mládeže

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Proba ní a media ní služby a orgánu sociáln -právní ochrany d tí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: V dí policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Zjišť ní ve vztahu k podotázce . 1a: U respondenta byla zaznamenána obecná pov domost o existenci Systému v asné intervence a jeho aplikaci do spole enské praxe

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS informace o Systému V asné Intervence?

Zjišť ní ve vztahu k podotázce . 1b: Bylo zjišť no, že respondent p esnými informacemi o Systému v asné intervence nedisponuje.

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Zjišť ní ve vztahu k podotázce . 2a: Respondent uvedl zvýšení koordinace inností jednotlivých složek systému a úsporu asu p i získávání informací, což ve svém d sledku povede ke zrychlení celého procesu práce s d tmi a mladistvými.

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v asné intervence?

Zjišť ní ve vztahu k podotázce . 2b: Respondent uvedl nár st po tu úkon a administrativních inností jednotlivých pracovník a nebezpe í úniku osobních údaj . Respondent o ekává mírný nár st zatížení, který se však v jeho pracovním zatížení výrazn ji neprojeví.

Další relevantní zjišť ní ve vztahu k výzkumné otázce:

Do systému by m ly být vkládány komplexní informace o d tských pachatelích, delikventním jednání d tí a uložených opat eních. Dále by m lo být monitorováno závažné závadového chování dít te, které nenapluje znaky skutkové podstaty n kterého trestného inu, avšak z jeho podstaty je z ejmé, že se již jedná o sociáln patologický jev. Jedná se p edevším o projevy výchovných problém a závislosti na omamných a psychotropních látkách p ípadn alkoholu. Tyto informace jsou využitelné, zefektivní innost jednotlivých pracovník a ušet í jim as. Sou asn usnadní rozhodování jednotlivých p ípad . Nedostatky stávajícího systému spatuje v nedostate né vzájemné spolupráci a prostupnosti resortních databází. Inovativní prvek systému vidí v komplexním podchycení problematiky delikventního chování juvenilní populace. Nemá zato, že stávající systém je dosta ující. P edm tnou koncepci hodnotí jako zp sobilou pozitivn ovlivnit pé i o d tí a mládež v dané lokalit .

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k otázce . 3:

a) p ed zavedením Systému v asné intrervence v lokalit : Respondent se domnívá, že k ovliv ování innosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rovinu Systému v asné intervence.

b) po zavedení Systému v asné intervence v lokalit : innost jednotlivé instituce zú astn né na Systému v asné intervence bude ovliv ovat innost ostatních zapojených subjekt a to výrazn jším zp sobem, než p ed zavedením systému.

Další relevantní zjišt ní ve vztahu k výzkumné otázce: Za pozitiva plynoucí z koncepce pro pracovníky jednotlivých zú astn ných složek ozna il respondent dostatek relevantních informací a možnost jejich operativního získání v p ípad eventuálního rozhodování konkrétního p ípadu. Pokud se jedná o prosp šnost systému pro cílovou skupinu, ocenil p edevším komplexní náhled na osobu delikventa a vzájemnou prostupnost získaných informací. Domnívá se, že informace z instituce v níž je zam stnán jsou pro ostatní subjekty systému d ležitě.

Analýza dokument

relevantní dokument: 3 x rozsudek okresního soudu

typ dokumentu: úřední listina, meritorní rozhodnutí soudu v řízení před soudem

interpretace dokument : Vztah k výzkumné otázce . 2 – Vodní rozhodnutí rozsudku je nutno v souladu se zásadou volného hodnocení dokazů zdůvodnit, jaké skutkové okolnosti a listinné materiály vedly soud k rozhodnutí o vině. Relevantními dokaznými prostředky jsou v tomto smyslu zejména výpis z rejstříku trestů, zpráva o projednávaných pěstupcích a zpráva probační a mediační služby o osobních a rodinných poměrech mladistvého. Podklad pro rozhodnutí mohou tvořit i zpráva ze školy i úřední práce. V případě existence systému umožňujícího rychlejší získávání výše uvedených listinných dokazů bude zkrácena fáze přípravného řízení a dojde ke zkrácení celého trestního řízení. Pokud by v předchozích fázích některý dokument nebyl opatřen, může tak soud uinit sám. Nebude tedy nutné tyto informace znovu vyžadovat i v případě vracení do fáze přípravného řízení. Vztah k výzkumné otázce . 3. – Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funkčních aspektů jednotlivých institucí zapojených do Systému v časné intervenci.

Pozorování

Záznam o pozorování – chronologický pohled strukturace pracovní doby a zjištění ve vztahu k výzkumným otázkám

7.30 - 8.30 - příprava na hlavní líčení ve věci mladistvého obžalovaného – příprava, posouzení listinných dokazů zejména výpisu z rejstříku trestů, zprávy o projednávaných pěstupcích, zprávy Probační a mediační služby o osobních a rodinných poměrech mladistvého, zprávy ze školy i úřední práce, pokud některé informace chybí je nutno je vyžádat a hlavní líčení odrodit

9.00 – 11.00 – hlavní líčení – zjištění veškerých relevantních informací k osobě obžalovaného (případně vyžádání potřebných údajů)

13.00 – 14.35 – příprava rozsudku – komplexní posouzení osoby obžalovaného na základě opatřených podkladů

14.30 – 15.00 – vyhlášení rozsudku – veřejné zdůvodnění rozhodnutí, obligatorní náležitostí je hodnocení osoby obžalovaného na základě provedených dokazů

Zpráva o případové studii . 3

Respondent . 3: Státní zástupce, žena, v k 42 let, specialista na problematiku d tí a mládeže

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgán inných v trestním ízení, Proba ní a media ní služby a orgánu sociáln -právní ochrany d tí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: V dí policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 1a: U respondenta byla zaznamenána obecná pov domost o existenci Systému v asné intervence a jeho aplikaci do spole enské praxe

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS v lokalit okresu eské Bud jovice informace o Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 1b: Respondent dle svého vyjád ení disponuje informacemi o Systému v asné intervence.

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 2a: Respondent konstatoval, že za hlavní výhody považuje systemati nost koncepce, zrychlení rozhodování jednotlivých subjekt a lokální územní p sobnost systému.

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k podotázce . 2b: Respondent konstatoval nár st po tu úkon a administrativních inností jednotlivých pracovník . Zatížení prezentované zejména

administrativními úkony zasáhne v určité míře do pracovní náplně respondenta, avšak s ohledem na to, že mu práce se systémem výrazně ušetří čas, nebude docházet k časovým prodávám.

Další relevantní zjištění ve vztahu k výzkumné otázce:

Systém by měl obsahovat informace o deliktických pachatelích, delikventním jednání dítí a uložených opatřeních. Dále by mělo být monitorováno závažné závadového chování dítí, které nenaplnuje znaky skutkové podstaty některého trestného činu, avšak z jeho podstaty je zřejmé, že se již jedná o sociálně patologický jev. Konkrétně jde o projevy výchovných problémů, šikany, záškoláctví, gamblerství a závislosti na omamných a psychotropních látkách například alkoholu. Tyto informace jsou využitelné, zefektivní činnost jednotlivých pracovníků, ušetří jim čas a usnadní rozhodování jednotlivých případů. Nedostatky stávajícího systému lze spatřovat v neexistenci dostupnosti resortních databází. Inovativnost Systému v asné intervence sledává v komplexním podchycení problematiky delikventního chování dítí a mladistvých. Stávající systém považuje z výše uvedeného pohledu za nedostačující. Nedostatky stávajícího systému spatřuje v nedostatečné dostupnosti resortních databází. Především koncepti hodnotí jako způsobem pozitivně ovlivnit péči o dítí a mládež v dané lokalitě.

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k otázce . 3:

a) před zavedením Systému v asné intervence v lokalitě: Respondent se domnívá, že k ovlivnění činnosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rovinu Systému v asné intervence.

b) po zavedení Systému v asné intervence v lokalitě: Respondent má zato, že činnost jednotlivé instituce zůstane na Systému v asné intervence bude ovlivňovat činnost ostatních zapojených subjektů, přičemž intenzita vzájemné interakce bude vyšší, než před zavedením systému.

Další relevantní zjištění ve vztahu k výzkumné otázce:

Za pozitiva plynoucí z koncepce pro pracovníky jednotlivých zúšťastných složek označil respondent možnost operativního získání údajů v případě eventuálního rozhodování konkrétního případu a stanovení jednotných pravidel, kterými se respondenti, jakožto konkrétní pracovníci příslušných institucí budou řídit. Co se týká prospěšnosti systému pro cílovou skupinu delikventů, zmínil možnost projednávat společné postupy u zvoleného okruhu případů delikventního chování dětí a vyhledávat případy, u nichž je potřeba intervence. Domnívá se, že informace z instituce, v níž je zaměstnan, jsou pro ostatní subjekty systému důležité.

Analýza dokument

relevantní dokument: 3x usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu

typ dokumentu: úřední listina, meritorní rozhodnutí státního zástupce v právním řízení trestním

interpretace dokument : Vztah k výzkumné otázce . 2 - Státní zástupce je povinen zdůvodnit, jaké skutkové okolnosti a listinné materiály ho vedly k rozhodnutí o užití této formy odklonu. Relevantními důkazními prostředky jsou v tomto smyslu zejména výpis z rejstříku trestů, žádost o zprávu o projednávaných případech a zpráva Probační a mediační služby o osobních a rodinných poměrech mladistvého. Existence společného informačního prostředí umožní rychlejší získávání výše uvedených listinných podkladů v důsledku čehož bude moci být přistoupeno k vydání rozhodnutí dříve. Podkladem pro výše uvedené rozhodnutí mohou být zprávy ze školy, resp. úřadu práce. Vztah k výzkumné otázce . 3. – Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funkčních aspektů jednotlivých institucí zapojených do Systému včasné intervence.

Pozorování

Záznam o pozorování – chronologický pohled strukturace pracovní doby a zjištění ve vztahu k výzkumným otázkám

7.30 - 8.45 - příprava na hlavní líčení ve věci mladistvého obžalovaného – příprava, posouzení listinných důkazů zejména výpisu z rejstříku trestů, zprávy o projednávaných případech, zprávy Probační a mediační služby o osobních a rodinných poměrech mladistvého, zprávy ze školy i úřadu práce

9.00 – 11.00 – hlavní líčení – v součinnosti se soudem dochází k zjištění veškerých relevantních informací k osobě obžalovaného, hodnocení musí být obsaženo v závěrečném návrhu

12.00 – 14.20 – vyhotovení usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání - komplexní posouzení osoby obžalovaného na základě opatřených podkladů a následné rozhodnutí o délce zkušební doby a uložených opatřeních (případně vyžádání zpráv od jednotlivých institucí, i vrácení věci policejnímu orgánu k doplnění)

14.30 - 15.00 – vyhlášení rozsudku ve shora uvedeném hlavním líčení

Zpráva o případové studii . 4

Respondent . 4: úředník státního zástupce Probační a mediační služby, žena, v k 30 let

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Probační a mediační služby a orgánů sociálně-právní ochrany dětí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: Vědí policisté, státní zástupci, soudci, zaměstnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 1a: U respondenta byla zaznamenána obecná povědomost o existenci Systému v asné intervence a jeho aplikaci do společenské praxe.

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zaměstnanci OSPOD a PMS v lokalitě okresu eské Budějovice informace o Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 1b: Respondent dle svého vyjádření disponuje informacemi o Systému v asné intervence.

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 2a: Respondent konstatoval, že za hlavní výhody považuje komplexní podchycení problematiky juvenilní populace a časovou úsporu.

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v časné intervenci?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 2b: Respondentem nebyly nedostatky identifikovány.

Další relevantní zjištění ve vztahu k výzkumné otázce:

Do systému by mly být vkládány komplexní informace o d tských pachatelích a uložených opat eních. Dále by mly být zaneseny projevy výchovných problém , šikany, záškoláctví a závislosti na omamných a psychotropních látkách p ípadn alkoholu. Tyto informace jsou využitelné, zefektivní innost jednotlivých pracovník a ušet í jim as. Celkov je stávající koncepce nevyhovující. Nedostatky stávajícího systému spat uje v nedostate né dostupnosti resortních databází a lokální omezenosti. Inovativní prvek systému spat uje v komplexním podchycení problematiky delikventního chování juvenilní populace. K otázce, zda je p edm tná koncepce zp sobilá pozitivn ovlivnit pé i o d ti a mládež v dané lokalit se respondent nevyjád il s odkazem na nedostate né množství relevantních informací a zatímní neexistenci systému v praxi.

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v časné intervenci?

Zjištění ve vztahu k otázce . 3:

a) p ed zavedením Systému v časné intervenci v lokalit : Respondent se domnívá, že k ovliv ování innosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rovinu Systému v časné intervenci.

b) po zavedení Systému v časné intervenci v lokalit : Respondent konstatuje, že innost jednotlivé instituce zú astn né na Systému v časné intervenci bude ovliv ovat innost ostatních zapojených subjekt a to výrazn jším zp sobem, než p ed zavedením systému.

Další relevantní zjištění ve vztahu k výzkumné otázce:

Za pozitivní prvky systému respondent označil dostatečné množství relevantních informací a stanovení jednotných pravidel, kterými se respondenti, jakožto konkrétní pracovníci příslušných institucí, budou řídit. Co se týče prospěšnosti systému pro cílovou skupinu delikventů, kvitoval především možnost projednávat společné postupy u zvoleného okruhu případů delikventního chování dětí a případně vyhodnocovat programy pro práci s rizikovými a ohroženými dětmi. Domnívá se, že informace z instituce, v níž je zaměstnán, jsou pro ostatní subjekty systému důležité.

Analýza dokument

relevantní dokument: 3x zpráva o aktuální situaci klienta dle § 56 zák. č. 218/2003 Sb.

typ dokumentu: úřední listina

interpretace dokument : Vztah k výzkumné otázce č. 2 - Tato listina tvoří primární podkladový materiál pro hodnocení osoby klienta ve vztahu k subjektům, které vydávají rozhodnutí podle trestních předpisů. Informace do této zprávy jsou čerpány z osobního pohovoru klienta s příslušným úředníkem. Její rychlé a kvalitní zpracování je významným podkladem dalšího řízení. Součástí může být návrh na uložení příslušných opatření a rozhodnutí pro státního zástupce nebo soud. Vztah k výzkumné otázce č. 3 - Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funkčních aspektů jednotlivých institucí zapojených do Systému v asné intervence.

Pozorování

Záznam o pozorování – chronologický pohled strukturace pracovní doby a zjištění ve vztahu k výzkumným otázkám

8.00 – 9.00 – příprava na pohovor s klientem

9.00 – 9.50 – pohovor s klientem - zjištění veškerých relevantních informací k osobě klienta, dále vyžádány informace ze školy, případně další potřebné informace, připadá v úvahu i provedení rozhovoru s rodiči

10.00 – 12.00 – vyhotovení zprávy o aktuální situaci klienta, zaslání k dalšímu využití okresnímu státnímu zastupitelství, případně návrh na začlenění do probačního programu

13.00 – 13.45 – příprava na pohovor s klientem – informace viz. shora

14.30 - 15.30 – pohovor s klientem – informace viz. shora

Zpráva o případové studii . 5

Respondent . 5: úředník OSPOD, žena, v k 54 let

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Probační a mediační služby a orgány sociálně-právní ochrany dětí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: V dí policisté, státní zástupci, soudci, zaměstnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 1a: U respondenta byla zaznamenána obecná povědomost o existenci Systému v asné intervence a jeho aplikaci do společenské praxe.

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zaměstnanci OSPOD a PMS informace o Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 1b: Respondent dle svého vyjádření disponuje informacemi o Systému v asné intervence.

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 2b: Respondent spatřuje pozitiva v komplexním uchopení problému, zvýšení plynulosti informačních toků a snížení administrativy.

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v asné intervence?

Zjištění ve vztahu k podotázce . 2b: Respondentem nebyly nedostatky identifikovány.

Další relevantní informace ve vztahu k podotázce:

Do systému by m ly být zadávány komplexní informace o pachatelech z ad d tí, p íp. mladistvých. Dále by m lo být monitorováno závažné závadové chování dít te, které lze považovat za sociáln patologický jev. Jedná se p edevším o projevy výchovných problém , šikany, gamblerství a závislosti na omamných a psychotropních látkách p ípadn alkoholu. Systémové informace jsou využitelné a zefektivní práci jednotlivých pracovník . Inovativnost Systému v asné intervence shledává v komplexním podchycení problematiky delikventního chování d tí a mladistvých. P edm tnou koncepci hodnotí jako zp sobilou pozitivn ovlivnit pé i o d tí a mládež v dané lokalit .

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Zjišt ní ve vztahu k otázce . 3:

a) p ed zavedením Systému v asné intrervence v lokalit : Respondent se domnívá, že k ovliv ování innosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rovinu Systému v asné intervence.

b) po zavedení Systému v asné intervence v lokalit : Respondent uvádí, že innost jednotlivé instituce zú astn né na Systému v asné intervence bude ovliv ovat innost ostatních zapojených subjekt a to významn jším zp sobem, než tomu bylo p ed zavedením systému.

Další významná zjišt ní ve vztahu k výzkumné otázce:

Respondent spat uje pozitiva v možnosti rychlého získání požadovaných informací. Co se tý e prosp šnosti systému pro cílovou skupinu delikvent má za hlavní pozitivum komplexní náhled na osobu delikventa a vzájemnou prostupnost informací získaných jednou ze složek. Domnívá se, že informace z instituce v níž je zam stnán jsou pro ostatní subjekty systému d ležitě.

Analýza dokument

relevantní dokument: zpráva o osobních pom rech klienta

typ dokumentu: ú ední listina

interpretace dokument : Vztah k výzkumné otázce . 2. - Zpráva erpá z informací poskytnutých rodi i, poznatk z dané lokality prost ednictvím orgánu ešícího p estupkovou agendu, m stské policie atd. Její rychlé a kvalitní zpracování je významným podkladovým materiálem pro další ízení. Vztah k výzkumné otázce . 3 – Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funk ních aspekt jednotlivých institucí zapojených do Systému v asné intervence.

Pozorování

Záznam o pozorování – chronologický p ehled strukturace pracovní doby a zjišt ní ve vztahu k výzkumným otázkám

7.30 – 8.30 – p íprava innosti

8.30 - 10.00 - poradenská innost

10.00 – 12.00 – innost sm ující k obnovení narušených funkcí rodiny, ochrana práv dít te

13.00 – 14.00 - rozhodování o opat eních podle zákona o rodin

V rámci t chto inností je nutná p edchozí kooperace s p íslušnými orgány, zejména ve vztahu k opat ování relevantních informací. Sou asn jsou t mto v rámci spolupráce poskytovány p íslušné údaje.

4.1.4 Provedení záv r o p ípadech, modifikace teorií, návrh implikací pro praxi

Prvotním úkolem výzkumníka bylo posouzení pov domí o Systému v asné intervence mezi orgány innými v pé i o d ti a mládež. Zkoumání této otázky bylo autorem zvoleno s ohledem na to, že p edm tný systém byl konstituován teprve v nedávné dob na centrální úrovni, v sou asné dob má být p istoupeno k jeho implementaci do praxe, p i emž vytvo ení tohoto systému je záležitostí fakultativní, závislou na rozhodnutí p íslušné obce i m sta a jejich dohod s ostatními složkami systému.

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgán inných v trestním ízení, Proba ní a media ní služby a orgánu sociáln právní ochrany d tí o Systému v asné intervence?

Podotázka . 1a: V dí policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS o existenci Systému v asné intervence?

Díl í p edpoklad pro analýzu . 1a: policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS v dí, že systém existuje.

Podotázka . 1b: Mají policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS v lokalit okresu eské Bud jovice informace o Systému v asné intervence?

Díl í p edpoklad pro analýzu . 1b: Policisté, státní zástupci, soudci, zam stnanci OSPOD a PMS v lokalit okresu eské Bud jovice mají informace o Systému v asné intervence.

V této souvislosti bylo konkrétn zjišt no, že obecnou pov domost o existenci tohoto systému a jeho aplikaci do spole enské praxe mají všichni oslovení odborníci. Tato skute nost je dle názoru autora dána zejména tím, že respondenti jsou osobami, které p ichází v rámci své pracovní innosti do styku s problematikou d tí a mládeže, p i emž jsou obeznámeni s aktuální právní úpravou a instituty zakotvenými v souvislosti s p edm tnou problematikou. Otázka vymezení míry, v níž jsou jednotliví respondenti se systémem seznámeni, již nebyla takto jednozna ná. Zde pouze zam stnanci orgánu sociáln právní ochrany d tí, Proba ní a media ní služby a státního zastupitelství uvedli, že mají hlubší znalosti o dané problematice. P i posouzení problematiky z pohledu jednotlivých institucí bylo zjišt no, že p esnými informacemi o p edm tném systému nedisponoval respondent zam stnaný u Policie R a soudce okresního soudu.

V této fázi byla v rámci sumarizace údaj navržena tabulka, která p edstavuje podstatnou redukci protokolu. Z výzkumného materiálu byla extrahována data, která mají relevanci ve vztahu k výzkumné otázce a podotázkám. Uvnit pole byl primárn uveden kategorizující kód. Pod tímto kódem jsou v taxonomické jednotce uvedeny citace získané od jednotlivých respondent . Lze konstatovat, že z hlediska kauzálního modelu (Spradleyho koncept) je formou vztahu mezi kategoriemi „pov domí o SVI“ a „informace o SVI“ striktní inkluze (A je nezbytným krokem k B). Sou asn se zde uplatní sekvence, když „školení o SVI“ je krokem k „informacím o SVI“.

Tabulka . 1 – charakteristika informovanosti o SVI

	Policie R	OSPOD	PMS	Soud	SZ
Pov domí o SVI	detekováno -o existenci SVI vím	detekováno -mám o n m pov domost	detekováno dostalo se mi info o SVI	detekováno -slyšel jsem o n m	detekováno -je mi známo, že je zavád n do praxe
Informace o SVI	nejsou k dispozici -konkrétní info nemám	dostate né - mám k dispozici dostatek údaj	dostate né -informací se mi dostalo	nejsou k dispozici -bližšími info nedisponuji	dostate né -informace mám
Školení o SVI	nerealizováno - na školení jsem nebyl, nikdo mi ho nenabídl	prob hlo -poskytlo mi zajímavé info, získal jsem nový náhled na v c	prob hlo -bylo pro m p ínosem, získal jsem zajímavé info	nerealizováno -žádné se neuskute nilo, myslím, že v resortu nebylo realizováno	prob hlo -zde se mi dostalo údaj

Na základ výše uvedené analýzy bylo možné vyslovit následující záv ry:

Díl í p edpoklad . 1a byl potvrzen. Lze tedy konstatovat, že policisté, státní zástupci, soudci, pracovníci OSPOD a PMS v dí, že existuje Systém v asné intervence.

Díl í p edpoklad . 1b je nutno modifikovat takto: Zam stnanci orgánu sociáln -právní ochrany d tí, Proba ní a media ní služby a státního zastupitelství mají informace o Systému v asné intervence. Zam stnanci Policie R a soudci tyto informace nemají.

S ohledem na výše uvedenou profilaci musel výzkumník na základ provedené segmentace a v další fázi sb ru dat dále zkoumat, z jakého dvodu práv zam stnanci, výše

uvedených institucí relevantními informacemi nedisponují. Bylo zjištěno, že zaměstnanci s problematikou dostatečně neznají zejména ze školení (eventuelně prezentací), na které byli v rámci připravované implementace systému do společenské praxe vysláni zaměstnavatelem.

Na základě výše uvedeného bylo možno dále předpoklad 1b je dále precizovat takto:

Zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační služby a státní zástupci mají informace o Systému v asné intervence, které získali na školení (informacích). Zaměstnanci Policie ČR a soudci na školení nebyli a tyto informace nemají.

Tuto tezi je pak možno následně generalizovat do následující hypotézy:

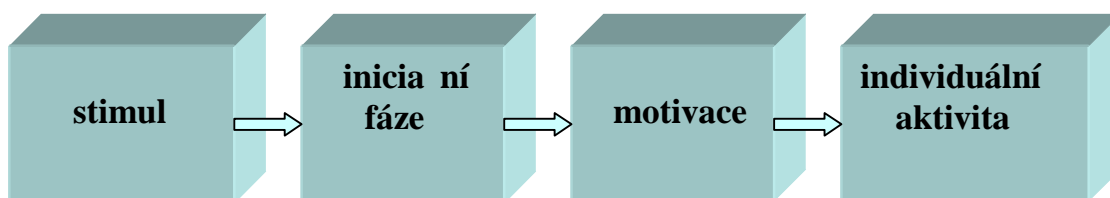
Informace poskytnuté pracovníkům orgánů jiných v trestním řízení, Probační a mediační služby a orgánů sociálně právní ochrany dětí ovlivní jejich znalost Systému v asné intervence.

Jako pomocná metoda byla zvolena analytická indukce. Postupně tak byly analyzovány jednotlivé případy. Cílem bylo modifikovat teorii, v případě, že budou zaznamenány případy, které hypotézu porušují (negativní případy). Pokud by byly takové eventuality zaznamenány, bylo by nutné hypotézu upravit tak, aby případ zahrnuje nebo vyloučila jako neadekvátní pro danou situaci.

Ve shora uvedených intencích pak byly u jednotlivých respondentů provedeny rozbor dat. Odpovědi, které by mohly naplnovat negativní případy byly shledány u zástupců Policie a PMS. Tyto však byly vzápětí eliminovány, když jejich analýzou bylo zjištěno, že v daném případě nedosahují jejich obsahové charakteristiky takové intenzity, aby mohly být použity k redukci teorie. Teorii tak lze i po použití metody analytické indukce, jako podpůrného, resp. kontrolního (ve smyslu interní validity) metodologického prostředku považovat za obecnou, protože z ní autor v datovém materiálu, který měl k dispozici, nenašel žádnou relevantní výjimku, v jejímž důsledku by bylo nutné přistoupit k její modifikaci.

Výzkumnými instrumenty shora blíže specifikovanými pak byla analytickou inností dále zjišť na vztahová kauzalita mezi realizovanou vzd lávací akcí a následnou aktivní samostatnou inností p íslušného pracovníka. Bylo zjišť no, že vzd lávací akce u tém všech zkoumaných plnila funkci jakéhosi inicia ního prvku, který respondenty motivoval k dalšímu získávání informací o p íedm tné problematice. Konkrétn se jednalo o následné opat ování odborné literatury, p edevším prost ednictvím odborných materiál a internetu a konzultace s kolegy. Tuto vztahovou souvislost lze ilustrovat zaznamenanou citací respondenta: „Až když jsem na školení získal informace o systému, pochopil jsem, že je to využitelné. S ohledem na to jsem začal vyhledávat informace zejména na internetu a také jsme to diskutovali s kolegou“. Po nezbytné generalizaci lze uvedenou závislost graficky vyjád it následujícím schématem:

Schéma . 2: specifikace geneze vztahu mezi vzd lávací akcí a samostatnou inností respondenta

Na základ shora provedené analýzy bylo dále možné stanovit návrh implikací pro praxi:

Výstupem této teoretické analýzy pro praxi je v návaznosti na shora specifikovanou hypotézu to, že v p ípad implementace systému v lokalit , by pozornost m la být soust ed na práv na jednotlivé pracovníky dot ených institucí. Je totiž t eba vzít v úvahu, že tito jsou st žejními prvky koncepce a celkové výsledky a efektivita Systému v asné intervence jsou závislé práv na tom, jak dokáží dostát svým pracovním povinnostem, potažmo úkol m, které jim vyplývají ze systému. Pokud tedy dojde k rozhodnutí o z ízení systému, je nutné vytvo it tým školitel , který bude zú astn ným subjekt m poskytovat

veškerý informační servis. Mělo by se jednat o vstupní a další pravidelná školení, ale i o operativní poradenské řešení problémů, které vyvstanou při řešení konkrétních věcí.

Dalším konkrétním výstupem, vplynuvším z výše uvedené analytické konstrukce ve vztahu ke koncipování Systému v asné intervence v lokalitě je vhodnost provedení podrobné analýzy stávající situace. Tato by měla být uchopena v první fázi z hlediska obecných sociálních a právních teorií. Sekundární fáze by pak měla podrobně analyzovat situaci dané lokality. Měla by tedy plně reflektovat veškerá specifika dané lokality. V tomto směru autor doporučuje provést šetření mezi pracovníky zainteresovaných institucí, které mu umožní, v co nejširší možné míře, stanovit tato specifika. Je totiž třeba zdůraznit, že zkoumaný systém má pevně stanovená obecná pravidla, při jejich respektování je však značně flexibilní a umožňuje značnou škálu různých modifikací. Danou myšlenku pak lze v konkrétní rovině ilustrovat na skutečnosti, že právě podrobnou deskripci vnitřních a vztahových modifikací autor detekoval skutečnost, že v lokalitě okresu eské Budjovice nemají některé složky informace o Systému v asné intervence. Tato situace vybízí k modulaci vhodného vzdělávacího programu, který, jak bylo analýzou rovněž zjištěno, se plně osvědčil při poskytování informací státním zástupcem zaměstnancům PMS a OSPOD. Konkrétní obsahová náplň takového programu pak může být specifikována s ohledem na jednotlivou instituci, její zakotvení v právním systému a předpokládanou funkci v systému.

Výzkumná otázka . 2

Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Podotázka . 2a: Jaké jsou výhody Systému v asné intervence?

Dílčí předpoklad pro analýzu . 2a: Systém v asné intervence zakotvuje jednotné informační prostředí, které umožňuje koordinaci činností zapojených subjektů, zvyšuje kvalitu a rychlost jejich činnosti.

S ohledem na výše stanovenou výzkumnou otázku bylo třeba, aby jednotliví pracovníci specifikovali hlavní pozitivní prvky z jejich pohledu. V tomto směru byly kladně hodnoceny systematická koncepte a komplexní uchopení vymezeného spektra společenských vztahů. Pozitivně bylo nahlíženo na koncepci jednotného informačního

prostředí, které umožňuje koordinaci činností zapojených subjektů. Oceňováno bylo rovněž zvýšení plynulosti a operativnosti informačních toků mezi jednotlivými subjekty a možnost znovuoobnovení sociálních vazeb dít této. Prezentovány byly i názory o výhodnosti lokální územní působnosti systému zejména ve vztahu ke znalosti konkrétních specifik dané lokality. Na tuto tematiku navazovala otázka využitelnosti v rámci plnění jednotlivých pracovních úkolů. Na tomto místě je nutno konstatovat, že odpovědi na tuto otázku byly značně ovlivněny specifiky jednotlivých institucí a postavením v nich. Jednotlivým znakem byla operativnost systému a možnost získat neprodleně požadované informace vztahující se ke konkrétnímu klientovi.

Následně byla konstruována tabulka, která sumarizuje data, která mají relevanci ve vztahu k výzkumné otázce a podotázkám. Segmentace byla provedena podle vyjádření pozitivně a negativně vnímaných prvků systému v asné intervence. V jednotlivých polích tabulky byly uvedeny citace sdělené respondenty.

Tabulka . 2 – vymezení pozitiv a negativ SVI ze strany respondent

	Policie	OSPOD	PMS	Soud	Stát. zastup.
Pozitiva	-znalost specifik lokality -možnost získat relevant. info.	-zvýšení plynulosti infor. tok -eší problém komplexn	-komplexní podchycení problematiky -asová úspora	-koordinace činnosti -úspora času	systematická koncepce -zrychlení rozhodování
Negativa	-náročnost po tu administrativ. úkon	neidentifikována	neidentifikována	-náročnost po tu administrativ. úkon -nebezpečí úniku osob. údaj	-náročnost po tu administrativ. úkon

Na tomto místě bylo dále provedeno zobecnění závěrů zjištěných analýzou dokumentů a pozorováním tak, aby tyto mohly být dány do kontextu s výše uvedenými informacemi. V obecné rovině je nutno konstatovat, že jednotlivé případy by mohly být vyřešeny rychleji, kdyby existoval systém, který by na základě společného informačního prostředí poskytoval informace dostatečně operativně. Současně je zřejmé, že pokud bude příslušný orgán disponovat s relevantními informacemi dokáže komplexně posoudit osobu pachatele a zvolit odpovídající pracovní postupy i na tyto skutečnosti vhodně reagovat v příslušném rozhodnutí. Výše uvedené skutečnosti lze označit za pozitiva Systému v současné intervenci.

Na podkladě výše uvedeného bylo nutné primární teorii 2a modifikovat takto:

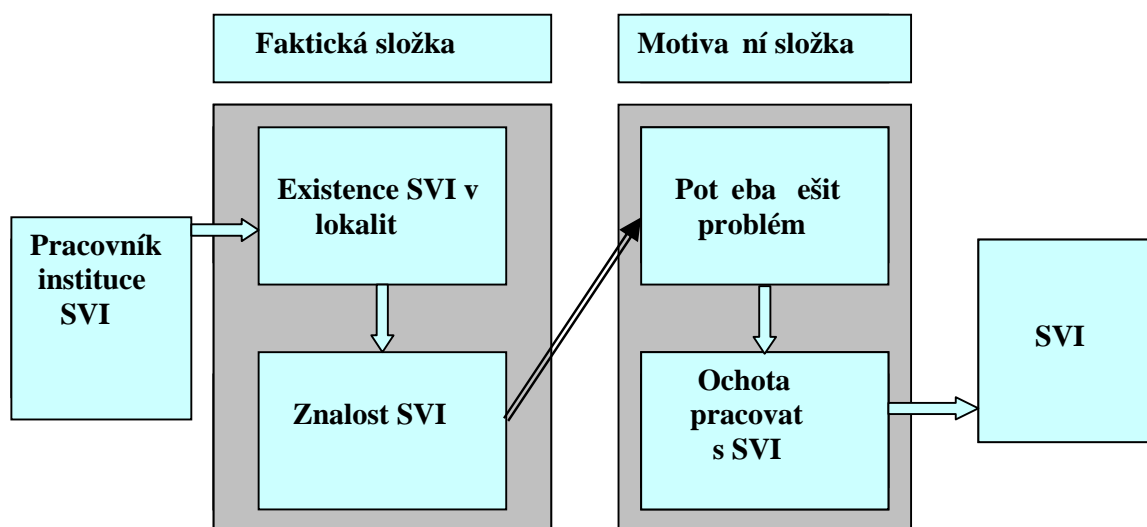
Systém v současné intervenci komplexně přistupuje k řešení problematiky delikventního chování juvenilní populace, zakotvuje jednotné informační prostředí, které umožňuje koordinaci činností zapojených subjektů, zvyšuje kvalitu jejich činnosti a plynulost a operativnost informačních toků mezi jednotlivými subjekty.

S ohledem na takto modifikovanou teorii bylo na místě dále analyzovat jaké informace mají být do systému vkládány tak, aby systém byl schopný plnit své shora uvedené funkce. Dle konstatování v tšiny respondentů by se mělo jednat o komplexní informace o doškových pachatelích, delikventním jednání dětí a uložených opatřeních. Dále by mělo být monitorováno závažné závadové chování dětí, které nenapovídá znaky skutkové podstaty některého trestného činu, avšak z jeho podstaty je zřejmé, že se již jedná o sociálně patologický jev. Jedná se především o projevy výchovných problémů, šikany, záškoláctví, gamblerství a závislosti na omamných a psychotropních látkách případně alkoholu. Dále bylo zjištěno, že většina dotazovaných se domnívá, že tyto systémové informace jsou využitelné, zefektivní jejich práci a ušetří jim čas. Současně mají zato, že jsou schopni usnadnit rozhodování jednotlivých případů. Tuto skutečnost lze ilustrovat následujícím výrokem respondenta – státní zástupkyně: „*Pokud by v systému byly komplexní informace, nemusela bych žádat o zprávu o mladistvém (dítěti) od Probation a media ní služby a policejní orgán by nemusel opatřovat výpis z rejstříku trestů a výpis z postupové evidence, což by mně i policii samozřejmě zjednodušilo práci a celý postup v etně případného rozhodnutí by byl rychlejší.*“

Proces použití Systému v současné intervenci je tedy ze strany pracovníka instituce zařazen do systému s oprávněným přístupem k informacím podmiňovaným jednak faktickou složkou, jež zahrnuje existenci systému v lokalitě a znalost principů jeho fungování a současně složkou motivační sestávající z potřeby řešit určitý problém a ochoty se

systemem pracovat. Po nezbytné generalizaci lze uvedenou závislost graficky vyjádřit následujícím schématem:

Schéma . 3: Proces použití SVI ze strany pracovníka jednotlivé instituce

Lze konstatovat, že z hlediska kauzálního modelu je formou vztahu mezi kategoriemi faktické složky a motivační složky sekvence, když existence systému v lokalitě a jeho znalost jsou nezbytným předpokladem pro uplatnění motivační složky.

S ohledem na shora definovanou otázku bylo dále nutné zaměřit pozornost na hodnocení koncepce systému a jeho využitelnosti, tak jak ji vnímají zaměstnanci jednotlivých ústavních subjektů. Jedním ze zásadních poznatků získaných v této fázi výzkumu je skutečnost, že ti dotázaní hodnotí předem touto koncepcí jako způsobilou pozitivně ovlivnit péči o děti a mládež v dané lokalitě. Dva respondenti se k této otázce nevyjádřili s odkazem na nedostatečné množství relevantních informací a zatímní faktickou neexistenci systému ve společenské praxi.

Podotázka . 2b: Jaké jsou nedostatky Systému v naší intervenci?

Díl í p edpoklad pro analýzu 2b: Nedostatkem Systému v asné intervence je nár st administrativních úkon provád ných jednotlivými pracovníky.

Pro komplexní analytické podchycení tohoto problému obrátil autor pozornost nejprve k stávající úprav a jejím nedostatk m. V první fázi tohoto tématického okruhu bylo zjišt no, že nedostatky dosavadního systému poskytování informací o d tských delikventech spat ují respondenti v nedostate né vzájemné spolupráci a prostupnosti resortních databází. Dotazovaní sou asn projevíli nespokojenost se zdlouhavostí procesu poskytování informací v p ípadech, kdy tyto pot ebují neprodlen k vydání rozhodnutí v rámci své kompetence. Inovativnost Systému v asné intervence spat ují tázání v komplexním podchycení problematiky delikventního chování juvenilní populace. Tento inovativní prvek dotazovaní hodnotili jako pozitivní. Nebyl zaznamenán p ípad, kdy by se respondent vyjád il v tom smyslu, že stávající systém je dosta ující a lépe reflektující spole enskou realitu ve zkoumané oblasti.

V logické návaznosti na výše uvedené informace bylo nutno zachytit pohled respondent na negativa systému. Zde byl uvád n zejména nár st po tu úkon a administrativních inností pracovník orgán inných v procesu pé e o delikventní d ti a mládež. Co se tý e ešení problematiky zvýšení po tu úkon jednotlivých pracovník nad rámec jejich dosavadního zatížení, lze konstatovat, že k tomuto zaujali respondenti dva druhy odlišných stanovisek. První skupina uvád la, že o ekává mírný nár st zatížení, který se však v jejich pracovním zatížení výrazn ji neprojeví. Druhá skupina projevila obavu, že zatížení prezentované zejména administrativními úkony zasáhne v ur ité mí e do jejich pracovní nápln , avšak s ohledem na to, že jim práce se systémem výrazn ušet í as nebude docházet k asovým prodlevám. Zavedení systému v lokalit by oslovení respondenti uvítali. Na základ výše uvedených skute ností lze pak vyvodit záv r, že pracovníci jednotlivých zú astn ných institucí projevují zájem o zavedení Systému v asné intervence v území jejich p sobnosti p esto, že jsou si v domi jistého nár stu zatížení spojeného s úkoly z n ho vyplývajícími.

Díl í p edpoklad pro analýzu byl s ohledem na výše uvedené modifikován do následující pracovní teorie:

Nedostatkem Systému v asné intervence je nár st administrativních úkon prováděných jednotlivými pracovníky, kterým tyto musí v novat ur ité kvantum asu, p i emž tato asová ztráta je eliminována úsporou asu dosaženou p i využívání systému.

Na základ výše uvedených skute nost byla vygenerována tato hypotéza:

Zavedení Systému v asné intervence zrychluje rozhodování orgán inných v trestním ízení, pracovník orgánu sociáln právní ochrany d tí a Proba ní a media ní služby.

Jako verifika ní metoda byla op t zvolena analytická indukce. V jejím rámci byly analyzovány jednotlivé kauzy s cílem detekovat negativní p ípady. U jednotlivých respondent kontrolního souboru shora blíže specifikovaného byly provedeny rozbor dat. Odpov , která by mohla napl ovat negativní p ípady byla shledána u respondenta ze státního zastupitelství. Konkrétn se jednalo o výrok „*Bude s tím velké množství administrativní innosti, ale ta by mohla být vykompenzována úsporou asu, která bude vyplývat z práce se systémem.*“ P edm tný negativní p ípad nebyl autorem použit k redukci teorie, když tento je s ohledem na veškeré další opat ené poznatky a vyjád ení neadekvátní. Z vyjád ení dalších respondent je z ejmé, že zatížení prezentované zejména administrativními úkony zasáhne v ur ité mí e do pracovní nápln pracovník , avšak s ohledem na to, že jim práce se systémem výrazn ušet í as, nebude docházet k asovým prodlevám. Administrativní zatížení jednotlivých pracovník bude zcela minimální, nebo bude spo ívat pouze v zavedení stru ných informací. Navíc tuto innost m že k pokynu p íslušného pracovníka provád t kancelá instituce (zejména u justí ních orgán). Dalším tvrzením, které mohlo být ozna eno za negativní p ípad bylo vyjád ení „*P i p edávání informací m že hrozit nebezpe í úniku citlivých osobních dat.*“ Takovéto vyjád ení rovn ž nemohlo být posouzeno jako modifika ní prvek ve vztahu k teorii, nebo již v obecné ásti této práce byly popsány nadstandardní požadavky na ochrana osobních údaj . Únik informací zavin ný personálním prvkem samoz ejm nelze vylou it, je však t eba konstatovat, že k tomu m že dojít i mimo aplikaci Systému v asné intervence. Je tedy možno uzav ít, že teorii tak lze i po použití metody analytické indukce, jako podp rného, resp. kontrolního (ve smyslu interní validity) metodologického prost edku považovat za platnou.

Na základě shora provedené analýzy bylo dále možné stanovit návrh implikací pro praxi:

Za výstup této výzkumné etapy je možno označit doporučení zavedení pravidelného monitoringu činnosti a vnitřních a vnějších kontrolních mechanismů. Vnitřní kontrolní mechanismy by měly být realizovány uvnitř jednotlivých ústavních institucí, prostřednictvím pověřeného pracovníka, který by vyhodnocoval činnost, evidoval případné problémy a nedostatky a tyto poté řešil s příslušným vedoucím pracovníkem. Vnější by pak měly být řešeny na úrovni Týmu pro mládež. Součástí je nutné opětovně apelovat na zvyšování odborné způsobilosti jednotlivých pracovníků institucí zapojených do předem stanovené koncepce. Odborný a řádně vyškolený personál je pak prvkem, který významně sníží riziko úniku informací, součástí pak bude schopnost zabezpečit rychlé zadávání potřebných informací do systému.

V neposlední řadě je nutno zřizovatele systému upozornit na skutečnost, že již od počátku realizace systému v daném území je nezbytné, s ohledem na striktně stanovenou právní úpravu, uinit veškerá opatření k zabezpečení ochrany údajů. V této souvislosti je možno rozlišovat dvě hlavní dimenze. První spoívá v řádném používání příslušných pracovníků o povinnosti mlčenlivosti o veškerých skutečnostech, se kterými se při plnění pracovních povinností seznámí. Druhou dimenzi je možno spatřovat zejména v dostatečném zabezpečení výpočetní techniky, která bude z technologického hlediska tvořit komunikační platformu Systému v asné intervence tak, aby byla garantována ochrana údajů podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákona č. 101/2001 Sb., o ochraně osobních údajů.

S ohledem na to, že se jedná o novou koncepci, která má za úkol uinit vzájemnou spolupráci mezi pracovníky jednotlivých subjektů rychlejší a efektivnější, a tím ve svém důsledku zkvalitnit péči o cílové skupiny systému, není vhodné dogmaticky lpět na stanovených pravidlech, nýbrž podporovat inovativní a invenční přístup jednotlivých pracovníků. Systém by neměl být zatřžován formalismy a měl by reflektovat aktuální potřeby a promptně na ně reagovat.

Výzkumná otázka .3

Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Díl í p edpoklad pro analýzu: Jednotlivé instituce za len né do Systému v asné intervence v n m mají nezávislé postavení, p i emž innost jedné instituce ovliv uje innost ostatních složek systému.

V této souvislosti považuje autor primárn za nutné v návaznosti na obecnou ást diserta ní práce vymezit subjekty zú astn né na Systému v asné intervence.

Mezi hlavní subjekty, které jsou jeho aktivními uživateli a mají oprávn ní nakládat s údaji uloženými v Systému v asné intervence jsou tyto instituce:

1. obecní ú ad obce s rozší enou p sobností (magistrát m sta), odbor sociálních v cí, odd lení sociáln -právní ochrany d tí odboru sociálních v cí (OSPOD)
2. Policie R, Služba kriminální policie a vyšet ování a jednotlivá obvodní odd lení
3. Proba ní a media ní služba (PMS)
4. okresní státní zastupitelství
5. okresní soud

Druhou skupinou tvo enou spolupracujícími subjekty systému jsou instituce, které mají do systému p ístup pouze formou hlášení jsou tyto instituce:

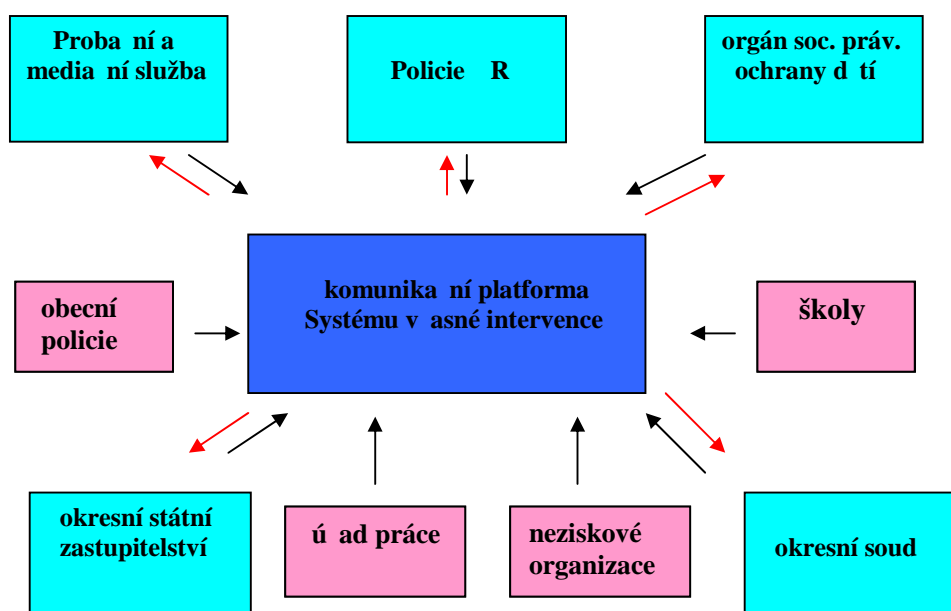
1. obecní policie
2. školy a školská za ízení
3. ú ad práce
4. neziskové organizace

V návaznosti na shora blíže specifikovanou výzkumnou otázku bylo v této ásti v prvé ad zjiš ováno, jak lze charakterizovat vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi Systému v asné intervence z hlediska jejich stávající a budoucí interakce. Ve vztahu k této otázce se respondenti vyjad ovali v tom smyslu, že k ovliv ování innosti mezi jednotlivými orgány dochází za stávající situace i mimo rovinu Systému v asné intervence. Sou asn mají za to, že po implementaci systému v lokalit bude innost jednotlivé instituce zú astn né na Systému v asné intervence ovliv ovat innost ostatních zapojených subjekt výrazn jším zp sobem, než tomu bylo p ed zavedením systému.

Následně se autor zaměřil na to, jak by, dle názoru jednotlivých respondentů, měly být vymezeny kompetence jednotlivých článků systému. Majoritní většina dotázaných konstatovala, že jednotlivé články by měly mít, již s ohledem na své specifické postavení v právním a společenském systému, svébytné a rovnoprávné postavení. Na zachování absolutní nezávislosti trvali celkem logicky zejména pracovníci justičních orgánů, tedy soudu a státního zastupitelství. Souhlas však většina respondentů napříč zkoumaným spektrem byla ochotna akceptovat organizační jednotčí roli jednoho subjektu. Co se týče konkrétních důsledků zavedení systému do společenské praxe, domnívá se většina oslovených, že zapojení zúčastněných subjektů v konečném důsledku neomezí jejich suverenitu. Budou však muset akceptovat povinnosti, které jim ze systému vyplývají. Tyto myšlenky lze demonstrovat na výroku respondenta – policisty: *„Mám za to, že bude zachována nezávislost a svébytnost policie i dalších institucí, které však budou muset přijmout nové povinnosti.“*

Na tomto místě bylo dále provedeno zobecnění závěrů zjištěných analýzou dokumentů a pozorováním tak, aby tyto mohly být dány do kontextu s výše uvedenými informacemi. V obecné rovině je nutno konstatovat, že na základě podrobné analýzy bylo jednoznačně zjištěno, že za stávající situace dochází k permanentním informačním tokům mezi jednotlivými složkami systému za zachování jejich svrchovanosti a nezávislosti. Souhlas z výzkumu vyplývá, že důležitost jedné instituce ovlivňuje významným způsobem důležitost ostatních složek systému. Výše uvedené ilustruje vzájemnou provázanost funkčních aspektů jednotlivých institucí zapojených do Systému v zásadní intervenci. Lze předpokládat, že po implementaci systému do praxe, nabude tato provázanost vyšší intenzity a důležitost jednotlivé složky bude ještě významnějším systémovým aspektem především pro děti a mládež. Shora uvedenou interakci, prezentovanou zejména informačními toky lze v rámci Systému v zásadní intervenci graficky znázornit takto:

Schéma . 4: charakteristika informa ní tok v systému

Díl í p edpoklad pro analýzu tak bylo nutné modifikovat do následující pracovní teorie: Jednotlivé instituce za len né do Systému v asné intervence v n m mají nezávislé postavení, které je však v rámci praktické realizace omezeno povinnostmi vyplývajícími z koncepce systému, p i emž innost jedné instituce ovliv uje innost ostatních složek systému.

V rámci analýzy vzájemných vztahových souvislostí mezi jednotlivými subjekty byl následn proveden rozbor míry využitelnosti Systému v asné intervence a vzájemn poskytovaných informací pro jednotlivé zú astn né subjekty. Pokud se zam íme na pozitiva plynoucí z koncepce pro pracovníky jednotlivých zú astn ných složek je t eba konstatovat, že v této souvislosti byl respondenty zmi ovány p edevším dostatek relevantních informací, možnost jejich operativního získání v p ípad eventuálního rozhodování konkrétního p ípadu a stanovení jednotných pravidel, kterými se respondenti, jakožto konkrétní pracovníci p íslužných institucí, budou ídit. Co se tý e prosp šnosti systému pro cílovou skupinu delikvent , kvitovali oslovení respondenti p edevším komplexní náhled na osobu delikventa, vzájemnou prostupnost získaných informací, možnost projednávat společné postupy u zvoleného okruhu p ípad delikventního chování d tí, vyhledávat p ípady, u nichž je pot eba intervence a pr b žn vyhodnocovat programy pro práci s rizikovými a ohroženými d tmi.

Z hlediska prospěšnosti systému pro společnost pak byla pozitivně spatřována zejména v dostatečně rychlé a efektivní reakci všech institucí, do jejichž působnosti spadá péče o rizikové, ohrožené a delikventní děti, která směřuje k nápravě delikventního jednání dítěte a odstranění rizikových faktorů. Za jednoznačně kladný prvek byla dále označována možnost stanovení adekvátního postupu, který odpovídá individuálním potřebám dítěte, jakož i možnost monitoringu rodinného zázemí u problémových jedinců. Takové systémové kroky jsou základem pro kvalitní péči o skupinu dětí a mladistvých, která je ve svém důsledku významným preventivním prvkem, který bude přispívat k ochraně společnosti před trestnou činností páchanou touto sociální skupinou. Pokud byli respondenti ptáni, co z pozice své instituce požadují po ostatních subjektech systému, nejčastěji uváděli ochotu spolupracovat, operativně poskytovat potřebné informace a předávat v praxi získané zkušenosti. Téměř všichni dotázaní uvedli, že informace z jejich záměrných institucí jsou, dle jejich názoru, pro ostatní subjekty systému důležitější. Z výše konstatovaných skutečností lze pak dovozovat, že činnost jednotlivé instituce závisí na systému v zásadě intenzivně ovlivňuje činnost ostatních zapojených subjektů. Tento vliv může mít jak podobu pozitivní tak i podobu negativní. Klady jsou, že systém ovlivňuje rychlost, kvalitní a operativní činnost zapojených institucí, oproti tomu negativně nedostatky promptní a nekvalitní činnost jednotlivé instituce. Obdobný závěr je samozřejmě možný i ve vztahu k lokalitám, kde kompetentní orgány o zavedení systému neuvažují. Je totiž třeba konstatovat, že k ovlivnění činnosti mezi jednotlivými orgány dochází i mimo rámec systému v zásadě intenzivně, nebo činnost některých institucí je již na základě svého zákonného zakotvení vázána na předchozí činnost jiných složek. Konkrétně lze poukázat na prověřovací a vyšetřovací pravomoci Policie ČR, na které je na základě trestně právních předpisů vázána následná činnost státního zastupitelství a posléze soudu. Další otázkou, kterou bylo ve shora uvedených intencích nutno posuzovat bylo to, zda činnost tzv. hlavních subjektů (specifikace shora) je ovlivněna činností tzv. spolupracujících institucí. Po analýze vztahových souvislostí, které autor popsal ve výše uvedené části textu bylo možno konstatovat, že i tyto spolupracující subjekty se významnou měrou podílejí na realizaci péče o ohrožené děti a mladistvé v lokalitě, a proto je dle názoru autora jejich působení na ostatní složky nepochybné.

Na základ výše uvedených skute ností byla vygenerována tato hypotéza:

innost instituce za len né do Systému v asné intervence ovliv uje innost ostatních institucí v tomto systému.

Jako verifika ní metoda byla i v tomto p ípad zvolena analytická indukce. Postupn tak byly analyzovány jednotlivé p ípady s cílem detekovat negativní p ípady. U jednotlivých respondent kontrolního souboru shora blíže specifikovaného byly provedeny rozborý dat. Odpov , která by m la charakter negativního p ípadu nebyla shledána. Teorii tak lze i po použití metody analytické indukce, jako kontrolního (ve smyslu interní validity) metodologického prost edku považovat za obecnou.

Na základ shora provedené analýzy bylo dále možné stanovit návrh implikací pro praxi:

Je z ejmé, že v rámci systému dochází k permanentní vzájemné interakci. S ohledem na to se autor domnívá, že již v po áte ní fázi by m la být mimo ádná pozornost v nována vytvo ení orgánu, který bude zprost edkovávat komunikaci mezi jednotlivými subjekty. Týmu pro mládež, jehož složení, jak již bylo výše uvedeno, vychází ze struktury zapojených subjekt (tzv. „hlavní p tky“ - Proba ní a media ní služba, soud, státní zastupitelství, Policie R, a m stský ú ad, odbor sociálních v cí zabývající se problematikou sociáln -právní ochrany d tí). Do týmu mohou být dále za len ni i zástupci školských a zdravotnických za ízení inných v dané lokalit , stejn jako zástupci nevládních organizací. V daném p ípad se tedy jedná o centrální koordina ní orgán systému, který bude p edevším inný p í ešení problematiky rizikových a ohrožených d tí v lokalit a p í koordinovaném ešení kriminality d tí a dále bude monitorovat a vyhodnocovat aktuální a dlouhodobé vývojové trendy v oblasti závadového a delikventního jednání d tí a navrhopat opat ení k odstran ní zjišt ných problém a strategii práce s rizikovými a ohroženými d tmi a jejich rodinami v dané lokalit . Vzhledem k výše uvedenému je ádná p íprava p í koncipování tohoto významného prvku systému pln od vodn na.

4.2 časový plán výzkumu

V této etapě byl stanoven časový harmonogram, v němž byly stanoveny termíny provedení jednotlivých fází podle následujícího schématu:

Zajištění podkladového materiálu	2 týdny
Zpracování definitivní verze projektu	2 týdny
Organizační zajištění sběru dat	1 týden
Terénní šetření	3 týdny
Zpracování dat a vyhodnocení	2 týdny
Interpretace dat a závěrečná zpráva	3 týdny

Výzkumný proces má longitudinální charakter, když sběr dat a jejich analýza probíhaly v delší časové periodě. Co se týká organizačního zajištění, je nutno konstatovat, že veškeré shora uvedené úkony prováděl autor samostatně.

4.3 Výzkumná zpráva

Finální fází výzkumu bylo vypracování výzkumné zprávy, jenž obsahuje nejpodstatnější informace o tom, co a s jakými výsledky bylo v průběhu všech výše uvedených výzkumných etap realizováno. Kromě prezentace získaných poznatků je ve zprávě obsaženo i hodnocení těchto výsledků a vysvětlení. Závěrečná zpráva dále obsahuje také popis metodiky, a to nejen pro ověření výzkumných postupů a posouzení kvality dat, ale i pro dokumentaci, která by umožnila na výzkum navázat. Závěrečná zpráva v celku a metodicky uzavřela výzkum, současně je její význam dán tím, že poskytuje možnost opakování výzkumu za srovnatelných podmínek a možnost kontroly.

Název studie

Systém včasné intervence a jeho implementace do struktury sociálních a právních vztahů ve společnosti

A system of Timely Intervention and its Implementation into the Structure of Social and Legal Relations in the Society

Úvod

Výzkumný problém: koncepce Systému v asné intervence, jeho implementace do společenské praxe

Byly stanoveny následující **cíle výzkumu**:

1. komplexně posoudit Systém v asné intervence, zejména z pohledu jeho zařazení do struktury sociálních a právních vztahů ve společnosti
2. posoudit povědomí o Systému v asné intervence mezi orgány jinými v péči o děti a mládež
3. provést analýzu pozitivních a negativních aspektů Systému v asné intervence
4. charakterizovat vztahové souvislosti vznikající při interakci mezi jednotlivými institucemi zapojenými do Systému v asné intervence
5. stanovit návrhy opatření na optimalizaci účinného fungování Systému v asné intervence

S ohledem na shora uvedené byly autorem koncipovány následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka . 1: Jak jsou informováni pracovníci orgánů jiných v trestním řízení, Probační a mediační služby a orgánu sociálně-právní ochrany dětí o Systému v asné intervence?

Výzkumná otázka . 2: Jaké jsou výhody a nedostatky Systému v asné intervence?

Výzkumná otázka . 3: Jaké jsou vzájemné vztahy mezi jednotlivými institucemi v rámci Systému v asné intervence?

Definice pojmů

- protiprávní čin - provinění (terminologické označení trestného činu spáchaného mladistvým pachatelem), trestný čin nebo čin jinak trestný (s tímto pojmem operuje zákon v případě spáchání jednání, které jinak vykazuje znaky trestného činu, trestně neodpovědným dítětem)

- mládež - děti mladší patnácti let a mladiství
- dítě mladší patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku
- mladistvý - ten kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a neprekročil osmnáctý rok svého věku
- orgány činné v trestním řízení - policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež,
- soud pro mládež - zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu
- prevence kriminality - soubor aktivit a opatření vyvíjených státními, veřejnoprávními, i soukromoprávními subjekty, bezprostředně směřujících ke kontrole kriminality
- Systém včasné intervence - nově zaváděný systém, který optimalizuje postupy jednotlivých zúčastněných subjektů činných v oblasti péče o delikventní mládež, dbá na komplexní využití legislativních nástrojů vztahujících se k oblasti delikvence dětí, trestné činnosti páchané na dětech a sociální právní ochrany dětí

Metodika

Výběrový soubor

Do výběrového souboru byli zařazeni úředníci Magistrátu města, orgány sociálně právní ochrany dětí, příslušník Policie České republiky, okresního úřadu, SKPV, úřednice státního úřadu Probační a mediační služby, státní zástupkyně okresního státního zastupitelství a soudkyně okresního soudu.

Metody sběru dat

Za základní přístup provedeného kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda mnohopřípadové studie. V uvedeném rámci byly zvoleny tyto metody:

- Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami
- Zkoumání dokumentů
- Pozorování

Techniky analýzy

Shora uvedený analytický proces lze shrnout do následujících bodů :

- výzkumné otázky
- návrh kostry zprávy
- terénní poznámky
- p epis
- kódování
- zobrazení
- záv ry
- zpráva

Posouzení validity

P i posuzování validity byla použita systematika konstituovaná Lincolnem a Gubou. V jejích intencích byly posuzovány tyto znaky:

1. D v ryhodnost (interní validita)
2. P enositelnost (externí validita)
3. Hodnov most
4. Potvrditelnost (objektivita studie)

Vygenerované hypotézy

1. Informace poskytnuté pracovník m orgán inných v trestním ízení, Proba ní a media ní služby a orgánu sociáln právní ochrany d tí ovliv ují jejich znalost Systému v asné intervence.
2. Zavedení Systému v asné intervence zrychluje rozhodování orgán inných v trestním ízení, pracovník orgánu sociáln právní ochrany d tí a Proba ní a media ní služby.
3. innost instituce za len né do Systému v asné intervence ovliv uje innost ostatních institucí v tomto systému.

5. Diskuse

V diskusní fázi diserta ní práce považuje autor za významné podotknout, že st žejní myšlenkou této studie bylo ov ení p edpoklad nasazení a využití nov

koncipovaného Systému v asné intervence, který je připravován k implementaci do provozní praxe. Meritorním tématem tak bylo zasazení předem tného systému do struktury stávajících sociálních a právních vztah ve společnosti a jeho detailní rozbor, který měl vyústit v návrhy konkrétních opatření pro jeho řádné fungování.

V této kapitole bylo předstoupeno k interpretaci získaných údajů, provedeno komplexní posouzení a zasazení problematiky do obecného teoretického rámce, dále byla provedena subsumce výstupů výzkumu do soustavy dříve získaných poznatků a do sociologických, sociálně psychologických, právních a kriminologických teorií a tímto zjištěním dán obecnější smysl. Cílem bylo získat poznatky o celkovém významu souboru sledovaných znaků. V rámci této etapy byla transformována jednotlivá zjištění na empirické úrovni k termínům a pojmům příslušných vdeckých disciplín a v daných oborech. Dále byla provedena komparace s názory autorit působících v dané oblasti. V tomto směru lze rozlišit dvě základní dimenze, jež mohou být předmětem diskuze. Jedná se jednak o dimenzi koncepce Systému v asné intervence, její charakteristiku a chystanou implementaci do stávající systematiky péče o děti a mládež a jednak o výstupy takového systému ve vztahu k cílové skupině, tedy dětem a mladistvým.

Koncepce Systému v asné intervence reflektuje základní premisy sociálně ekologického modelu, resp. koncepce označované jako person in environment, slovník v prostředí, člověk ve svém světě. Použití této metody umožňuje řešit problémy a selhání lidí z pohledu relevantních informací o sociální roli klienta, o problémech vycházejících z jeho obklopujícího prostředí, o problémech jeho duševního a fyzického zdraví. Právě Systém v asné intervence může být zdrojem komplexních informací o osobě klienta, když do jeho komunikační platformy podávají informace nejen orgány činné v trestním řízení, Probační a mediační služba a orgán sociálně-právní ochrany dětí, ale i úřad práce, obecní policie, školy a školská zařízení a neziskové organizace.

Prvek kooperace mezi jednotlivými subjekty zabývajícími se péčí o děti a mládež pak ve své práci zdůrazňuje i Erníková, která uvádí, že možnosti v asné intervence je nutné rozšiřovat v podobnosti mezi resortní, příkladem je Centrum v asné intervence – Ostrava.¹⁶⁹ Zde autor upozorňuje na významný závěr výzkumné části a sice na to, že zavedený Systém v asné intervence zlepšuje koordinaci činností, předávání informací a

¹⁶⁹ ERNÍKOVÁ, V. et al. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. s. 125.

zrychluje rozhodování státních zástupců, soudců, policistů, pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí a Probation a media ní služby.

V návaznosti na výše uvedené lze zmínit výrok Zapletala, že jedním ze základních požadavků kladených na preventivní programy je zapojení co nejširšího spektra subjektů od orgánů státní správy, samosprávy, policie, nestátních organizací, podnikatelských subjektů až po obě strany samotné.¹⁷⁰ Tuto myšlenku Systém v asné intervence naplňuje, když, jak již bylo uvedeno, jsou do jeho struktury zakomponovány výše uvedené subjekty státní i nestátní správy. Z hlediska vzájemné funkční interakce je v této souvislosti nutno uvést, že provedeným výzkumem bylo prokázáno, že účinnost instituce zaplňuje do Systému v asné intervence ovlivňuje účinnost ostatních institucí v tomto systému. V této souvislosti se dále jeví významným zjištěním, že za stávající situace dochází k permanentním informačním tokům mezi jednotlivými složkami systému za zachování jejich svrchovanosti a nezávislosti. Účinnost jedné instituce ovlivňuje významným způsobem účinnost ostatních složek systému. Z výše uvedeného je zřejmá vzájemná úzká provázanost funkčních aspektů jednotlivých subjektů, které tvoří institucionální základ Systému v asné intervence.

Ve výše uvedeném smyslu se systém slučuje i s multifaktorovými teoriemi příčin kriminality, které, jak bylo v teoretické části uvedeno, při výkladech kriminogeneze kombinují řadu kritérií, vytvářejících souvislé komplexy možných důvodů vyvolávajících kriminalitu. Autoři koncepce Systému v asné intervence tak vhodně zvolili multidimenzionální koncepci, která umožňuje detekovat problémy v jejich vzájemných souvislostech a podmínkách a posoudit tak celou škálu možných důvodů páchaní kriminality a včas na ně reagovat. Systém v asné intervence stejně jako výzkumy manželů Glueckových, autor provádějících dlouhodobé komparativní výzkumy velkých početů recidivujících pachatelů a proti nim stojících nezávadových nedelikventů, do zkoumání příčin zapojuje specialisty více odborných profesí, aby bylo možné, v souladu s multifaktorovým pojetím, posoudit celou škálu možných důvodů páchaní kriminality. K výše uvedenému v asné reakci příslušných subjektů Matoušek uvádí, že je zájmem společnosti, rodiny ohroženého dítěte i dítěte samotného, aby byla možnost vývoje ke kriminalitě detekována včas a bylo učiněno co nejvíce pro odvrácení tohoto nebezpečí.

¹⁷⁰ ZAPLETAL, J., et al. *Prevenice kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 48. ISBN 80-7251-047-9.

ím později zásah přichází, tím méně je účinný a tím spíše už dospívající navázal takové vztahy, resp. přijal takové vztahy, které se s nekriminální dráhou sloučit nedají.¹⁷¹

Právě hledisko v zásadě reakce vůči mladému jedinci zdůrazňuje Erníková, když uvádí, že z hlediska prevence kriminality je žádoucí v zásadě odborná intervence do právě probíhajícího problému, kdy je v tísni pravděpodobnost zastavení deviantního vývoje a jeho nevystupování v trestný čin. Je třeba klást důraz nikoli pouze na objasnění registrované kriminality mládeže, ale i na vlastní ofenzivní (proaktivní) vyhledávací činnost a preventivní aktivity.¹⁷² Tyto skutečnosti autor akceptuje a uvádí, že právě existence jednotného informačního prostředí, které umožní koordinaci činností zapojených subjektů, jenž zvýší plynulost a operativnost informačních toků mezi jednotlivými subjekty a zabezpečí dostatečné množství relevantních informací by měla být prvkem, který umožní v zásadu a především vyhledávací činnost, jenž byla jmenovanou autorkou uváděna.

Pokud se ve shora uvedených intencích zaměříme na konkrétní výše sociálních vztahů a budeme se zabývat rodinným zázemím, které je v tísni autorit (srov. např. Nakonečný¹⁷³) vnímáno jako rizikový prvek dle delikvence a následně navazující kriminální kariéry, dojdeme k závěru, že systém je způsobilý reagovat i na tyto informace, když umožní sledovat mladé jedince, u kterých se projevují výchovné problémy, které ještě nejsou porušením zákona v právním slova smyslu (závažně narušené sociální zázemí, výchovné problémy, šikana, gamblerství, užívání omamných a psychotropních látek). Tyto informace jsou poskytovány zejména školami (školní problémy, šikana, problémy v komunikaci s rodiči) a neziskovými organizacemi (užívání návykových látek).

Další relevantní teorií, kterou je při řešení dané problematiky potřeba zmínit je tzv. etiketizační teorie (labelling theory), která vychází ze společenské odezvy na jednání lidí. Stejnou myšlenkou tohoto přístupu je to, že v rámci sociálního popisovacího procesu může být jedinci či skupině připojena dominantní a určující etiketa, která může negativně ovlivňovat jejich myšlení a navazující chování. Za situace, kdy je člověk konfrontován s odsuzující reakcí ve společnosti na jeho předchozí život, může si nechat vnutit deviantní

¹⁷¹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 261. ISBN 80-7178-771-X.

¹⁷² ERNÍKOVÁ, V. et al. *Prekriminální činnost a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. s. 125.

¹⁷³ NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 420-422. ISBN 80-200-0993-0.

status, ztotožnit se s ním a začít se v domě trvale chovat jako kriminálně zavadlová osoba. Z pohledu Systému v asné intervence lze z pohledu této teoretické koncepce souvislosti rozlišovat dv základní dimenze. Základní myšlenku systému, na kterou je třeba v dané souvislosti poukázat, je snaha o v asné rozpoznání problémového chování dítěte, které umožní v asným zásahem p ísp ít k zabrán ní delikventního jednání, jenž m že jedinci p ísoudit negativní společenský status, který jej bude do budoucna diskvalifikovat z majoritní společnosti. Druhým významným hlediskem je ochrana osobních údaj . Jedním ze základních požadavk kladených na orgány participující na Systému V asné Intervence je v tomto smyslu povinnost u nit veškerá opat ení k zabezpe ení ochrany údaj , tak, jak vyžadují konstantní standardy moderní demokratické společnosti (zákon . 101/2001 Sb., o ochran osobních údaj , zákon . 359/1999 Sb., o sociáln -právní ochran d tí).

K podn tným teoretickým záv r m došel autor p í konfrontaci Systému v asné intervence, jako koncep ního celku, s teorií sociální kontroly reprezentované A. J. Reissem a tzv. teorií zábran, jejímž autorem je Walter C. Reckless. Základním principem teorie sociální kontroly je optimalizace procesu osvojování si pravidel sociáln konformního jednání. K tomu dochází prost ednictvím formálních i neformálních institucí sociální kontroly, jejichž prost ednictvím si jedinec vytvá í systém a principy vlastní vnit ní kontroly. Reckless spat uje zásadní problém v nedostate né struktu e zábran, které by si d tí a mládež mohli v moderní společnosti osvojit k využití ve svém rozhodovacím procesu. Pohnutky pobízející ke správnému, sociáln prosp šnému jednání d lí na vn jší (obava z pohr žky uskute n ní sankcí, strach z odsudku nejbližšího okolního prost edí, o ekávání odmítavé reakce ve ejnosti a následných dopad do osobního i pracovního života) a vnit ní (pocity vlastní bezúhonnosti, zásadovosti, morálky, hrdosti, slušnosti). Pokud akceptujeme tyto teorie, lze prostor pro využití Systému v asné intervence spat ovat v tom, že dítěti bude dáno dostate n najevo, že systém tvo ený p íslušnými institucemi promptn reaguje, v nejzávažn jších p ípadech i sankcí, na jeho delikventní jednání. V takovém p ípad jsou u dot eného jedince dány podmínky pro vytvo ení struktury princip vnit ní kontroly a vnit ních zábran. Pokud dítě nabude p esvěd ení, že odezva na jeho jednání je pomalá a nemá odpovídající intenzitu, p ípadn , že společnost je ne inná, systém interních zábran se u mladého jedince neutvo í, obzvláš pak za situace nedostatku regula ních mechanism ze strany jeho rodinného zázemí.

V této souvislosti je nutné zmínit i jednu z tezí prezentovaných Kauffmanem, jenž konstatuje, že významnou roli v konfliktních chováních dítěte asto zp sobuje i jeho

dezorientovanost v tom, jaké postoje se od nich očekávají.¹⁷⁴ Konkrétně jde o astou rozdílnost sociálních prostředí obklopujících dítě. Diference majoritních a minoritních pravidel vytváří dilema společenských hodnot a postup kontrastních prostředí. Z toho vyplývá i relativita chování očekávaného od dítěte jednotlivými komunitami. Požadavky uplatňované oběma prostředími se mohou více nebo méně lišit, mohou se i radikálně rozcházet. Kontrastní regulativy očekávaného chování způsobují dítěti problémy. V takových případech deklarujeme například rozdílná specifická pravidla a hodnoty rodiny stojící v konstantní společnosti a odlišné atributy školy a oběanského prostředí. Zmatek v uplatňovaných požadavcích a s ním související gradující kolize chování dítěte a adolescenta se budou prohlubovat spolu s jeho případným deficitem pohotovostní orientace a kreativity způsobenými příčinami nízkého věku, deficitu intelektu nebo výrazného ovlivňování subkulturou. V podmínkách České republiky je třeba v daných souvislostech hodnotit problematiku romské populace, ale i jiných národnostních menšin (oběaně Vietnamu, Ukrajiny atd.). Systém včasné intervence má být v této souvislosti považován za nástroj, který dokáže včas takového jedince identifikovat. Následně má být poskytnuto k realizaci opatření ze strany jednotlivých subjektů zabývajících se péčí o mládež, příležitosti tato mohou sloužit nejen vzhledem k danému jedinci, ale mohou být zaměřena na jeho rodinné zázemí s cílem najít vhodný kompromis, mezi chováním očekávaným od dítěte majoritní společnosti a sociálně specifickou komunitou, zejména ve smyslu vzájemné akceptace hodnot těchto skupin. (programy pro rozvoj komunity, iniciativy zaměřené na podporu rodiny).

Teorie difференční asociace reprezentovaná E. H. Sutherlandem vychází z myšlenky, že kriminální chování si lidé přinášejí spíše z interakce s pachateli kriminálních skutků, než ze sdružování s lidmi bezúhonnými. Jsou-li mladí lidé obklopeni a inspirováni zápornými vzory chování, osvojují si je a ve vlastním životě pak následně volí takové modely jednání, které jsou v rozporu s právem a principy legality. Pokud tuto podnětnou sociologickou teorii kriminality dáme do souvislosti s výstupy autorem prováděného výzkumu lze uvést, že většina dotazovaných odborníků velmi pozitivně hodnotila skutečnost, že na základě zpráv podávaných příslušnými institucemi, zejména školami, lze prostřednictvím Systému včasné intervence detekovat osoby, které mají na daného jedince negativní vliv, který ve svém důsledku formuje nevhodné či deviantní vzorce chování.

¹⁷⁴ KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7th ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. 624 s. ISBN 0-13-083283-9

Chicagská kriminologická škola, která se orientuje na mapování rozložení kriminality a na hledání jejích důvodů. Její představitelé C. R. Shaw a H. D. McKay zkoumali především hustotu obyvatelstva, ekonomické poměry, kulturní úroveň, vliv průmyslové výroby a hospodářských krizí na kriminalitu v jednotlivých aglomeracích. Oba jmenovaní poukazují na odlišnou frekvenci kriminality mládeže v rozdílných městských částech a souhlasí na to, že chování dětí a mládeže vyjadřuje rozdíly v sociálních hodnotách, normách a postojích, kterým jsou vystaveni. Nespornou výhodou Systému v zásadě intervence je to, že při zachování komplexního náhledu, poskytuje poměrně podrobné informace o klientech v dané lokalitě. V důsledku toho může být vyprofilována příslušná regionální charakteristika a v návaznosti na ni pak stanoven specifický preventivní plán, který bude využívat instituty zohledňující nadepsané místní aspekty.

Na výše uvedené teze lze navázat myšlenkou Zapletala, který se ve své práci mimo jiné zabývá obecnými otázkami prevence kriminality, přičemž uvádí, že v rámci preventivních aktivit je současným trendem přenesení těchto záležitostí na místní úroveň. Vychází se z předpokladu, že rizikovými jednotlivci a skupinami, kriminogenními situacemi a opatřeními proti jednotlivým druhům trestné činnosti, ale i oběmi trestných činů a pocitem bezpečí občanů se mohou v praxi zabývat neefektivněji města, obce, resp. jejich místní úřady, místní instituce a místní občané. Centrální orgány mohou samosprávné orgány měst a obcí především iniciovat a poskytovat jim metodické vedení, informace i úřadit ekonomickou podporu a přitom získávat zpětnou vazbu o jejich účinnosti.¹⁷⁵ Tento trend koncepce Systému v zásadě intervence plně respektuje, když podkladem pro jeho ustanovení v rámci obce s rozšířenou působností je rozhodnutí obce nebo města, resp. jejich představitel, vytvořit systematickou koncepci, která se bude zabývat problematikou dětí, jejichž zdravý vývoj je narušen do té míry, že se u nich začínají projevovat sociálně patologické jevy. Negativní stránkou takového přístupu je pak dle názoru autora skutečnost, že systém bude s ohledem na výše uvedenou fakultativnost, zřízován pouze v těch kterých lokalitách, v důsledku čehož bude omezena jeho komplexnost a využitelnost pro uživatele.

Matoušek konstatuje, že výzkum efektivity programů pro děti a mládež naznačuje, že neplatí princip: čím více programů se v určitém regionu nabízí, tím lépe. Ukazuje se, že

¹⁷⁵ ZAPLETAL, J., et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 48. ISBN 80-7251-047-9.

spíše než na množství programů záleží na jejich kvalitě, na monitorování i zprostředkování nabídek potenciálním klientům a nikoli v poslední řadě i na jejich vzájemném propojení. Programy pro děti a mládež jsou běžně nabízeny vedle sebe existujících organizací bez toho, aby byly jejich aktivity sladny a vyloučena jejich duplicita. Tím se snižuje jejich efektivita a vynakládá se na nich zbytečně mnoho lidského úsilí i financí.¹⁷⁶ Jmenovaný autor tak správně upozorňuje na zásadní aspekt, jímž je jednotný konceptní přístup založený na spolupráci jednotlivých zainteresovaných subjektů.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti je nutné zmínit aspekt, jenž má zásadní význam pro účinnost jednotlivých dílčích složek systému, tedy konkrétního pracovníka. Erníková v této souvislosti konstatuje, že narůstá závažnost rizikových faktorů a složitost vývoje mladé generace vyvolává potřebu nezbytné specializace orgánů iných v trestním řízení a jejich meziresortní a mezioborovou spolupráci. Potřebu specializace musí odpovídat systém vzdělávání těchto pracovníků.¹⁷⁷ Na tomto místě je třeba poukázat na další významný závěr realizovaného výzkumu, tedy na skutečnost, že pracovníci orgánů iných v trestním řízení, PMS a OSPOD, kteří byli proškoleni k problematice SVI, mají informace o systému a jeho fungování. Za této situace bude dle názoru autora vytvořit vhodný vzdělávací program, tak jak bylo shora uvedeno. Současně je nutné upozornit na autorem stanovenou implikaci pro praxi spočívající ve zvyšování odborné způsobilosti jednotlivých pracovníků institucí zapojených do předem tné koncepce. Odborně zdatný a řádně vyškolený personál je, dle mínění autora, prvkem, který výrazně sníží riziko úniku informací, přičemž současně zabezpečí rychlé zadávání informací do systému.

6. Závěr

V této části autor prezentuje možnosti využití získaných výsledků práce v praxi. V tomto smyslu je třeba uvést, že výsledky a informace obsažené v předem tné práci mohou v obecné rovině přispět k odklonu dětí od kriminální kariéry a ke zvýšení kvality péče o rizikové a ohrožené děti v lokalitě. Prakticky využitelným výstupem bude zkvalitnění preventivních opatření realizovaných prostřednictvím koordinované spolupráce mezi

¹⁷⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 220. ISBN 80-7178-771-X.

¹⁷⁷ ERNÍKOVÁ, V. et al. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. s. 125.

institucemi v lokalitě okresu české Budjovice. Konkrétní výstupy výzkumu budou využity při koncipování a realizaci trestní právní politiky v oblasti spadající do místní příslušnosti Okresního státního zastupitelství v českých Budjovicích, které je na základě svého ústavního a zákonného zakotvení orgánem dozorujícím zákonnost při právním řízení trestního a jednou ze stran v řízení před soudem. Získané poznatky budou státními zástupci aplikovány i v rámci metodického řízení a poradenství orgánů Ministerstva policie ČR, zejména Okresnímu státnímu zastupitelství, Služb kriminální policie a vyšetřování a jednotlivým obvodními odděleními. Relevantní informace budou nabídnuty k dalšímu využití také Okresnímu soudu v českých Budjovicích a ostatním subjektům zúčastněným na Systému v České republice, zejména na území okresu české Budjovice. Veškeré informace budou součástí k dispozici na akademické půdě studentům i autoritám Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v českých Budjovicích.

Dále jsou stanoveny návrhy opatření a doporučení, které vycházejí ze zjištění výzkumu a odpovídají stanoveným cílům.

Na tomto místě je v první řadě poukázat na stanovený účel výzkumu, jímž bylo komplexní posouzení Systému v České republice, jeho zasazení do struktury sociálních a právních vztahů ve společnosti a návrhy konkrétních opatření na optimalizaci jeho účinného fungování. V tomto směru tedy bylo potřebné především zmapovat kritická místa a běžné nedostatky a jejich souvislost s dalšími skutečnostmi, včetně těch, které jsou pozitivními charakteristikami sledovaných sociálních útvarů. To pak umožnilo detekovat příčiny nedostatků a současně nabízet případné nástroje jejich řešení. Ve věci lze dále konstatovat, že žádný sociální jev není izolován, a že řešení zdánlivě okrajového problému může mít zásadní dopad na významné společenské hodnoty. Z výše uvedených důvodů je nutné návrhy opatření a doporučení spojovat právě s komplexním posouzením a zasazením problematiky do obecného teoretického rámce. Odborníkům, kteří budou dále při zavádění systému v praxi lze tedy doporučit, aby se s žádostí o spolupráci obrátili na vdecké autority příslušící na akademické půdě, a již v rámci Zdravotně sociální fakulty nebo jiné vysoké školy, kde jim budou jako prakticky orientovaným subjektům poskytnuty informace, které rozšíří jejich pohled na věci z výše uvedených teoretických hledisek.

Návrhy opatření a doporučení vyplývajících z provedeného výzkumu jsou tyto:

v případě implementace systému v lokalitě

- provést podrobnou analýzu stávající situace
 - z hlediska obecných sociálních a právních teorií
 - z hlediska konkrétních specifik dané lokality
- soustředí pozornost na jednotlivé pracovníky dotčených institucí systému
- vytvořit tým školitelů, který bude zústeným subjektem poskytovat veškerý informační servis (vstupní a další pravidelná školení, operativní poradenské řešení problémů, které vyvstanou při řešení konkrétních cílů), modulovat vhodný vzdělávací program
- podpora investičního přístupu jednotlivých pracovníků
- zavedení pravidelného monitoringu činnosti a vnitřních a vnějších kontrolních mechanismů
- uinit veškerá opatření k zabezpečení ochrany údajů
 - žádné poučení příslušných pracovníků o povinnosti ml enlivosti o veškerých skutečnostech, se kterými se při plnění pracovních povinností seznámí
 - dostatečné zabezpečení výpočetní techniky, která bude z technologického hlediska tvořit komunikační platformu systému

Co se týče bližší specifikace jednotlivých opatření lze odkázat na konkretizaci v předchozí části textu. (kapitola 2.6.4)

Jak již bylo výše uvedeno, vytvoření systému je záležitostí fakultativní, závislou na rozhodnutí příslušné obce i města a jejich dohodě s ostatními složkami systému. Stejnou otázkou řešenou v rámci této kapitoly je tedy to, zda subjektem s výše uvedenou iniciační pravomocí doporučit zavedení systému v asné intervence v oblasti jejich působnosti. Autor se domnívá, že vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem, zejména okolnostem vyplývajícím z provedeného výzkumu, lze zavedení předem tného systému v obecné rovině jednoznačně doporučit.

7. Seznam použitých zdrojů

1. ADAMS, J. S. Inequity in social exchange. In BERKOWITZ, L. (Ed.). *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic Press, 1965. Vol. 1, pp. 267-299.
2. AGNEW, R. *Strain Theories of Crime. When people get mad, they act bad*. [online]. 2006-12-04 [cit. 2007-02-11] Dostupné z <http://faculty.ncwc.edu/TOConnor/301/301lect09.htm>
3. ALLISON, S. T., McQUEEN, L. R., SCHAERFL, L. M. Social decision making processes and the equal partitionment of shared resources. *Journal of Experimental Social Psychology*, 28, pp. 23-42, 1992.
4. ARRIGO, B. A., BERNARD, T. J. Postmodern Criminology in Relation to Radical and Conflict Criminology. *Critical Criminology, An International Journal*, 1997, vol. 8, no. 2, s. 39-60.
5. BAACKE, D., FERCHHOFF, W. Kinder und ihre Probleme verstehen. In HAARMANN, D. (ed.) *Handbuch Elementare Schulpädagogik*. Beltz: Weinheim, 1994, s. 58–79.
6. BARAK, G. (Ed.). *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminology*. New York: Garland, 1994.
7. BIERHOFF, H. W. Prosociální chování. Sociální interakce a osobní vztahy. In HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. s. 331-362. ISBN 80-7367-092-5.
8. BLACKOMORE, S. *The Meme Machine*. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 69. ISBN 0-19-286212-X.
9. BRÁZDA, J. Zavádění projektu Community policing do praxe Policie České republiky. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007, .1 , s. 23-28. ISSN 1801-8211.
10. BROCKNER, J., WIESENFELD, B. M. An integrative framework for explaining re-actions to decisions: Interactive effects of outcomes and procedures. *Psychological Bulletin*, 1995, vol. 102, no. 2, pp. 189-208.
11. BURKE, R. H. Critical criminology and the challenge of zemiology. In *An Introduction to Criminological Theory*. 2nd ed. Devon: Willan Publishing, 2005.

12. ERNÍKOVÁ, V., ŠTABLOVÁ, R. Mládež a drogy. In *Mládež a sociální negativní jevy*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996, s. 93-113. ISBN 80-85981-22-X.
13. CLARKE, D. *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. New York: Taylor and Francis, 2003. s. 1-13. ISBN 0-415-22761-5.
14. *Cloward & Ohlin's Differential Opportunity Theory* [online]. [cit. 2007-02-17]. Dostupné z: <http://home.comcast.net/~ddemelo/crime/diff_opp.html>.
15. CLOWARD, R. A., OHLIN, L. *Delinquency and Opportunity. A Theory of Delinquent Gangs*. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1960. s. 145-150.
16. COHEN, A. K. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*. 6th ed. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1961. s. 25 ad.
17. COHEN, A. K., SHORT, J. F. jr. Research in Delinquent Subcultures. *The Journal of Social Issues*, 1958, vol. 14, no.3, pp. 20-37.
18. Critical Criminology. In WRIGHT, R. A., MILLER, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. New York: Routledge, 2005.
19. Cultural Criminology. In WRIGHT, R. A., MILLER, J. M. (eds.): *Encyclopedia of Criminology*. New York: Routledge, 2005.
20. ERNÍKOVÁ, V. et al. *Prekriminalita dítí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. s. 125.
21. *D tšítí a mladiství delikventi. Systém v asné intervence a Týmy pro mládež. Závazná metodika Systému v asné intervence a Tým pro mládež pro rok 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-12]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/delikventi.html>>.
22. DEUTSCH, M. Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basic of distributive justice? *Journal of Social Issues*, 1975, vol. 31, pp. 137-149.
23. DO KALOVÁ, K., BUREŠ, R. *Konference s mezinárodní účastí "Prevence kriminality: Česká republika a mezinárodní perspektiva"* [online]. 2007-11-22 [cit. 2008-03-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/zpravy/2007/opk_kon1122d.html>.

24. *Edwin Hardin Sutherland* [online]. 2006-03-29 [cit. 2007-02-17]. Dostupné z:
<<http://www.asanet.org/page.wv?name=Edwin+H.+Sutherland§ion=Presidents>>.
25. *Edwin Sutherland* [online]. 2007-02-09 [cit.2007-02-17]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Edwin_Sutherland>.
26. FALTUSOVÁ, J. Nej astjší trestná innost d tí a mladistvých. In *Riziková mládež v sou asné spole nosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 105. ISBN 80-7041-044-2.
27. FURSTOVÁ, M. *Psychologie. V etn vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Votobia, 1997. s. 135-137. ISBN 80-7198-199-0.
28. GALBAVÝ, L. Vplyv rodiny na páchanie trestnej innosti rizikovou mládežou. In *Riziková mládež v sou asné spole nosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 94-95. ISBN 80-7041-044-2.
29. GILLIGAN J. Violence in public health and preventive medicine. *Lancet*, 2000, vol. 355, no. 9217, p.1802-1804.
30. GLUECK, S., GLUECK, E. Unraveling Juvenile Delinquency. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 1951, vol. 27, no. 4, pp. 246-247.
31. GOULDNER, A. W. The norm of reciprocity. A preliminary statement. *American Sociological Review*, 1960, vol. 25, no. 2, pp. 161-178.
32. GRECMANOVÁ, H., et al. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 2002. 210 s. ISBN 80-85783-24-X.
33. GUBA, E. G., LINCOLN, Z. S. Competing paradigms in qualitative research. In N. K. DENZIN, Y. LINCOLN (eds.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 1995. s. 105-112.
34. HÁLA, J. *Teorie a praxe v ze ství II. Optimalizace výkonu trestu odn tí svobody*. 1. vyd. eské Bud jovice: Zdravotn sociální fakulta Jiho eské univerzity, 1999. 103 s. ISBN 80-7040-376-4.
35. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe v ze ství*. 2., dopl. vyd. eské Bud jovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. ISBN 80-86708-30-6.

36. HAMILTON, C., HARVEY, R. Role statistiky a ve ejného mún ní v procesu implementace mezinárodních standard soudnictví ve v cech mládeže. [online]. In The United Nations - HEUNI, Helsinki, Finland. *Kriminalita a trestní justice : Vybrané studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. s. 77-139. [cit 2007-12-11] Dostupné z <<http://www.ok.cz/iksp/docs/337.pdf>>. ISBN 978-80-7338-062-5.
37. HAMILTON, W. D. The genetical evolution of social behavior. I. and II. *Journal of Theoretical Biology*, 1964, vol. 7, no. 1, pp. 1-52.
38. HENRY, S., LANIER, M. M. The Prism of Crime: Arguments for an Integrated Definition of Crime. *Justice Quarterly*, 1998, vol. 15, no. 4, p. 609-627.
39. HENRY, S., MILOVANOVIC, D. *Constitutive Criminology: Beyond Postmodernism*. London: Sage, 1996.
40. HENRY, S., MILOVANOVIC, D. The Constitution of Constitutive Criminology. In NELKEN, D. (ed.): *The Futures of Criminology*. London: Sage, 1994.
41. HOLAS, J., VE ERKA, K. Základní rysy delikvence mladistvých v R. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 3, s. 1-18 [cit. 2008-2-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/03/holas.pdf>>.
42. HOLLSTEIN-BRINKMANN, H. *Sociálna práca a systémové teorie*. Trnava: SAP-Slovak Academic Press, 2001. s. 36. ISBN 80-88908-78-7.
43. HR KA, M. *Sociální deviace*. Praha: Slon, 2000. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.
44. HUBÁ KOVÁ, J. *Objasn ní vybraných poj m* [online]. 2005-04-04 [cit. 2007-01-27]. Dostupné z <<http://www.zskola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejvyajejichpreve nce/12342.aspx>>.
45. HUBÍK, S. *Hypotéza – metodologický nástroj výzkumu ve spole enských v dách*. eské Bud jovice: Zdravotn sociální fakulta, 2006. 80 s. ISBN 80-7040-842-1.
46. HURRELMANN, K. Anspruch auf die „Lebensphase Kindheit“. *Deutsche Jugend*, 1990, 38, c. 1, s. 13–24.

47. HYKOVÁ, K. Trestní soudnictví nad mládeží a probační a mediální služba. In VELEMÍNSKÝ, M. sr., STUDENOVSKÝ, P. *Rukovň pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dťtí a mládeže*. české Budjovice: Jihoeská univerzita v českých Budjovicích, Zdravotní sociální fakulta, 2008. s. 89. ISBN 978-80-7394-064-5.
48. JAHNUKAINEN, M. Social exclusion and dropping out of education. In VISSER, J., DANIELS, H., COLE, T. *Emotional and behavioural difficulties in mainstream schools*. Vol. 1. Oxford: Jai, 2001. 201 s. ISBN 0-7623-0722-6.
49. JOHNSON, R. C., et al. Cross-cultural assessment of altruism and its correlates. *Personality and Individual Differences*, 1989, vol. 10, no. 8, pp. 855-868.
50. KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7thed. New Jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. 624 s. ISBN 0-13-083283-9.
51. KAUFFMAN, J. M. *Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 6th ed. New Jersey: Simon and Schuster, 1997. 612 s. ISBN 0-13-515974-1.
52. KELLEY, H. H., THIBAUT, J. W. *Interpersonal relations: A theory of interdependence*. New York: Wiley, 1978.
53. KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 29-38. ISBN 80-7187-022-6.
54. KOUKOLÍK, F. *Lidský mozek. Funkční systémy. Normy a poruchy*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2002. 456 s. ISBN 80-7178-632-2.
55. KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. 79 s. ISBN 80-7554-662-7.
56. KŘÍŽ, J. *Duševní poruchy a poruchy chování u dťtí a mladistvých*. české Budjovice: Jihoeská univerzita, Zdravotní sociální fakulta, 2004. 76 s. ISBN 80-7040-724-7.
57. KUČERA, M. ml. Delikventní chování mládeže a společenská reakce na n , současná legislativní úprava v této oblasti. In KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 98. ISBN 978-80-7387-064-5.

58. KU ERA, M. Možnosti úinné prevence kriminality mládeže. In VELEMÍNSKÝ, M. sr., STUDENOVSKÝ, P. *Rukov pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky d tí a mládeže*. eské Bud jovice: Jiho eská univerzita v eských Bud jovicích, Zdravotn sociální fakulta, 2008. s. 54-71. ISBN 978-80-7394-064-5.
59. KU ERA, M. Technoparty. In Kahoun, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 237-240. ISBN 978-80-7387-064-5
60. KU ERA, M. sr., KU ERA, M. jr. Vývojové tendence technohnutí v eské republice. In Sborník p ísp vk z konference: *Vzd lávání poskytovatel a zadavatel sociálních služeb v oblasti problematiky d tí a mládeže dne 19. února 2008*. eské Bud jovice: Zdravotn sociální fakulta, 2008. 8 stran. ISBN 978-80-7394-062-1
61. KU ERA, M. sr., KU ERA, M. jr. Význam násilí pro spole enský život. In *Sborník p ísp vk z mezinárodní konference Násilí z pohledu spole enských v d 20. zá í 2007*. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2007. s. 75-88. ISBN 978-80-7251-253-9.
62. KU ERA, M., KU EROVÁ, B. Spole nost a porušování sociálních norem. In KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 172-189. ISBN 978-80-7387-064-5.
63. KUCHTA, J. et al. *Kriminologie. I. ást*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 132 s. ISBN 80-210-0616-1.
64. KUCHTA, J., et al. *Kriminologie. II. ást*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 102. ISBN 80-210-0681-1.
65. LATANÉ, B., DARLEY, J. M. Bystander "apathy". *American Scientist*, 1969, vol. 57, no.2, pp. 244-268, 1969.
66. LEBLANC, L. *Pretty in Punk: Girls' Gender Resistance in a Boys' Subculture*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1999.
67. LIND, E. A., TYLER, T. R. *The social psychology of procedural justice*. New York: Plenum Press, 1988.
68. LOVASOVÁ, L., et. al. *D tí a jejich problémy, sborník studií*. Praha: Sdružení linka bezpe í, 2005. s. 16. ISBN 80-239-4482-7.

69. MALÁ, E. Hyperkinetické poruchy (ADHD). *Lékařské listy* [online]. 19.11.2007 [cit. 2008-03-17]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/media/423>.
70. MALÍKOVÁ, J. Seminář „Hodnocení systému péče o ohrožené děti a „Systém v asné intervence“ [online]. 2008-02-22 [cit. 2008-0315]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=86841
71. MATOUŠEK, O., et al. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X
72. MATOUŠEK, O. Hodnocení sociálních služeb. In *Sociální práce na prahu 21. století*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005. s. 7-11.
73. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
74. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Slon, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
75. MATOUŠEK, O. Sociální péče nově. *Sociální politika*, 2001, vol. 27, no. 1, s. 10. ISSN 0049-0962.
76. MATOUŠEK, O. Supervize v sociální práci. *Sociální politika*, 2001, vol. 27, no. 21, s. 6-7. ISSN 0049-0962.
77. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. 309 s. ISBN 80-7178-473-7.
78. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
79. MESSICK, D. M., SENTIS, K. P. Estimating social and non-social utility functions from ordinal data. *European Journal of Social Psychology*, 1985, no.15, pp. 389-399.
80. MESSNER, S. F., ROSENFELD, R. *Crime and the American dream*. 4th ed. Publisher: Thomson Learning, 2006. pp. 150. ISBN 0534619584.
81. MILES, M. B., HUBERMANN, A. M. *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. London: Sage. 1994.
82. MILLER, W. B. Lower Class Culture as a Generating Locus of Gang Delinquency, *The Journal of Social Issues*, 1958, vol. 14, no 24, pp. 5-19.
83. MILOVANOVIC, D. *Postmodern Criminology*. New York: Garland Publishing, 1997.

84. MITLOHNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 87. ISBN 80-7041-044-2.
85. MITLOHNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2006. s. 92. ISBN 80-7041-044-2.
86. MOULISOVÁ, M. Postmoderní přístupy v kriminologii. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 5 [cit. 2008-2-25]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/04/moulisova.pdf>.
87. MOULISOVÁ, M. Postmoderní přístupy v kriminologii. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 15 [cit. 2008-2-25]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2007/04/moulisova.pdf>.
88. MUNCIE, J. Decriminalising Criminology. *British Criminology Conference: Selected Proceedings*, 2000.
89. MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.
90. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. s. 420-422. ISBN 80-200-0993-0.
91. NEUGEBAUER R. Research on intergenerational transmission of violence: the next generation. *Lancet*, 2000, vol. 355, no. 9210, pp.1116-1117.
92. NIKL, J. *Sociální patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. s. 99. ISBN 80-7251-033-9.
93. *Normalita* [online]. 2006-09-13 [cit. 2008-03-15]. Dostupné z: <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/75776-normalita>.
94. O'MALLEY, P., MUGFORD, S. Crime, Excitement and Modernity. In BARAK, G. (ed.). *Varieties of Criminology*. Westport: Praeger, 1994.
95. ONDRÁEK, F. *Františku, pěstě konečně zlobit, nebo ...* Praha: ISV nakladatelství, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.
96. ONDREJKOVÍ, P., et al. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2000. 270 s. ISBN 80-224-0616-3.
97. ONDREJKOVÍ, P. Nebezpečnost etiketizácie v kriminalizácii mládeže. In *Policajná teória a prax*, 1995, ro. III, .1-2, s. 152-158.

98. ONDREJKOVI , P. Sociálna patológia, alebo deviácia? *Filozofia*, 2001, ro . 56, . 6, s. 398- 413.
99. POKORNÁ, V. *Poruchy chování a jejich náprava*. 1. vyd. Praha: PF UK, 1993. ISBN 80-7066-600-5.
100. PON ŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004. s. 147-160. ISBN 80-7254-593-0.
101. PON ŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004. s. 149. ISBN 80-7254-593-0.
102. PRESDEE, M. *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*. London: Routledge, 2000.
103. *Prevence kriminality : Program Partnerství 2006* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2008-02-19]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/prevence/formular/index.html#06>>.
104. *Prevence kriminality : Program Partnerství 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality [cit. 2008-02-19]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/prevence/ksp/formular/index.html>>.
105. *Prevence kriminality. Centrum v asné intervence: Pilotní projekt Ostrava* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra R, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-18]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/prevence/priority/mladez/pril2.html>>.
106. *Prevence kriminality. Vyhodnocení ú innosti p ijaté legislativy související se systémovým p ístupem k pé i o delikventní mládež. Výsledky p ipomínkového ízení*. [online]. Praha: Ministerstvo vnitra R, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004_1/index.html>.
107. *Prevence m stské kriminality a ohrožené mládeže. P ehled slibných strategií a program z celého sv ta*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. s. 36-37. ISBN 80-7338-050-1.
108. *Prevence m stské kriminality a ohrožené mládeže. P ehled slibných strategií a program z celého sv ta*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. s. 127-129. ISBN 80-7338-050-1.
109. PROCHÁZKOVÁ, M. Uvedení do etopedie. In PIPEKOVÁ J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. 234 s. ISBN 80-85931-65-6.

110. PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. uprav. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 292. ISBN 80-7178-772-8.
111. PRUITT, D. G. *Negotiation behavior*. New York: Academic Press, 1981.
112. REYNOLDS, C. R., FLETCHER-JANSEN, E. *Encyclopedia of Special Education*. 2nd ed. New York: John Wiley and Sons, 2000. ISBN 0-471-25323-5.
113. RUSBULT, C. E., Van LANGE, P. A. M. Interdependence processes. In HIGGINS, E.T. & KRUGLANSKI, A.W. (Eds.). *Social psychology: Handbook of basic principles*. New York: Guilford Press, 1996. pp. 564-596.
114. RUSHTON, J. P. *Altruism, socialization, and society*. New Jersey: Prentice Hall, 1980.
115. SAK, P. *Kvantifikace sociální deviace mládeže a populace* [online]. [cit. 2007-03-17]. Dostupné z: <<http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk4.htm>>.
116. SCHENK-DANZINGER, L. *Entwicklungspsychologie*. Wien: Österr. Bundesverl., 1988.
117. SCHREIBER, V. Otázky pro psychiatry: násilí 2000. *Psychiatrie* [online]. 2000, Iss. 3. [cit. 2007-12-15]. Dostupné z: <<http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/PSYCH300/11dopisy.htm>>.
118. SCHUBERT, L., NIKLOVÁ, G. *Úvod do kriminologie*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1976.
119. ŠE OVÁ, K. Televize v rodinách p edškolák . In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzd lávání, 11. konference APV*. Brno: Paido, 2003. s. 51-70. ISBN 80-7315-046-8.
120. SEEBAUEROVÁ, R. Kultura u ení jako výuková metoda. *Pedagogická orientace*, 2002, . 1, s. 35-45. ISSN 1211-4649.
121. SEJ OVÁ, L. *Deti, mládež a delikvencia*. Bratislava: Album, 2002. s. 19. ISBN 80-968667-2-9.
122. SHAW, C. R., McKAY, H. D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: The University of Chicago Press, 1969. p. 335.
123. SHAW, C. R., McKAY, H. D. *The Social Disorganization Theory* [online]. [cit. 2007-02-11]. Dostupné z: <<http://www.csiss.org/classics/content/66>>.

124. SKOPALOVÁ, J. *K problém m sociálních deviací* [online]. 2004 [cit. 2007-01-16]. Dostupné z: http://mujweb.cz/www/pedagogika/5_rocnik/deviace.htm.
125. SOLA V., FENYK, J., CÍSA OVÁ D. *Základy trestní odpov dnosti*. P epracované a dopln né vydání. Praha: Orac, 2004. 454 s. ISBN: 80-86199-74-6.
126. *Stanovisko Evropského hospodá ského a sociálního výboru k tématu „Evropské metropolitní oblasti – socioekonomické d sledky pro budoucnost Evropy“* ECO/188-CESE 600/2007-FR-RV/VV/jvFR-VV/mlFR-VV/jv z 25.4.2007.
127. ŠT CHOVÁ, M., VE ERKA, K., HOLAS, J. Rodinné zázemí d tí s poruchami chování. *Kriminalistika* [online]. 2000, . 2, s. 1-18 [cit. 2007-12-15]. Dostupné z: http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2000/00_02/stechova.html.
128. Strategie prevence kriminality na léta 2008-2011. *Usnesení vlády R ze dne 15. října 2007 . 1150: Ke Strategii kriminality na léta 2008-2011* [online]. 2007, s. 1-36. [cit. 2008-1-10]. Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>.
129. STRAUS, J., VAVERA, F. K vývoji a systemizaci kriminalistiky. *Kriminalistika* [online]. 2007, . 4, s. 1-22 [cit. 2007-12-17]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/index.html>.
130. *Sutherland's Differential Association* [online]. [cit. 2007-02-16]. Dostupné z: <http://home.comcast.net/~ddemelo/crime/differ.html>.
131. TAXOVÁ, J. N které pedagogicko psychologické p edpoklady ohrožení zdravého společenského vývoje dospívajících. In *Mládež a sociáln negativní jevy*. Praha: Policejní akademie eské republiky, 1996. s. 53-69. ISBN 80-85981-22-X.
132. THIBAUT, J. W., WALKER, L. *Procedural justice: A psychological analysis*. New York: Wiley, 1975.
133. VÁLKOVÁ, H. Restorativní justice-spravedlnost. In HENDRYCH, D., et al. *Právníký slovník*. 2. rozš. vyd. Praha: C. H .Beck, 2003. s. 837-838. ISBN 80-7179-740-5.
134. VÁLKOVÁ, H., ŠÁMAL, P., SOTOLÁ , A. Restorativní justice a eská

- reforma trestního práva [online]. In *Restorativní justice: Sborník p ísp vk a dokument* . Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 16-28 [cit. 2007-12-16]. Dostupný z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>>. ISBN 80-7338-021-8.
135. VAN DEN BOS, K., LIND, E. A., VERMUNT, R., WILKE, H. A. M. How do I judge my outcome when I do not know the outcome of others? The psychology of the fair process effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1997, vol. 72, no. 5, pp. 1034-1046.
136. VAN LANGE, P. A. M., De DREU, C. K. W. Sociální interakce: kooperace a kompetice. In HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. s. 389-418. ISBN 80-7367-092-5.
137. VE ERKA, K., et al. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí* [online]. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s. [cit. 2007-12-15]. Dostupný z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>>. ISBN 80-7338-033-1.
138. VE ERKA, K., et al. *Sociáln patologické jevy u d tí : Záv re ná zpráva z výzkumu* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 210 s. [cit. 2008-1-10]. Dostupný z: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/252.pdf>>. ISBN 80-86008-74-6.
139. VE ERKA, K., et al. *Sociáln patologické jevy u d tí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 102. ISBN 80-86008-74-6.
140. VE ERKA, K., et al. Kriminologické charakteristiky d tí s na ízenou ústavní i ochrannou výchovou. *Sociologický asopis*, 2001, ro . 37, . 1, s. 89-102. ISSN 0038-0288.
141. VE ERKA, K., et al. *Sociáln patologické jevy u d tí : záv re ná zpráva z výzkumu*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 215 s. ISBN 8086008746.
142. VESELÁ, M. *Community policing* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra R, odbor prevence kriminality [cit. 2007-12-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/bezpecnost/community.html>>.
143. VOCILKA, M. *Vybrané stat z etopedie*. Most: RSVV, 1994. s. 91.

144. VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. P ístupy k poruchám emocí a chování v sou asnosti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2005. s. 43. ISBN 80-210-3532-3.
145. VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. P ístupy k poruchám emocí a chování v sou asnosti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2005. s. 45. ISBN 80-210-3532-3.
146. VOLAND, E. *Grundriss der Soziobiologie*. Stuttgart: Fisher, 1993.
147. YIN, R. K. *Applications of case study research*. London: Sage, 1993.
148. YIN, R. K. *Case study research: design and methods*. London: Sage, 2003.
149. ZAPLETAL, J., et al. *Prevence kriminality*. 2. p eprac. vyd. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2005. s. 108. ISBN 80-7251-200-5.
150. ZAPLETAL, J., et al. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2000. 102 s. ISBN 80-7251-047-9.
151. ZOUBKOVÁ, I., et al. *Kriminalita mládeže*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie eské republiky, 2001. 89 s. ISBN 80-7251-070-3.

8. Klí ová slova:

Systém v asné intervence, poruchy chování, sociální deviace, sociáln patologické jevy, delikvence, prevence kriminality

Key words:

System of Timely Intervention, behaviour disorders, social deviation, social pathological phenomenon, delinquency, crime prevention

9. Seznam zkratk

SVI - Systém v asné intervence

P R – Policie eské republiky

SKPV- Služba kriminální policie a vyšet ování

PMS – Proba ní a media ní služba

OSPOD – Orgán sociáln -právní ochrany d tí

OS – Okresní soud

OSZ – Okresní státní zastupitelství

10. P ílohy

P íloha: Záznamový arch rozhovoru:

Informace o osob respondentu:

Muž/žena:

Zam stnavatel:

Pracovní za azení (funkce):

Dosažené vzd lání:

1. posoudit pov domí o Systému v asné intervence mezi orgány innými v pé i o d ti a mládež

Jste obeznámeni s tím, že takový systém má být zaveden do praxe?

Do jaké míry jste se systémem seznámen?

2. hodnocení koncepce systému, jeho využitelnosti a efektivity

Hodnotíte koncepci systému v asné intervence jako pozitivní? Pokud ano, uve te hlavní pozitivní prvky z Vašeho pohledu.

Jaké má systém dle Vašeho mín ní nedostatky, negativa?

Je pro vás tento systém využitelný v rámci pln ní Vašich pracovních úkol ?

Jsou pro Vás využitelné systémové informace, zefektivní takové informace Vaši práci, ušet í Vám práce se systémem as, usnadní Vám rozhodování konkrétních v cí?

Jaké informace by m ly být do systému vkládány? Jaké jsou d ležité pro výkon Vašeho povolání?

Souhlasili byste se zavedením systému ve Vaší lokalit ?

3. monitoring skute ností v nichž je pracovníky jednotlivých institucí spat ována inovativnost systému

Jaké nedostatky vidíte v dosavadním postupu poskytování informací o d tských delikventech?

V em je podle Vás nový systém inovativní?

Hodnotíte tyto inovativní prvky jako pozitivní nebo máte za to, že stávající systém byl dosta ující?

4. charakteristika postavení subjekt v systému

Jak by m ly být vymezeny kompetence jednotlivých subjekt systému?

Co z pozice své instituce požadujete po ostatních subjektech systému?

Domníváte se, že informace z Vaší instituce jsou pro ostatní subjekty systému d ležitě?

Jakým zp sobem systém zatíží jednotlivé pracovníky v rámci Vaší instituce?

5. analýza míry prosp šnosti systému pro jednotlivé zú astn né subjekty

V em je systém prosp šný pro cílovou skupinu delikvent ?

V em je systém prosp šný pro spole nost?

V em je systém výhodný pro pracovníka jednotlivé složky systému?